



รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก

Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project

โดย พระณขารีย์ อุปสนฺโต และคณะ

ตุลาคม 2545

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก

Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. พระณขารีย์ อุปสนฺโต	โครงการพระธรรมจาริก
2. พระมณเฑียร ธิรจิตโต	โครงการพระธรรมจาริก
3. พระปรีชา จนทโสภโณ	โครงการพระธรรมจาริก
4. พระสุวรรณ เตชวโร	โครงการพระธรรมจาริก

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการเด็กและเยาวชน

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาฉบับนี้ คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้
ประสิทธิ์ประสาทวิชา ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้โอกาสได้เข้ามาเรียน
รู้งานพัฒนา สังคมความรู้ และประสบการณ์ จากการศึกษาตามโครงการงานวิจัยชุดเด็กและเยาวชน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ขอขอบคุณ พระเกียรติศักดิ์ ถิทธิพิโท อาจารย์ ดร. สมคิด แก้วทิพย์ อาจารย์ ดร.
สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร คุณโกมล สนั่นก้อง คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม และทีมงาน Cy-net ที่ได้
สละเวลาในการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ในการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาว
ชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก" ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จลง นับว่าท่านเป็น "ครูผู้พัฒนา" ผู้คอย
ประคองด้วยความเชื่อมั่นและมอบความเมตตา กระตุ้นให้พยายามเอาชนะอุปสรรคและปัญหา

ขอนอบน้อมองค์พระคุณของพระพุทธศาสนาที่เมตตาหล่อเลี้ยงชีวิตของคณะผู้วิจัย
ทั้งภายในและภายนอก ขอขอบพระคุณบิดา-มารดาที่ก่อกำเนิด ขอขอบพระคุณพระสังฆาธิการทุก
รูปในโครงการพระธรรมจาริก คณะทำงานวิจัย ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่ได้แลกเปลี่ยน
ประสบการณ์และแนวคิดในระหว่างการศึกษาวิจัย และพี่น้องชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงทุกท่านที่
เข้าร่วมกระบวนการตามโครงการฯ นี้ ด้วยการให้ข้อมูล และกำลังใจเป็นอย่างดี

หากการศึกษาวิจัยนี้มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ขอยกส่วนนี้ให้
กับผู้มีพระคุณที่กล่าวมานั้น

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะสังคม วัฒนธรรม สถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา เพื่อศึกษา สรุปรูปแบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา และเพื่อพัฒนารูปแบบการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม สถานการณ์ของชุมชน เป็นศึกษาจากการวิจัยเชิงพัฒนา ในรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้กระบวนการฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การทดลองฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ในชุมชน การประชุมสรุปบทเรียน การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ โดยมีขอบเขตของประชากรในการศึกษา คือ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในหมู่บ้านชุมชนชาวเขา แห่งละ 2 รูป จำนวน 10 รูป วิทยากรผู้เชี่ยวชาญทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่มีประสบการณ์ผ่านการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาบนพื้นที่สูง จำนวน 30 รูป/คน ผู้นำและชาวบ้านในหมู่บ้านที่ทำการวิจัยหมู่บ้านละ 25 คน รวม 120 คน เยาวชนผู้เรียนที่เข้าศึกษาตามหลักสูตรการอบรมจริยธรรม จาก 5 หมู่บ้าน จำนวน 125 คน โดยมีหมู่บ้านหลักในการวิจัย คือ บ้านขุนแม่รวมด้าบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่, บ้านแอเอะ ด้าบลแจ่มหลวง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่, บ้านแม่แฮเหนือ ด้าบลแม่นาจร อำเภอแม่วาง, บ้านทุ่งหลวง ด้าบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่, บ้านบวักจัม ด้าบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงในถิ่นห่างไกลและทุรกันดาร โดยตั้งบ้านเรือนบนที่ราบเชิงเขา ใกล้กับแหล่งน้ำ ลำธารล้อมรอบไปด้วยเทือกเขาและป่าไม้ ระบบการคมนาคมไม่สะดวก ชาวเขาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และด้านหัตถกรรม ด้านเกษตรกรรมได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จึงทำงานต่อเนื่องตลอดทั้งปี

ด้านวัฒนธรรมของชาวเขามีลักษณะความเป็นอยู่ วิถีชีวิตแตกต่างกันไป มีภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชนเผ่า มีความผูกพันในระบบเครือญาติ แต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้กำลังถูกกลืนเลือน เนื่องจากเยาวชนได้รับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในชุมชนมากขึ้น และขาดภูมิปัญญาชุมชนเป็นผู้สืบทอด ทำให้ความสัมพันธ์ของชนชั้นในชุมชนลดน้อยลงตามลำดับ

ปัญหาของชุมชนจากพื้นที่หลักในการวิจัย พบว่ามีปัญหาลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ปัญหา ยาเสพติด อาชญากรรม สุรา ผิ่นและยาบ้า ปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขยะ การใช้สารเคมีในการทำเกษตรอย่างไม่ถูกวิธี ปัญหาด้านทรัพยากร เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย การ

ทำลายแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือการขาดแคลนแหล่งน้ำ ส่วนปัญหาด้านวัฒนธรรมประเพณี ไม่มีผู้สืบทอดหรือสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่า ปัญหาด้านศีลธรรม ได้แก่ ปัญหาการประพฤติดีผิดทางเพศ ปัญหาด้านสังคม คือ การไม่เคารพกฎระเบียบของชุมชน ปัญหาด้านสาธารณูปโภค คือการขาดสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่นถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ซึ่งเด็กและเยาวชน ชาวบ้านที่เข้าร่วมตามโครงการฯได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อในอนาคต

ชุมชนชาวเขามีสถิติภาพในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่มีข้อจำกัดในด้านของการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวเขาซึ่งอยู่ห่างไกลในถิ่นทุรกันดาร มีระบบการคมนาคมไม่สะดวก บางชุมชนมีความขัดแย้ง ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่าง ๆ ในชุมชนขาดความสามัคคี ในส่วนของเยาวชน มีศักยภาพสามารถอ่าน พูด ภาษาไทยได้ มีความสามัคคี มีความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา แต่มีข้อจำกัดคือ ในวันหยุดต้องมีภาระหน้าที่ในการช่วยผู้ปกครองทำงาน เยาวชนบางส่วนไม่กล้าแสดงออก ขาดความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนา ขาดคุณภาวะและทักษะในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ

การจัดการเรียนการสอนของผู้สอน แม้ว่าจะมีอุดมการณ์ องค์กรความรู้ แต่มีข้อจำกัดคือ ขาดทักษะและเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ ขาดอุปกรณ์วัสดุในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งเครื่องมือ สื่อสารสนเทศ ด้านเนื้อหาหลักสูตรต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้มีความเหมาะสมกับระยะเวลาในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนและบริบทชุมชน ควรเน้นเนื้อหาที่สามารถที่สามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ท้นต่อสถานการณ์บ้านเมือง ด้านการจัดการประเมินผลการเรียนการสอนที่ศูนย์กลางของโครงการฯกำหนดไว้ ควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ เพื่อไม่ขัดข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ ของผู้เรียน และในกรณีที่ผู้เรียนอยู่ห่างไกล ควรให้จัดการประเมินผลที่อาศรมฯที่จัดโครงการฯ

การจัดการเรียนการสอนการอบรมจริยธรรมที่เหมาะสม มีข้อสรุปดังนี้ คือ การจัดการเรียนการสอนต้องให้ทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม วิเคราะห์ สังเคราะห์ ชุมชนของตนเอง เมื่อชุมชนมีความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชนของตนเองแล้ว ชุมชนต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายโดยมีพระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่เป็นผู้ประสานงานเปิดชั้นเรียนหลักจริยธรรมในชุมชน เพื่อนำกระบวนการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้หลักธรรมไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาของชุมชน โดยการจัดการเรียนการสอนนั้นต้องมีการนำเสนอบทเรียนที่กระชับ เข้าใจง่าย ผู้สอนต้องมีเทคนิคในการถ่ายทอดที่น่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ จึงต้องมีการฝึกทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้สอนที่รับผิดชอบโครงการฯ โดยปรับเนื้อหาในบทเรียนให้เหมาะสมกับบริบท

ชุมชน ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนตลอดปี โดยมีองค์ความรู้ครบถ้วนตามเนื้อหาวิชาที่
จำเป็น โดยเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางแบบบูรณาการ

ในด้านการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนควรเวลาการประเมินผลจัดให้ไม่ตรงกับ
เวลาการเรียนภาคปกติและกิจกรรมอื่น ๆ ของผู้เรียน และทางศูนย์กลางในการจัดการศึกษานี้
ต้องร่วมมือกับองค์กรในชุมชนสนับสนุนงบประมาณในด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อสาร
สนเทศต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ให้กับหมู่บ้านที่เปิดสอนอย่างเพียงพอเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

Title : Sunday Schools for hill tribe youths under the Dhammajarikka project

**Authors : Phra Nacharee Kaun-Yung ,Phra Montean Sung-Ngaen , Phra Preecha Sreepudtan ,
Phra Suwan Lha-Ju**

Abstract

The study aimed at investigating the social and cultural patterns, the hill tribe problems as well as the Sunday Buddhism lessons provided for those hill tribes. The study also aimed at developing appropriate ethical patterns applicable for those tribal folks oriented as far as social, cultural aspects and situations found in the community were concerned. This research was then conducted researching and developing; data analysis was made through workshops that involved in participation to be made with community, symposium, seminars, trying on community analyzing, lesson summarizing, group discussions and observation. The population consisted of 10 Buddhist monks who conducted religious activities in villages of tribal villages – of which 2 of them were provided for each village, 30 masters who were both monks and ordinary folks who knew Buddhism well and had provided tribal folks with ethical training sessions, 25 leaders of villages where the study was conducted, 125 tribal students representing 5 villages – of which 25 of them were from each village. Those villages were: Baan Toong Luang of Mae Win Sub-District in Mae Wang District, Baan Mae Hae Neur of Mae Na Jorn Sub-District of Mae Wang District, Baan Koon Mae Ruan of Jam Luang Sub-District in Mae Jam District, Baan Aae Or of Jam Luang Sub-District in Mae Wang District, Baan Buak Jan of Pong Yang Sub-District in Mea Rim District of Chiang Mai Province.

The results showed that the tribal folks lived in remote and barren areas over the mountains and could hardly be reached. They built their houses by the foothills near the river and surrounded by bushes and ranges of mountains. Most of them conducted agricultural practices and crafts. They were supported by both the public and private sectors; they could then conduct their activities all the year round.

They had their own cultural and way of living. They had their own dialects applicable for both verbally and graphically. Each sect had its own costumes, cultures and traditions. Their family bonds were strong. However, their cultures were gradually ignored and not carried on since their offspring turned to bring in traditions of those lowlanders in towns; their relations were then died down gradually.

Their problems were similar; narcotics, alcoholic drinks, opium and amphetamine were found. Environmental problems regarding garbage, chemical substances inappropriately applicable for agricultural practices, log cutting, slash and burn cultivation were among other things that brought them negative consequences like watershed destruction and water scarcity. Since their traditions and cultures were ignored, some local wisdom was not carried forward, adultery committing was found, social regulations and rules were not put into force, some infrastructures like roads, electricity, water supply were not provided. However, those participants who were both children and those elders realized the situations well. They even realized that these consequences would be raged on in the future.

The study also showed that the communities possessed some potentialities that were in accordance with Buddhist disciplines. But since they were in remote areas and hard to be reached. They were also not united. For youths, they could read and write Thai language well. They loved each other and were interested in participating in the program. Limitation was found among these youths; they had to help their parents work during weekends. Some of them were not confident to act out and knew nothing much about Buddhism. They also were not capable of considering media they exposed to.

As for pedagogical practices, the masters devoted themselves to the activities. Limitation was found in the areas of teaching techniques, teaching aids, IT. As for curriculums, contents had to be adjusted in order to be in accordance with time, evaluation. Flexibility should be put into consideration in order not for the repetition to occur. For those learners who were far away, the evaluation should be made at the project's shelters.

According to the appropriate ethical lessons to be conducted, some conclusions were as follows: teaching/ learning practices should be jointly put into practice by all sectors found in the community; analyzing, synthesizing their communities should be done in order for the communities themselves to acknowledge the current situations while monks also provided them ethical lessons that were applicable for the community's problem tackling. The lesson presentation should be precise, understandable; the teachers should be equipped with interesting techniques of teaching. All these techniques could be absorbed through training. The material's contents should be adjustable in order to be in accordance with the time frame each year; content valid, child-centered paradigm should be considered. The evaluation should be provided beyond the table of teaching and activities. The budget should be set aside for aids and IT; those villages would then be equipped adequately while the maximization could be guaranteed.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
บัญชีรูปภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ประโยชน์ของการวิจัย.....	8
กรอบแนวคิด.....	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
บทที่ 2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม.....	13
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	15
กระบวนการมีส่วนร่วม.....	16
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	19
การพัฒนาชุมชนและการวิจัย.....	20
โครงการพระธรรมจาริก.....	21
โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ฯ ในโครงการพระธรรมจาริก	25
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	27
ความคิดเห็นคณะวิจัย.....	28
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	
ขอบเขตของการวิจัย.....	30
สถานที่ การดำเนินงาน และขอบเขตประชากร.....	31
แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล.....	32
วิธีดำเนินการวิจัย	33
บทที่ 4 บริบทชุมชน	
ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหา.....	42
บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	42

บ้านแอเอะ คำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	44
บ้านแม่แฮเหนือ คำบลแม่นาจร อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่	46
บ้านทุ่งหลวง คำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่	47
บ้านบวกจั่น คำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่	49
สรุปบริบทโดยรวมของหมู่บ้านที่เคยเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - ในโครงการพระอาทิตย์	50
สรุปลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหา.....	54
บทที่ 5 ผลการดำเนินการ	
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	56
ผลการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	59
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยพระสงฆ์และชุมชน.....	62
ทัศนคติ ความตระหนักในเรื่องศีลธรรมฯ.....	68
ผลการนำกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมต่อพระสงฆ์.....	87
การวิเคราะห์หลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม	88
การประเมินผลของผู้เข้ารับการอบรมตามโครงการฯ.....	136
ผลดีของการจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.....	145
อุปสรรคและปัญหาในการจัดการเรียนการสอน.....	148
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย	
สรุปวิธีการเก็บข้อมูล.....	153
สรุปผลการวิจัย.....	154
การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม	158
กระบวนการที่สอดคล้องกับสถานการณ์และวัฒนธรรมชุมชน.....	161
หลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก - ที่เหมาะสม.....	163
ระเบียบ “ว่าด้วยการรับสมัครและข้อปฏิบัติในการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธ - ศาสนาวันอาทิตย์”	170
บทที่ 7 ข้อเสนอแนะ	
กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน.....	175
ผลกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน.....	170
ข้อเสนอแนะ.....	176

การเรียนรู้ของทีมวิจัยด้านศักยภาพและข้อจำกัด.....	178
บรรณานุกรม.....	180
ภาคผนวก	179

บัญชีรูปภาพ

ชุดรูปภาพที่	หน้า
1. แสดงการอบรมกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระผู้สอนที่บ้านผาค่าน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน	61
2. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	74
3. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	75
4. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	76
5. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ บ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่	77
6. แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ บ้านบักจั่น ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	78
7. แสดงการสัมมนา "รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ในโครงการพระธรรมจาริก"	79
8. แสดงการอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้เปิดสอน.....	84
9. แสดงการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในพื้นที่.....	85
10. แสดงภาพการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามโครงการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.....	143
11. แสดงภาพการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามโครงการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (2).....	144
12. ตารางสรุปผลการวิเคราะห์ชุมชน ใน 5 หมู่บ้าน.....	173

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูประบบสังคมไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ทิศทางการปฏิรูประบบราชการและบริหารงานของราชการไทย รวมถึงแนวโน้มของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมสารสนเทศ เปลี่ยนจากระบบเทคโนโลยีธรรมดาเป็นเทคโนโลยีขั้นสูง ระบบเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นระบบเศรษฐกิจสากล การปกครองเปลี่ยนจากรวมศูนย์เป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและนำไปสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในทุกระดับ การเปลี่ยนแปลงระบบและวิถีชีวิตดังกล่าวนับว่าเป็นสิ่งที่ควรจะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตน และในขณะเดียวกันการปรับเปลี่ยนระบบและวิถีชีวิตก่อให้เกิดผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อเป็นเหตุผลเชื่อมโยงกันทั้งในด้านดีและไม่ดี

สภาพปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูงนับว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมและความมั่นคงของประเทศชาติ ชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยส่วนใหญ่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูงบริเวณป่าเขาในพื้นที่แนวชายแดนทางภาคเหนือและภาคตะวันตก โดยตั้งบ้านเรือนตามเผ่าพันธุ์ของตนเอง มีสภาพการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อที่แตกต่างกันไป มักตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายห่างไกลการคมนาคม มีเพียงบางส่วนที่ได้รับบริการด้านต่างๆ เช่นด้านสาธารณสุข ปลอดภัย ด้านการสงเคราะห์จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยยังมีหมู่บ้านชาวเขายังเป็นจำนวนมากในถิ่นทุรกันดารที่ภาครัฐยังไม่สามารถเข้าไปดำเนินการพัฒนาให้มีสาธารณสุขขั้นมูลฐานได้ ทำให้ชุมชนชาวเขาเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่ามาตรฐาน จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองไทย

เมื่อปี 2540 กรมประชาสงเคราะห์ได้รวบรวมสรุปข้อมูลของชาวเขาพบว่ามีชาวเขาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยรวม 20 จังหวัด คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก เพชรบูรณ์ เลย พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี โดยแบ่งชาวเขาออกเป็น 10 เผ่า ได้แก่ แม้ว (ม้ง) อีเก้อ (อาข่า) เย้า(เมี่ยน) กะเหรี่ยง(ปกาเกอญอ) มูเซอ (ลาหู่) ลีซอ ลัวะ ถิ่น ขมุ และมลาบรี รวมทั้งสิ้น 4,374 หมู่บ้าน 187,150 หลังคาเรือน มีประชากรชาวเขารวม 991,122 คน

ชาวเขาที่อยู่บนพื้นที่สูงของประเทศไทย เป็นชนเผ่าที่มีภาษา วัฒนธรรมและความเชื่อแตกต่างกันเป็นลักษณะเฉพาะประจำเผ่า มีโครงสร้างทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น แต่เดิมมีการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีสูง และมีการจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนด้วยระบบของชุมชนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนก็จะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ระบบเครือญาติ ระบบการเคารพนับถือผีปู่ย่าในชุมชน ระบบที่มีอยู่ดั้งเดิมในการจัดกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ระบบการคัดเลือกผู้นำ ผู้ตามและระบบการจัดการเหมืองฝายต่าง ๆ ในการทำเกษตรเลี้ยงชีพในชุมชน ซึ่งแต่ละรูปแบบล้วนแต่มีผลต่อการแก้ปัญหา การดำรงชีพและการจัดการของชุมชนเองได้อย่างชาญฉลาด ดังนั้นปัญหาสังคมของกลุ่มชาวเขาก่อนที่ทางภาครัฐจะเข้าไปพัฒนาจึงพบไม่มากนัก

จากนโยบายการดำเนินงานด้านชาวเขาบนพื้นที่สูงของภาครัฐของประเทศไทยในอดีต ได้ผลักดัน สนับสนุนให้ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อพยพมาจากประเทศจีน ลาว เวียดนาม พม่า ได้เข้ามาอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและตามแนวชายแดนซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ของประเทศไทย การเข้ามาของชาวเขาเหล่านั้น ทำให้หน่วยงานเป็นจำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปดำเนินงานด้านการพัฒนาแก่ชนชาวเขาเหล่านั้น จึงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลายด้าน แม้จะเกิดผลดีได้รับความสะดวกสบายจากการบริการขั้นพื้นฐานมากขึ้น เช่น การตัดถนนขึ้นไปเชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่างๆ การส่งเสริมให้มีเงินทุน มีหน่วยงานราชการให้การสนับสนุนในรูปแบบโครงการพัฒนา การให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน สาธารณสุขขั้นพื้นฐาน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาดังกล่าวก็ก่อให้เกิดผลกระทบกับชุมชนชาวเขาและสังคมรวมในหลาย ๆ ด้าน เช่น มีการขยายตัวกลุ่มบ้านชาวเขาอย่างรวดเร็วจึงทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา คือ ปัญหาความสมบูรณ์ของแหล่งต้นน้ำ ปัญหาการบุกรุกเขตพื้นที่ป่าสงวน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการปรับตัวเข้ากับสังคมของชาวเขาให้เข้ากับระบบสังคมใหญ่ การขาดความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่กำลังเกิดขึ้นกับบุคคลทุกระดับของสังคม ทำให้วิถีชีวิตของชนชาวเขาต้องเปลี่ยนไป ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำมาหากิน ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเรียบง่ายอีกต่อไป

ระบบของสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงได้ก่อตัวและสะสมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนยังเข้าไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงเหล่านั้นได้ไม่ทั่วถึง ทำให้เกิดปัญหามากมาย อาทิ ปัญหาการบริการขั้นพื้นฐานยังไม่ครอบคลุมทุกชุมชนบนพื้นที่สูง ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพบุคคล ปัญหาการจัดตั้งหมู่บ้าน ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน ปัญหาการเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำในเมือง ปัญหาพื้นที่ดิน

ทำกิน ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหายาเสพติด ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านวัฒนธรรม- ประเพณี

ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแผ่กว้างในเวลาเดียวกันกับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชนตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนนั้นมีเพิ่มมากขึ้นมา ดังจะพบได้จากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่ระบุถึงปัญหาของเด็กและเยาวชนมากขึ้น เช่น ปัญหาของเด็กและเยาวชนจำนวนมากที่เข้าสู่เครือข่าย หรือระบบโครงสร้างของระบบยาเสพติด ปัญหาเด็กกำพร้าที่เกิดจากระบบครอบครัวล้มเหลว ปัญหาโสเภณีในเด็ก ปัญหาเด็กชกเขาเร่ร่อน ปัญหาเด็กถูกละเลยเอาเปรียบด้านแรงงาน ปัญหาเด็กถูกกดขี่ทางเพศ ปัญหาจากโรคเอดส์ที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก ปัญหาเด็กและเยาวชนมีความเชื่อหรือค่านิยมที่ผิด ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ลดลงแต่กลับมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นและรอเวลาที่จะส่งผลกระทบต่อระบบสังคมโดยรวมต่อไปในอนาคต

จากนโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) “ข้อที่ 3 การเผยแผ่หลักธรรมสู่ประชาชนเป็นการพัฒนาจิตใจ โดยการเร่งรัดให้มีการเผยแผ่หลักธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทุกรูปแบบให้กว้างขวาง เพื่อให้สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง” และโดยภาพรวมของแผนได้เน้นการพัฒนามนุษย์นั้น พระธรรมปิฎก (2539, หน้า 1-5) ได้สรุปว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นมนุษย์ และในฐานะที่มนุษย์เป็นทรัพยากร การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์เป็นการศึกษาระยะยาวตลอดชีวิต ส่วนการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ เป็นการศึกษาระยะสั้น ดังนั้นทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรต้องจัดการศึกษาทั้งสองอย่างนี้ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งสอดคล้องกันกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งเน้นเรื่อง ความสมดุลตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการศึกษาที่ถูกต้อง ในทางพระพุทธศาสนา คือการทำให้มนุษย์มองเห็นสภาพต่างๆ ตามความเป็นจริง เพื่อมิให้เรายึดมั่นถือมั่น เป็นการสังหารเสียซึ่งสัญชาตญาณของสัตว์เพื่อให้มนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรได้คือการเสริมปัญญาให้บริสุทธิ์และถูกต้อง เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความสงบสุขให้เกิดแก่สังคม อีกทั้งยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างศีลธรรมกับวิทยาการต่างๆ อย่างแท้จริงและในขั้นสูงสุดนั้นเพื่อให้มุ่งสู่ความหลุดพ้นและอิสระ

ดังนั้นแนวทางในการปรับระบบแนวความคิดและความต้องการของบุคคลทุกระดับในสังคม เพื่อให้ตระหนักคุณค่าของธรรมชาติ ของตนเองและชุมชน ด้วยการลดความเลวร้ายเหล่านี้ลง คือทำให้มนุษย์มองเห็นภัยแห่งความยึดมั่นในตนเอง หมู่บ้าน คณะและชุมชน หันมาตระหนักให้เห็นคุณค่าของการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน การศึกษาที่พึงประสงค์สำหรับคนในยุคปัจจุบัน ควรต้องเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจให้มากกว่าการที่จะมุ่งเน้นพัฒนาในทางวัตถุ โดยร่วมลงมือทำกันอย่างจริงจังทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยส่งเสริมให้ค่านิยมความไม่ยึดมั่นเป็นค่านิยมรวมของสังคม

โครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นหน่วยงานของพระสงฆ์ระดับประเทศในการส่งพระสงฆ์เข้าพัฒนาสงเคราะห์ทางจิตใจเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาในถิ่นทุรกันดารเขตภาคเหนือ โดยเข้าไปร่วมพัฒนา ให้การสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง รวมทั้งการเปิดสอนธรรมศึกษาแก่เยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลและยังเป็นการร่วมกันแก้ปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนธรรมะ โดยชี้ให้เห็นถึงสัจธรรม ความแท้จริงที่เกิดขึ้นอันจะส่งผลถึงความสุข ความทุกข์ และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตน สังคม ศาสนา และประเทศชาติต่อไป รวมทั้งยังเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจใคร่ในธรรมได้เป็นปัจจัยส่งเสริมในการเผยแผ่ธรรมให้แพร่หลายยิ่งขึ้น การจัดการศึกษาจริยธรรมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะเปิดประตูแห่งความมีขอบเขตได้ อันจะนำมาซึ่งความสุขสงบและผาสุกของสังคมโดยองค์รวมต่อไป

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการนำร่องของคณะพระภิกษุสงฆ์ที่ได้ทดลองดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2508 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา 6 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง (ปกากญอ) แม้ว(ม้ง) อีเก้อ(อาข่า) เย้า(เมี่ยน) มูเซอ (ลาหู่) และลีซอ เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทยและกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย โดยในเวลานั้นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับที่คาดไม่ถึง คือ ชาวเขาซึ่งปกติแต่ละเผ่าจะมีคติความเชื่อตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา มีความแตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแตกต่างไปจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จะมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจนเกิดปรากฏการณ์รูปธรรมหลายอย่าง ได้แก่ การรับรู้สถานภาพทางสังคมของพระสงฆ์และให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้ มีธรรมเนียมปฏิบัติเยี่ยงชาวพุทธทั่วไป เช่น การทำบุญตักบาตร การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ การส่งบุตรหลานเข้ารับการบรรพชาเป็นสามเณร รวมทั้งความต้องการให้มีพระสงฆ์ สามเณรอยู่ในชุมชนของตนเอง

โครงการพระธรรมจาริกมีพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ปัจจุบัน ปฏิบัติศาสนากิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือจำนวนกว่า 280 รูป มีสถานที่ปฏิบัติศาสนากิจเรียกว่าอาศรมพระธรรมจาริกจำนวนกว่า 170 แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาประมาณ 3-7 หมู่บ้าน การกิจหลักของพระธรรมจาริกนอกจากการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และการอบรมศีลธรรมให้แก่ชาวเขาแล้ว ยังมีการกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ในลักษณะการเป็น “นักพัฒนา” ด้วย เช่น การสอนหนังสือแก่ชาวเขาทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ชาวเขา การส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกและใช้พืชสมุนไพรในการบรรเทาหรือรักษาโรค การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาในชุมชน (ธนาคารข้าว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชน) การเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาสาธารณประโยชน์ในชุมชน รวมทั้งการเป็นที่ปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ในระยะหลังช่วงปี 2535 ถึงปัจจุบัน โครงการพระธรรมจาริกมีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนชาวเขามากขึ้น ดังพุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านพัฒนาเยาวชนของโครงการพระธรรมจาริก คือ “มุ่งเน้นพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจริยธรรมมีความเชื่อมั่น กล้านแสดงออก รักเคารพและหวงแหนในภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชนเผ่าตนเอง มีบทบาทและมีส่วนร่วมกับครอบครัว ชุมชนในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ตลอดจนการพัฒนาชุมชน เพื่อก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชนในรุ่นต่อไป” การกิจเกี่ยวกับการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาจึงได้รับการเน้นหนักเป็นพิเศษ ซึ่งแท้ที่จริงการกิจนี้ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ดำเนินการได้แก่ การสอนหลักธรรมและหลักจริยธรรมศึกษาในโรงเรียน การอบรมค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชนชาวเขา (หลักสูตรอบรมระยะสั้น 3-5 วัน) รวมทั้งการสอนตามหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของโครงการพระธรรมจาริก รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริก ได้เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา ปี พ.ศ.2543 มีอาศรมพระธรรมจาริกที่เปิดดำเนินการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 35 แห่ง และโครงการพระธรรมจาริกยังได้ถือเป็นนโยบายเน้นหนักที่จะอบรมจริยธรรม คุณธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีให้แก่เยาวชนชาวเขา

ด้านการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับการเปิดสอนกับเยาวชนชาวเขาในถิ่นทุรกันดาร ประสบการณ์ต่าง ๆ และหลักสูตรที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมาส่วนใหญ่อาศัยรูปแบบการสอนจากคณะสงฆ์พื้นราบทั่วไป ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับสังคม สภาพชุมชน วัฒนธรรม สภาพความต้องการและปัญหาในชุมชนชาวเขามากนัก

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริก นับเป็นการกระตุ้นเสริมจิตสำนึกสาธารณะของชุมชนโดยมีพระสงฆ์ผู้นำด้านหลักจริยธรรมเป็นวิทยากรกระบวนการให้ชุมชนหันมาดูแลตนเองโดยนำภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหา หาแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกขั้นตอนตามระบอบประชาธิปไตย

ส่วนการดำเนินการนั้น เมื่อองค์ประกอบในการดำเนินการครบถ้วน ความพร้อมที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติหน้าที่ในการร่วมพัฒนาทางด้านจิตใจพี่น้องชาวเขา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน(2545) ทำให้มีฐานองค์ความรู้กับพี่น้องชาวเขา พบว่าการปฏิบัติการ อบรมสังเคราะห์ทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการสังเคราะห์ทางด้านจิตใจแก่พี่น้องชาวเขา ที่จะเอื้อให้เป็นพลเมืองดีของสังคมไทยนั้นจะต้องมีหลักทางด้านศีลธรรม หรือ หลักทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหลักของศาสนาใดก็ได้ เข้าไปมีส่วนเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอยู่เสมอ

จากประสบการณ์ในการปฏิบัติศาสนกิจแก่ชาวเขามากกว่า 10 ปีนั้นพบว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้น มีชาวเขาจำนวนมากยอมรับและใช้หลักทางศาสนา เช่น หลักธรรม หลักศาสนพิธี มาประยุกต์ใช้จนสามารถกลมกลืน เกิดการยอมรับได้ในระดับสูง ผู้ที่นำเอาหลักพุทธธรรมไปประพฤติ ปฏิบัติสามารถดำรงตนเป็นคนดีในสังคม เป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ และยังปรับประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน จนสามารถยกระดับในทางปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมสากลของชาติไทยได้เป็นอย่างดี เช่นการไหว้ การกราบ การปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นหนทางที่จะทำให้เหล่าเยาวชน ชาวเขา มีคุณธรรม จริยธรรมในตน สามารถช่วยจรรโลงจิตใจ จนไม่ก่อปัญหาเพิ่มมากขึ้นในสังคม

การผลักดันหนุนช่วยให้เหล่าเยาวชนชาวเขามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ปัจจุบันเยาวชนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ และมีวิชาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมหรือวิชาที่พัฒนาด้านในของจิตใจ น้อยมากใน 1 สัปดาห์ รวมถึงมีเยาวชนอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ในระบบของการจัดการศึกษาด้วยความจำเป็นทางครอบครัวหรือปัญหาอื่น ๆ การที่พระสงฆ์ช่วยสอนหลักธรรมทางศาสนาในวันหยุด รวมทั้งการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้เวลาเพียงครึ่งวันหรือหนึ่งวันในหนึ่งสัปดาห์ นับว่าจะเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะกล่อมเกลาจิตใจของเหล่าเยาวชนของชุมชนให้ดีขึ้น มีทักษะในการดำรงชีวิต ไม่ก่อปัญหาให้เกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

การจัดให้มีการเปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระสงฆ์ นับว่าส่งผลด้านบวกให้เกิดขึ้นมากมาย อาทิ ก่อนมีการเปิดสอน พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาตนเอง ศึกษาค้นคว้าหากระบวนการวิธีการที่จะให้ชุมชนเห็นถึงผลดีและเข้ามามีส่วนร่วม

นั่นคือการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เมื่อเยาวชนเข้ามาร่วมกันศึกษาพระพุทธศาสนาแล้ว กระบวนการเรียนการสอนจะช่วยให้มีการรวมกลุ่มของเยาวชนในการสร้างสรรค์ชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการของชุมชน มีการร่วมกันศึกษาหลักธรรมทั้งทางการศึกษาและการฝึกปฏิบัติ จนเป็นผลดีแก่เยาวชนและผู้เกี่ยวข้อง

พระสงฆ์เองก็ต้องมีการเตรียมตัวในการสอน ใช้เวลาศึกษาทบทวนองค์ความรู้ทางด้านหลักธรรมมากขึ้น มีเวลาอยู่ที่วัดมากขึ้น (โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่พำนักเป็นที่พักของชาวเขา) เมื่อการเรียนการสอนได้ผลดี ชุมชนเห็นเยาวชนมีความประพฤติดีขึ้นเอาใจใส่สังคมมากขึ้น เป็นที่ถูกต้องและถูกใจของชุมชน บ่มเป็นเรื่องปรกติ ธรรมดาที่พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง จะร่วมสนับสนุนในการทำกิจกรรมมากขึ้นเช่น การทำบุญตักบาตร การพัฒนาชุมชน ฯ

เมื่อผู้สูงอายุในสังคมเห็นพระสงฆ์และเยาวชนยอมรับให้ความสนใจในภูมิปัญญาชุมชนมากขึ้น จึงก่อให้เกิดการส่งเสริมการสืบทอด สืบสาน วัฒนธรรม ประเพณีแก่เยาวชน แก่ชุมชน จนสามารถทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือสังคมนั้นๆ มากขึ้นตามหลัก “อปปริหานิยธรรม” ทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า การอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของโครงการ พระธรรมจาริก รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริก เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อองค์กรรวมของสังคมในอนาคต จึงควรมีการศึกษาและพัฒนาขั้นตอนกระบวนการจัดการศึกษา ให้มีรูปแบบและการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา ให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา
2. เพื่อศึกษาและสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม, สถานการณ์ของชุมชน

3. คำถามหลักของการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ จะศึกษารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชนชาวเขา โดยศึกษาในด้าน

- บริบทชุมชนและสถานการณ์ปัญหาในชุมชนชาวเขา
- ทศนคติ ด้านจิตสำนึก ความตระหนักเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมของคนในชุมชน

- ความสามารถประยุกต์หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการดำเนินงานการเรียนรู้การสอนธรรม และจริยธรรมที่ผ่านมา
- รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ชาวเขาที่เหมาะสม

4. ประโยชน์ของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบและเข้าใจถึงลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และสถานการณ์ปัญหาของชุมชนชาวเขา อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ของชุมชนต่อไป

2. ชุมชนได้เรียนรู้ ประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นระบบ

3. ทำให้เกิดการขับเคลื่อนในชุมชนและสังคม ด้านทางจริยธรรม คุณธรรม วัฒนธรรม ประเพณี โดยวิธีการจัดศูนย์ศึกษาด้านจริยธรรมแก่เยาวชน ดังนี้

3.1 ชาวบ้าน ซึ่งได้แก่ เด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ สนใจในวัฒนธรรม จารีต ประเพณีมากขึ้น

3.2 มีกิจกรรมการรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนที่จะเชื่อมโยงไปยังเครือข่ายอื่น

3.3 การรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

3.4 กระบวนการอบรมจริยธรรมสามารถเสริมและอนุรักษ์ประเพณีของชนเผ่าที่ดึกดำบรรพ์ต่อเนื่องตลอดทั้งปี

3.5 เกิดการเคลื่อนไหวและพัฒนาทัศนคติ ด้านจิตสำนึก ความตระหนักในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมที่ดึกดำบรรพ์แก่ชุมชนของคนในชุมชนรวมทั้งสามารถประยุกต์หลักธรรมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

4. ได้รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม สอดคล้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ของชุมชน

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ตุลาคม 2543 - กันยายน 2544

6. งบประมาณ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานกับชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร จะสามารถใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพัฒนาหลักสูตร รูปแบบ การอบรม/ปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน ชาวเขาวันหยุดให้เหมาะสม สอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร โดยใช้กระบวนการด้านการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมีกรอบแนวคิด คือ

1. การสร้างความตระหนักโดยกระบวนการ PRA (Participatory Rural Appraisal) เป็นกระบวนการกลุ่มที่มุ่งให้ผู้มีส่วนร่วมได้เรียนรู้ด้วยกันและจากกันและกัน ไม่เน้นการบรรยาย หรือสอนโดยวิทยากร แต่เน้นให้ค้นพบคำตอบด้วยตนเองและของกลุ่ม โดยมีวิทยากรคอยช่วยเหลือเมื่อจำเป็น เป็นกระบวนการที่เน้นและช่วยให้กลุ่มคนที่มีลักษณะทางสังคม จิตวิทยาและอยู่ในสถานการณ์ที่คล้าย ๆ กัน ได้ช่วยกันประเมินสถานการณ์ของตนเอง รวมทั้งการช่วยกันคิดถึงทางออกในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

2. บทบาทวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) ปฏิบัติงานอย่างในชุมชนเป็นอุปสรรค ในการดำเนินงานและเรียนรู้ร่วมกัน บทบาทของคนกลางจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดอุปสรรคดังกล่าว จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศแห่งมิตรภาพ ความร่วมมือ และกระตุ้นการคิดที่เป็นระบบ ซึ่งผู้ที่จะทำหน้าที่นี้ได้คือนักเรียนจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนและเตรียมตัวเป็นอย่างดี

3. การพัฒนาเยาวชนซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศไทยเป็นส่วนรวมให้เป็นผลดี ก่อให้เกิดผลต่อระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะกระจายกันไปทั่วทุกภูมิภาคมีสภาพแตกต่างกันไปตามลักษณะสังคมของแต่ละภูมิภาค เช่นสภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม สภาพทางการปกครอง สภาพทางการเมือง ซึ่งเยาวชนมีความสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน รัฐ หากมีการพัฒนาเยาวชนไปให้ไปในทางที่ถูกต้อง ปลูกฝังให้รักท้องถิ่น รัก และหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของเขาได้แล้ว เยาวชนเหล่านี้จะมีส่วนช่วยหรือเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาอย่างดี(สมิทธิ์ สระอุบล,2534)

4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักความเชื่อที่สร้างสรรค์แนวคิดพัฒนาสังคมทั่วโลกมาอย่างยาวนาน มีหลักธรรมที่เหมาะสมกับสภาพต่าง ๆ สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในกระบวนการอบรม และพัฒนาเยาวชนมีคุณลักษณะ บุคลิกภาพ ให้มีความพร้อมทั้งทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ครอบครัว การทหาร และวิทยาศาสตร์

8. นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

1. โครงการพระธรรมจาริก หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนการสงเคราะห์ทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาของพระภิกษุสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกตนเองว่า “คณะพระธรรมจาริก” ซึ่งปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือกว่า 270 รูป กว่า 195 แห่งในปัจจุบัน(2545) เป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทยโดยอดีตปฐมประธานคณะพระธรรมจาริก คือ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณโชตมหาเถระ) วัดเบญจมบพิตร และกรมประชาสงเคราะห์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 จนถึงปัจจุบัน (2545) มีสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนกลางตั้งอยู่ที่วัดเบญจมบพิตรฯ เขตดุสิต กรุงเทพฯ สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก(สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์)ที่วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ และสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคตั้งอยู่ที่วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. อาศรมพระธรรมจาริก หมายถึง สถานที่ปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาถิ่นทุรกันดาร เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ ทั้งที่พัก การปฏิบัติศาสนกิจหรืออื่นเป็นศูนย์รวมของกลุ่มบ้านชาวเขา 4-5 กลุ่มบ้าน ในด้านการปฏิบัติศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาหรือกิจกรรมต่าง ๆ

3. การศึกษาและสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมายถึง การทบทวน การวิเคราะห์ผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามโครงการพระธรรมจาริก การศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน รวมถึงการวิเคราะห์แนวโน้มการดำเนินงานในอนาคต

4. รูปแบบการสอนรูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรม จริยธรรม แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสม หมายถึง รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาที่ได้รับการพัฒนาจากการสรุปบทเรียนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ที่มีความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหา วิธีการสอน และสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนชาวเขา

5. ชาวเขา (Tribal people) หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขาหรือ บนพื้นที่สูงประกอบด้วยเผ่าที่สำคัญ ๆ ได้แก่ กะเหรี่ยง(ปกากญอ) แม้ว(ม้ง) เข่า(เมี่ยน) อีเก้อ(อาข่า) ลาหู่(มูเซอ) ลีซอ ซึ่งมีสภาพทางสังคม สภาพชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไปจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

6. จริยธรรม หมายถึง "ธรรมคือความประพฤติ", "ธรรมคือการดำเนินชีวิต" , หลักความประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต, คำ "จริยธรรม" นี้ นักปราชญ์ในประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม; จริยะ หรือ จริยธรรมอันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐหรือการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมีองค์ 8 หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา เทียบ ศีลธรรม

7. อปรีหานิยธรรม หมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญ ฝ่ายเดียว มี 7 อย่าง คือ

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
2. พร้อมเพียงกันประชุม พร้อมเพียงกันเลิกประชุม พร้อมเพียงกันทำกิจที่พึงทำ
3. ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีบัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ ถือปฏิบัติ

นั้น ตามวัชชีธรรม

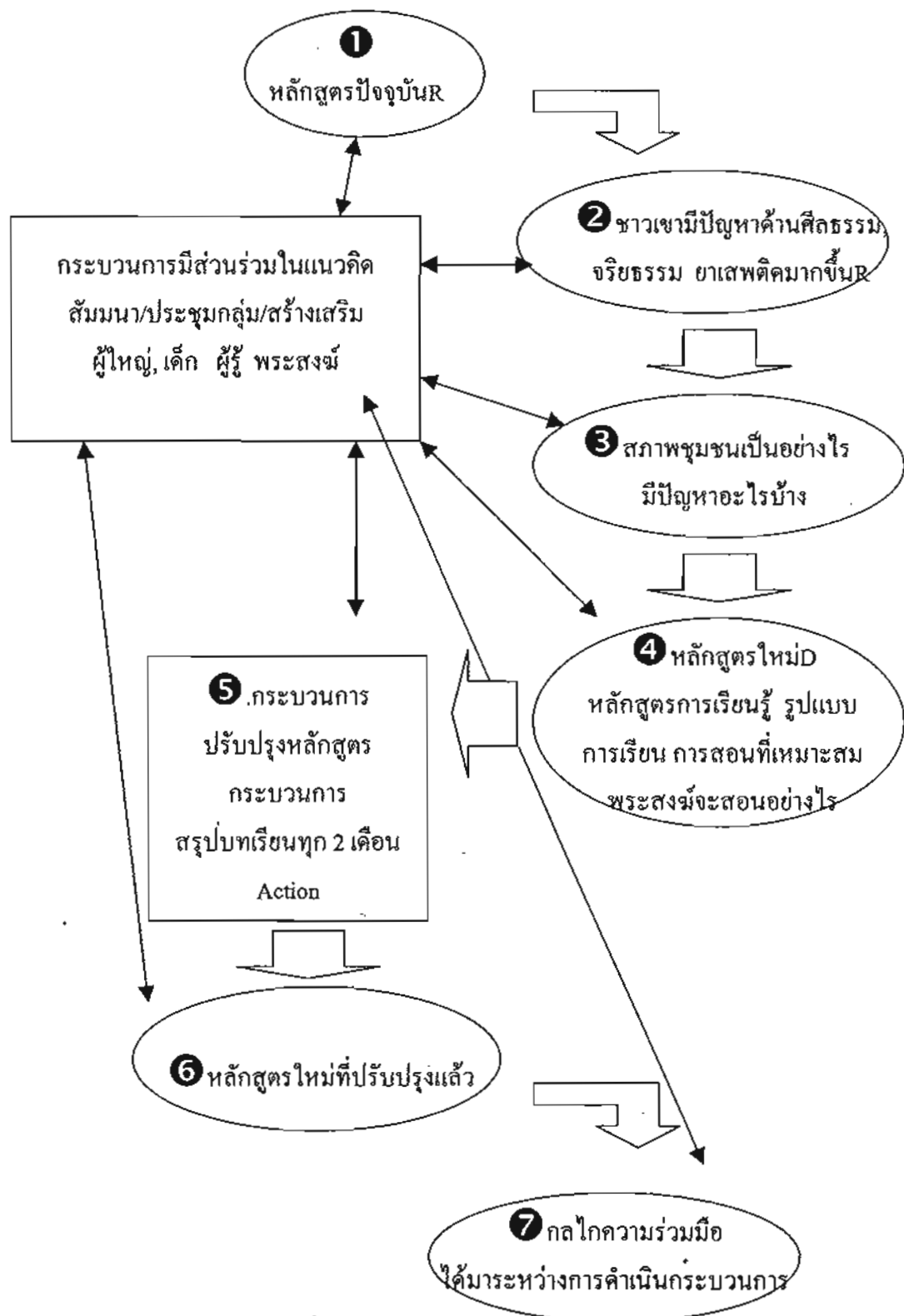
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นด้วยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

5. บรรดากุลสตรีกุลกุมารทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก

6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำ

ธรรมิกพลี

7. จัดให้ความอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก



แนวคิด: พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานบนที่สูง/หุบเขากันดาร จะมีรูปแบบในการอบรม/ปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน ชาวเขาในวันหยุด โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพัฒนาอย่างไรให้เหมาะสม/สอดคล้องกับสังคม

บทที่ 2

วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดยพระธรรมจาริก” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยแบ่งเนื้อหา ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. กระบวนการการมีส่วนร่วม
4. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
5. การพัฒนาชุมชนและการวิจัย
6. โครงการพระธรรมจาริก
7. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ยุวพุทธ) ในโครงการพระธรรมจาริก
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. ความคิดเห็นของนักวิจัยและทีมงาน

1. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมได้กำเนิดขึ้นมาจากแนวความคิดว่าการวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรในสังคมในการศึกษา เป็นสมบัติของสังคมซึ่งกระทำอย่างมีจุดมุ่งหมายในการที่จะรับใช้สังคม ซึ่งต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสังคมที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยจึงต้องเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for development) หรือการวิจัยพัฒนา Research and development (R&D) โดยที่การพัฒนาและการเป็นหุ้นส่วนจะต้องเป็นประโยชน์แก่ทุกคนในสังคม ดังนั้นทุกคนในสังคมจึงต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาในทุกขั้นตอนและอยู่ในระบบประชาธิปไตย การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยึดหลักการสำคัญ (Tandon, 1988) คือ

1. ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิปัญญา องค์ความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบลบการสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่น ที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการ ยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันอย่างแพร่ในหมู่บ้าน เพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา

2. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้านการส่งเสริม ยก ระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเขา ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพมาใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะเป็นเฉย ละเอียด หรือ เขี่ยคดหยามว่าเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าเช่นที่เคยปฏิบัติมา

3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนยากจน โดยให้สามารถได้รับความรู้ ที่เกิดขึ้น ในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนถึงการ นำไปใช้อย่างเหมาะสม

4. สนใจในปรัทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วย เปิดเผยให้เห็น คำถามหรือปัญหาของชาวบ้าน เช่นการถูกกีดกันจากผืนดินทรัพยากรธรรมชาติ การต้องต่อสู้ดิ้นรน ต่อสู้จากแรงบีบบังคับจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งเป็นอีกจุดหนึ่งที่เป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้

5. ปลดปล่อยความคิด การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะช่วยให้ชาวบ้าน และคนยากจนสามารถใช้ความคิด ความเห็นของตนอย่างเสรี ในการมองสภาพการณ์และปัญหา ของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ฐานในการวิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่าง ๆ สามารถ ยืนหยัดต่อต้านอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจึงสามารถหยั่งรากลึกลงไปถึงประสบการณ์ทาง สังคมอย่างเปี่ยมรูปธรรม โดยความพยายามด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะทำให้ กำหนดกลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามความต้องการที่จะแก้ปัญหา นั้น สามารถให้แนวทางกับชาวบ้านว่า อะไรคือ สิ่งที่เป็นหรือเป็นสิ่งที่เขาต้องการอย่างแท้จริง และยังสามารถชี้ให้เห็นถึงจุดบกพร่อง หรือจุดผิดพลาดในความเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับปัญหาของเขาเอง ซึ่งจะบ่งบอกถึงสถานะสังคม ที่ขัดแย้งระหว่างความต้องการ และเปิดเผยให้เห็นถึงกลไกที่ควบคุมกระบวนการอยู่ด้วย และการ วิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยังจะช่วยชี้แนะถึงกิจกรรมที่สามารถจะแทรกแซงและเปลี่ยนแปลง กระบวนการทางสังคมที่เป็นอุปสรรคขัดขวางสิ่งต่าง ๆ ได้

โดยสรุปเป้าหมายหลักของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมได้ คือ

1. ค้นหาความรู้พื้นบ้านที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย
2. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม
3. สร้างคุณภาพความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ด้านวิชาการและความรู้พื้นบ้าน
4. ขอมรับในการไม่เท่าเทียมกันของภาวะสังคมเศรษฐกิจ

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

สุภางศ์ จันทวานิช(อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร , 2543, หน้า 387)กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าหมายถึงวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย (ชาวบ้าน)เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านร่วมรับรู้และใช้ประโยชน์ด้วย ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาทางแก้ไขปัญห โดยมีกระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านกับนักวิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ซึ่งข้อมูลจะมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านของชาวบ้าน ตลอดจนนิสัยใจคอและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการชาวบ้าน นักพัฒนา นักวิจัย มีบทบาทเท่าเทียมกันในการกำหนดปัญหาและการเลือกการปฏิบัติการใดก็ตาม ดังนั้นกระบวนการวิจัยจะเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวิจัยจึงเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย โดยเพิ่มการปฏิบัติหรือกิจกรรม รวมทั้งการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ

อมรา พงศาพิชญ์(อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร , 2543, หน้า 389)ได้ให้นิยามว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชน โดยชาวบ้านและนักวิจัยร่วมกันศึกษา ช่วยให้ข้อมูลและอยู่ในทีมวิจัยด้วย เน้นการให้ข้อมูลและความคิดชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบ Two-way Communication และการสัมภาษณ์อยู่ในลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า Dialogue (การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน) ศึกษาสภาพชุมชนร่วมกันโดยเน้นการศึกษาปัญหา และศึกษาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อช่วยแก้ปัญหา

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2531, หน้า 45-46)กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) เน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชนและพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
- 2) เน้นการสังเกตและสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง
- 3) เน้นการใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถแน่ใจว่านักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้อง

4) เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบการสื่อสารสองทาง

5) เน้นการแก้ไขปัญหโดยประชาชนมีส่วนร่วมในวิเคราะห์ปัญหาและศึกษาว่าในชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างที่จะมาใช้ในการแก้ไขปัญห

6) เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ

7) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหและสามารถทำต่อไปได้หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่

บัณฑิร อ่อนดำ (2529, หน้า126) กล่าวถึงบทบาทของผู้ทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นช่วงแรกของการทำงาน เป็นการพบปะปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลต่อกันนับเป็นการเปิดพรมแดนแห่งมิตรภาพ

2) การสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ทั้งฝ่ายชาวบ้าน ฝ่ายนักพัฒนา และนักวิจัย เริ่มสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ให้เกิดกับฝ่ายตรงข้าม เช่น นักพัฒนาอาจสร้างโดยการฝึกอบรม การประชุม การดูงาน ส่วนทางชาวบ้านอาจจะสร้างโดยการตั้งวงนิเทศให้ชาวถือเป็นทดสอบจิตใจระหว่างกัน

3) การจำแนกบทบาทในสองขั้นตอนเบื้องต้น ต่างก็วิเคราะห์บทบาทของแต่ละฝ่ายตลอดเวลาในขั้นตอนนี้การจำแนกบทบาทจะเริ่มมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ใครมีลักษณะคุณสมบัติอย่างไรและมีความถนัดด้านใด

4) ขึ้นเห็นคุณค่า แต่ละฝ่ายเริ่มเห็นคุณค่า ความหมายของกันและกันและร่วมที่จะหาแนวทางร่วมกันต่อไป

5) ขึ้นจัดกิจกรรม แต่ละฝ่ายกำหนดกิจกรรมทำงานร่วมกันและดำเนินกิจกรรมให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน

6) ขึ้นเผยแพร่ และขยายความร่วมมือ เป็นการสรุปบทเรียนการทำงานจากในหมู่บ้านแล้วเผยแพร่ไปสู่หมู่บ้านข้างเคียงและก็เริ่มจากบทบาทแรกในหมู่บ้านอื่นต่อไปอีก

3. กระบวนการการมีส่วนร่วม

ถึงแม้จะมีผู้นิยมใช้คำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน กันอย่างแพร่หลายแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหรือการให้คำจำกัดที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะขอยกเอาคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนของแต่ละบุคคลมากล่าวไว้

เขาวลัทธิ เชียร์เชวน์ (อ้างถึงใน รัฐจวน ทองรุต, 2528, หน้า 17) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทฤษฎีการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิต

2. กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเอง ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523, หน้า 288) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมหมายถึงพฤติกรรมอันก่อปรคับ การร่วมและสมยอมประพฤติดตามพฤติกรรม คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช่ทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมอาสาสมัคร ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายนี้ก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง

องค์การสหประชาชาติ (อ้างถึงใน รัฐจวน ทองรุต, 2528, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆ คือ

1. กระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการให้บรรลุเป้าหมายนั้น

2. ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยการร่วมประชุม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงาน ตลอดจนการให้ความร่วมมือ การเสียสละกำลังกาย และกำลังทรัพย์ ให้กับกิจกรรมที่จัดขึ้น

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

Chapin (อ้างถึงใน อภรณ์พันธุ์ จันทร์สว่าง, 2522, หน้า 10) ได้ทำการศึกษาลักษณะของการมีส่วนร่วมและได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ลักษณะดังนี้ คือ

1. มีส่วนร่วมประชุม
2. มีส่วนร่วมบริจาค
3. มีส่วนร่วมเป็นสมาชิก
4. มีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
5. มีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ

อกิน รพีพัฒน์ (2526, หน้า 107-111) ได้กำหนดช่วงจังหวะและแย่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข

2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผน

4. การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

เจมส์ คี บีนทง (2527, หน้า 272-273) ได้แยกแยะขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์ (2526, หน้า 15) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. ร่วมคิด : สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรเดือดร้อน และสาเหตุเกิดจากอะไร

2. ร่วมวางแผน : วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา พิจารณาทางเลือก

3. ร่วมดำเนินการ : ดำเนินงานตามโครงการ และแผนกำหนดโครงการและแผนงาน

4. ร่วมติดตามประเมินผล : ประเมินผลสำเร็จหรือล้มเหลวเป็นระยะๆ

การมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ จะช่วยให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น (Think Right Do Right) สามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ (Learning by Doing) ในการวางโครงการ หรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาในชุมชนนั้นร่วมกับนักพัฒนา

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, หน้า 143) ได้สรุปถึง กระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนลำดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินงานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา และการประเมินผล การพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ทันที

พินเอกนายแพทย์วิศักดิ์ นพเกษร (2540, หน้า 27) ได้อธิบายถึงหลักสำคัญ 5 ประการ ของการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participation Performance) ไว้ดังนี้

1. เป็นการทำงานที่อาศัยประสบการณ์เดิมของสมาชิก
2. ทำให้เกิดประสบการณ์/การเรียนรู้ใหม่ๆ/ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง เป็นการทำงานที่เรียกว่า Active performance

3. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเองและระหว่างวิทยากรกับสมาชิกกลุ่ม
4. ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความคิดที่ทุกคนมีอยู่ออกไป อย่างกว้างขวาง

5. มีการสื่อสาร โดยการพูด การเขียน เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนวิเคราะห์ และสังเคราะห์ความคิด

4. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA)

กระบวนการ PRA เป็นกระบวนการที่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพ ชุมชนและชี้ชัดปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง โดยเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบข้อมูล ร่วมกัน รับฟังเหตุผลของกันและกันและหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้ โดยมีผู้ดำเนินกิจกรรมหรือผู้ทำ PRA เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน บนพื้นฐานของความเคารพและความเสมอภาค การ ทำ PRA ที่ดีจะช่วยให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาของตนเองซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนและการลง มือกระทำ เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ด้วยตนเอง กระบวนการ PRA จึงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ได้ รับข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชุมชนและความต้องการของชาวบ้านแล้วยังช่วย เสริมสร้างความสัมพันธ์และศักยภาพของชาวบ้าน สร้างสำนึกในความเป็นเจ้าของและเปิดโอกาส ให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนในพื้นที่

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541, หน้า 31) ได้ให้หลักการ PAR ว่าคือการพัฒนาและ วิจัยการพัฒนาไปพร้อมกันกันไป โดยทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนาและประชาชนร่วมช่วยกันดำเนินการ หลักการนี้แสดงถึงการพยายามทำงานอย่างรอบคอบ โดยที่ระหว่างทำการพัฒนายังช่วยกันสอดส่อง ความเป็นไปได้ว่า ดำเนินการไปตรงเป้าที่วางไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีแนวทางแก้ไข ปัญหาอันอย่างไบบ้าง พัฒนาไปแก้ไขปัญหายังไง ผลการพัฒนาที่มีคุณภาพก็เกิดความรู้ในการ ทำงานได้

หลักการสำคัญที่สุดของการศึกษาชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม คือ การให้ชุมชนมีส่วน

ร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการศึกษา ชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยใช้กลุ่มเป้าหมายแต่ละครั้งประมาณ 5-8 คน ถ้ากลุ่มเป้าหมายมีจำนวนมากเกินไปก็จะขาดการยืนยัน และตรวจสอบข้อมูลจากกันและกัน โดยที่หลักการพื้นฐานของ PRA ได้แก่ การเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้าน การให้ความสำคัญกับความรู้ที่มาจากประสบการณ์/สถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน การเน้นการระดมพลังในชุมชนเพื่อแก้ปัญหา และการสนับสนุนให้ชาวบ้านเป็นผู้กระทำและมีบทบาทหลักในการดำเนินการ

หัวใจของ PRA คือการเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ชาวบ้านของชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถวิเคราะห์และเข้าใจปัญหาของตนเอง ตระหนักถึงศักยภาพของตนเองและสามารถวางแผนและดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาของตนเองได้

5. การพัฒนาชุมชนและการวิจัย

พระธรรมปิฎก (2542, หน้า 87, 104-105) กล่าวว่าสังคมไทยมีปัญหาเรื่องคุณภาพคนอย่างหนัก ด้วยคนไทยมีลักษณะ คือ 1. เป็นคนประมาท 2. ขาดความใฝ่รู้ 3. อ่อนแอไม่สู้สิ่งยาก การจะวิจัยให้ถูกทางให้ถึงขั้นที่ต้องแก้ปัญหาอารยธรรมของมนุษย์เวลานี้ การวิจัยต้องซ้อนวิจัยคือ วิจัยอิทธิพลที่เป็นเหตุปัจจัยอยู่เบื้องหลังการวิจัยนั้นอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้การวิจัยช่วยนำไปสู่อนาคตที่ดีงามของประเทศไทย เพื่อนำมนุษย์ทั้งหมดไปสู่ความดีงาม และความมีสันติสุข คนไทยมีศักยภาพที่จะช่วยแก้ปัญหาของโลกได้ แล้วพัฒนาจิตใจของนักวิจัยขึ้นมาเพื่อนำงานวิจัยไปสู่จุดหมายแห่งการเข้าถึงความจริง และหาทางทำให้มันดีขึ้นสำเร็จได้

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2541, 9-30) ได้ระบุเป้าหมายของการพัฒนา 2 ประการ คือ

1. พัฒนาค้น โดยพัฒนาประชากรให้

1.1 มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัวได้ รวมทั้งทำตัวเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครอง โดยวัดจากประสิทธิภาพของการปฏิบัติหน้าที่ วัดจากสุขภาพอนามัย วัดจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง

1.2 มีคุณธรรม เป็นคนดีดี พุทธิ และทำดีทั้งทางโลกและทางธรรม โดยวัดจากการกระทำ

1.3 มีความสุข มีจิตใจเยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำงานด้วยความสุขุม

2. พัฒนาชุมชนเข้มแข็งและมีสันติภาพ เป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้ รู้จักจัดการตนเอง มีจิตวิญญาณ และสันติภาพ

6. โครงการพระธรรมจาริก

ในปี 2507 นายประสิทธิ์ ดิศวัดน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ในขณะนั้น ได้ลาราชการเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่จำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เมื่อได้รับการศึกษาเล่าเรียนและอบรมด้านจิตใจ ตามหลักของพระพุทธศาสนาในระยะเวลาประมาณ 3 เดือน จึงเกิดแนวคิดขึ้นได้ว่าถ้านำเอาหลักธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คงจะเกิดประโยชน์ในการปกครอง และการพัฒนาเป็นอย่างดี เพราะคนเราจะมีความรักความสามัคคีร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องผูกพัน สมานน้ำใจให้เข้ากันได้เป็นประการสำคัญ จึงได้นำเอาเรื่องการที่จะอาราธนาพระภิกษุ ไปประจำอยู่ตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ก็ได้มีการทดลองจัดตั้งนิคมฯ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาอยู่แล้วนั้น เข้าปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณโชต มหาเถระ)) อดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งพระธรรมกิตติโสภณได้พิจารณาและเห็นว่า เป็นข้อเสนอที่ดีมีประโยชน์มาก เพราะนอกจากจะอำนวยความสะดวกในการประกาศศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายแล้ว ยังจะเป็นโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้เวลาว่างจากการศึกษาเล่าเรียน (เพราะระยะเวลาที่ปฏิบัติงานเป็นสมัยปิดภาคฤดูร้อน) ออกจาริกไปปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนตลอดถึงประเทศชาติตามสมควรแก่สมณวิสัยอีกส่วนหนึ่งด้วย

อนึ่ง โดยเหตุที่พระธรรมกิตติโสภณ ได้รับมอบหมายหน้าที่จากศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย อันมีปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานกรรมการอำนวยการให้รับหน้าที่ประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ พระธรรมกิตติโสภณจึงได้มอบหมายให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ ซึ่งปัจจุบันได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตร ในฐานะเป็นอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจด้วยผู้หนึ่งร่วมประสานกับนายประสิทธิ์ ดิศวัดน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขาดมประชาสงเคราะห์ ได้ปรึกษาหารือกันวางหลักการ เพื่อดำเนินงานเรื่องนี้ในขั้นทดลองขึ้นแล้ว เสนอกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อพิจารณาอนุมัติหลักการ ครั้นได้รับความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์ ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาเผ่าแม้ว ที่นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ พิชญโลกและเลย และที่หมู่บ้านแม้ว ทับเบิก หมู่บ้านแม้วป่ายาบ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลร่างเป็นโครงการเพื่อใช้ดำเนินงานขั้นทดลอง ในปี 2508

ต่อมานายประสิทธิ์ ดิศวัดน์ (พระประสิทธิ์ ปวณฺหาโก-ปัจจุบัน) ได้นำโครงการนั้น เสนอกรมประชาสงเคราะห์เพื่อพิจารณาอนุมัติดำเนินการต่อไป กรมประชาสงเคราะห์ได้พิจารณา

แล้วอนุมติให้ดำเนินการได้ ส่วนพระธรรมกิตติโสภณ ก็ได้นำโครงการที่ร่างนั้น เข้าสู่ที่ประชุม คณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้รับทราบอีกทางหนึ่งเช่นเดียวกัน

เนื่องด้วยเหตุที่ภิกษุสามเณรที่ออกไปปฏิบัติงานในการช่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่เป็นการปฏิบัติภารกิจประจำวันแบบจาริกสั่งสอนธรรมแก่ชาวเขา คือ โดยที่พระสงฆ์อาจจะรวมกลุ่มกันสอน หรือแยกกันไปหมู่บ้านละสองรูปตามความเหมาะสมและเพื่อให้สอดคล้องกับงานที่ตนเองออกไปปฏิบัติ จึงปรึกษาหารือ ตกลงกัน ตั้งชื่อพระภิกษุที่ออกไปปฏิบัติงานนี้ว่า “พระธรรมจาริก” ทั้งนี้เพื่อให้ต้องตามพระพุทธภาษิตที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรก ที่จะส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “จรด ภิกขเว จาริกัม พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกา นุกมฺ ปาย ฯ เป ฯ เทเสถ ธมฺม ” แปลความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกท่องเที่ยวไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก ”

ในการจัดอาราธนาพระธรรมจาริกรุ่นแรก เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือในปี 2508 นั้น พระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ได้อาราธนาพระราชคณะ พระครูสัญญาบัตรหรือพระเถระที่มีอายุพรรษาสมควรเป็นหัวหน้าพระธรรมจาริก 10 สาย ๆ ละ 1 รูป พระภิกษุผู้ชำนาญวิปัสสนาธุระ 10 รูป พระผู้ชำนาญคันถธุระเป็นเหรียญเอก 10 รูป และพระปริยัติหรือพระนักธรรม หรือพระที่เคยไปมาหาสู่คุ้นเคยหรือพูดภาษาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ได้อีก 20 รูป รวมทั้งหมด 50 รูป โดยจัดแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 5 รูป จัดส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวม 6 เผ่า คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ และ กะเหรี่ยง รวม 10 หมู่บ้าน ในระยะเวลา 1 เดือนครึ่ง ตามสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดภาคเหนือรวม 5 จังหวัด คือ จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และ เพชรบูรณ์

จากการดำเนินการทดลองมีผลทำให้ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวม 10 หมู่บ้าน ประมาณ 5,000 คน ได้รู้จักกราบไหว้พระ ทำบุญใส่บาตร และเข้าร่วมทำพิธีปฏิบัติญาณตนเป็นพุทธมามกะประมาณ 800 คน และได้ส่งบุตรหลานของตนเข้าพรรษาเป็นสามเณรรวม 10 รูป จากการทดลองครั้งนี้ พอพิสูจน์ได้ว่าพระพุทธศาสนาสามารถเข้ากันได้กับขนบธรรมเนียมประเพณีชาวเขา เพราะพระพุทธศาสนาไม่กีดกันศาสนาอื่น และไม่บังคับกีดกันการนับถือผีของชาวเขา นับได้ว่าเป็นนิมิตอันดีสำหรับพระพุทธศาสนาที่จะแผ่ขยายอำนาจประโยชน์แก่ชนกว้างใหญ่ไพศาลสืบไป

พื้นที่ปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกได้ครอบคลุมพื้นที่ในทุกจังหวัดในภาคเหนือ ได้มีการแบ่งเขตการปฏิบัติงานออกเป็นเขต ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2538 ได้ปรับปรุงรูปแบบของการแบ่งพื้นที่

ในการปฏิบัติงานออกเป็นศูนย์ เรียกว่า ศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง รวมทั้งสิ้น 25 แห่ง มีอาศรมพระธรรมจาริก 176 อาศรม ต่อมาในปี พ.ศ.2539 อาศรมพระธรรมจาริกได้เพิ่มขึ้นเป็น 196 อาศรมมีพระธรรมจาริก 291 รูป นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 ที่คณะพระธรรมจาริกได้ไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาทำให้พระธรรมจาริกได้กลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชาวเขา เป็นการพัฒนาคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกสามารถแยกประเภทของการกิจได้ดังนี้ คือ (สำนักงานโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาค, 2538, น.90)

ภารกิจหลัก

ภารกิจหลักของโครงการพระธรรมจาริก คือการพัฒนาด้านจิตใจ โดยใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือให้แก่ชาวเขา ซึ่งเป็นชนต่างวัฒนธรรมและมีคติความเชื่อที่แตกต่างกันไปแต่ละเผ่า ประการที่สำคัญคือชาวเขาเหล่านี้มีความสามารถในการใช้ภาษาไทยค่อนข้างต่ำ นับว่าเป็นภารกิจยากลำบากยิ่งในการที่จะโน้มน้าวจิตใจให้หันมาฝึกฝนในพระพุทธศาสนา แต่ทว่าจากความพยายามของพระธรรมจาริก ได้ประยุกต์คติความเชื่อทางพุทธศาสนาให้มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขาได้อย่างกลมกลืน เช่น การนำเอาศาสนาพิธีเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวเขา เช่น พิธีศพ พิธีแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การเลี้ยงผีหมู่บ้าน เป็นต้น ทำให้เกิดการยอมรับพระพุทธศาสนา ทำให้พวกเขาเหล่านี้ได้หันมาฝึกฝนในพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ชาวเขาเป็นจำนวนมากได้เข้าพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ บุตรหลานของชาวเขาเป็นจำนวนมาก ได้ผ่านพิธีบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และมีจำนวนมากที่ยังครองสมณเพศอยู่ ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวเขาเผ่าเดียวกันหรือชนเผ่าอื่นนับว่าเป็นกำลังที่สำคัญ หรือกำลังหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของโครงการพระธรรมจาริก

ภารกิจรอง

นอกจากภารกิจหลักในการพัฒนาจิตใจโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว พระธรรมจาริก ยังมีการกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ในลักษณะการเป็นนักพัฒนา นอกเหนือจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมภารกิจต่างๆ ที่พระธรรมจาริกทำอยู่

ดังนั้นภารกิจของพระธรรมจาริกจึงแตกต่างไปจากพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนของชาวไทยพื้นราบทั่วไป คือ ภารกิจหลักกับภารกิจรอง การปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับภารกิจหลักนั้นได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเที่ยวจาริกไปในชนบทน้อยใหญ่ เพื่อโปรดสัตว์ สำหรับภารกิจรองคือ งานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชา

ชน ซึ่งภารกิจทั้ง 2 ด้านนี้ เมื่อนำมารวมเป็นการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกแล้วสามารถที่จะสรุปการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกทั้งที่เป็นภารกิจหลักและภารกิจรองในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ

- ด้านการพัฒนาจริยธรรม
- ด้านการพัฒนาการศึกษา
- ด้านการพัฒนาอาชีพ
- ด้านการสาธารณสุข
- ด้านการพัฒนาสวัสดิการสังคม

1. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาจริยธรรม

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาจริยธรรมถือว่าเป็นภารกิจหลัก ซึ่งยึดหลักการตามพุทธคำรัสที่ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนนิตาย พุทฺชน สุขาย โสกาณุกมฺปาย...” ซึ่งแปลได้ใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ท่านจงจาริกไป (เพื่อแสดงธรรม...) เพื่อประโยชน์และความสุขแก่พุทธชนและเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก...” (วิมหา. 4/32/41) และการปฏิบัติงานทางด้านการพัฒนาจริยธรรมยังเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณโดยตรง

สำหรับกิจกรรมด้านการพัฒนาจริยธรรมที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติได้แก่ การประยุกต์คติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขา การแนะนำให้ชาวเขาได้รู้จักการทำบุญตักบาตร การแนะนำและชักชวนชาวบ้านให้ไปสวดมนต์ไหว้พระที่อาศรมพระธรรมจาริก การแนะนำให้ชาวเขาเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะรวมไปถึงการชักชวนให้เข้ามาบรรพชาอุปสมบท และการแสดงธรรมทางหอกระจายข่าว

2. การปฏิบัติงานพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาการศึกษา

สำหรับกิจกรรมด้านการพัฒนาการศึกษาที่พระธรรมจาริกปฏิบัติได้แก่ การสร้างห้องสมุด การสร้างที่อ่านหนังสือในหมู่บ้าน การส่งชาวเขาเข้ารับการอบรมและดูงานภายนอกชุมชน การเปิดศูนย์เด็กเล็ก การเปิดชั้นเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในอาศรมฯ(ที่พักสงฆ์)

3. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาอาชีพ

การปฏิบัติงานด้านการพัฒนาอาชีพของชาวเขาที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องคือ การส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว การจัดหาพันธุ์พืชให้ชาวเขาปลูกเพื่อการบริโภค การแนะนำด้านการเกษตรแผนใหม่แก่ชาวเขา รวมถึงการจัดหาหนังสือวิชาการทางการเกษตรเพื่อเสริมความรู้ทางการเกษตรแก่ชาวเขา

4. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการสาธารณสุข

กิจกรรมในด้านการพัฒนาสาธารณสุขที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติได้แก่ การแจกจ่ายยาให้แก่ชาวเขาที่เจ็บป่วย การให้คำแนะนำแก่ชาวเขาในเรื่องการดูแลสุขภาพสภาพ การส่งเสริมความ

รู้การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร การจัดตั้งธนาคารยา การสร้างสถานสาธารณสุขชุมชน และการสร้างระบบประปาหมู่บ้าน

5. การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกด้านการพัฒนาสวัสดิการสังคม

กิจกรรมที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติคือ การสร้างและซ่อมสาธารณสถานในชุมชน การนำชาวเขาพัฒนาหมู่บ้าน การเข้าร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่า การตัดถนนและการซ่อมแซมถนน การขุดและขุดลอกบ่อน้ำใช้สอยในหมู่บ้าน ตลอดจนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

นอกจากนั้นยังสรุปกิจกรรมหรือหน้าที่ของพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติ ได้ดังนี้

- เป็นผู้นำด้านศาสนปฏิบัติ
- การพัฒนาอาชีพฯ ให้ร่มรื่น
- การอบรมธรรมะ และการใช้เสียงตามสาย
- จัดการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะของชาวเขา
- จัดงานและกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- การจัดอบรมมัคทายก
- อบรมธรรมะ และสอนภาษาไทยแก่ชาวเขาที่สนใจ
- สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
- บรรพชา และอุปสมบทชาวเขา
- นำเด็กชาวเขาเข้ามาเรียนต่อที่วัดศรีโสดา
- เปิดชั้นเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- จัดกิจกรรมการอบรมการเข้าค่ายคุณธรรม
- จัดการบำบัดแลพพื้นฟูผู้เสพยาเสพติดให้โทษ
- การทำรายงานประจำเดือน
- การจัดทำป้ายอาศรม ป้ายคติธรรมติดตามจุดสำคัญในชุมชน
- การทำโครงการขอความสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ
- การอบรมกัมมัฏฐาน และ ฯลฯ

7. โครงการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ยุวพุทธ) ในโครงการพระธรรมจาริก

โครงการพระธรรมจาริกได้ถือกำเนิดมาโดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พี่น้องชาวเขา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยเหลือสงเคราะห์พี่น้องชาวเขาในด้านต่างๆ และเพื่อความมั่นคงและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงกับชาวไทยพื้นราบ โดยใช้อาสาสมัครที่เป็นพระภิกษุ - สามเณร ซึ่งได้รับการอาราธนานิมนต์จาก กองสงเคราะห์ชาวเขา

กรมประชาสัมพันธ์ให้ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกองส่งเสริมชาวเขา โดยการทำงานกับพี่น้องชาวเขาในระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นไปค่อนข้างราบรื่นเพราะชาวเขาส่วนใหญ่ยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าเอาไว้ได้เป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปมีความเจริญมากขึ้นทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปพี่น้องชาวเขาได้มีการติดต่อพบปะกับคนพื้นราบมากขึ้น จึงเกิดการไหลบ่าทางวัฒนธรรมของคนพื้นราบรวมถึงวัฒนธรรมสมัยใหม่หลายอย่างซึ่งขัดต่อประเพณีดั้งเดิมที่ดีงามของพี่น้องชาวเขา พี่น้องชาวเขาละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของตนเอง จนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายอย่างไม่หยุดยั้ง เช่น ปัญหา ยาเสพติดโดยเฉพาะ ยาบ้า ปัญหาผลกระทบจากการคิดเชื่อเอดส์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ประเพณี โดยปัญหาต่างๆ นั้นทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ

เดิมการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับพี่น้องชาวเขาของพระธรรมจาริกจะประสบปัญหาหลายประการ รวมทั้งความห่างไกล ทุรกัณคาร ด้านภาษาพูด การสื่อความหมาย และการสื่อสารกับพี่น้องชาวเขาก็เป็นปัญหาหนึ่ง เนื่องจากคนสมัยก่อนนั้นไม่นิยมที่จะเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนและสถานที่เรียนก็มีน้อย ชาวเขาในสมัยก่อนจึงอ่าน ฟัง พูด ภาษาไทยไม่ได้(โดยเฉพาะเด็ก) แต่ปัจจุบันชาวเขารุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้าเรียนหนังสือไทยในโรงเรียนจึงอ่าน ฟัง พูดภาษาไทยได้ตั้งแต่เด็ก จึงเป็นโอกาสดีที่พระธรรมจาริกจะได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่ที่ยังเป็นเด็กและวัยรุ่นเพื่อให้เป็นกำลังสำคัญและทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

โครงการพระธรรมจาริกจึงได้จัดทำโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศรีโตคา (ยุวพุทธ) ในโครงการพระธรรมจาริก เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนชาวเขา แก่ชุมชนชาวเขา รวมทั้งยังเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังชักชวน เยาวชนและเด็กให้เข้าวัดเพื่อศึกษา ปฏิบัติหลักธรรม ให้ความสนใจธรรมะ เป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่เยาวชนชาวเขารุ่นใหม่ที่อยู่ในเขตบริการของพระสงฆ์ตามอาศรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่กลุ่มของเด็กและเยาวชน อันจะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระธรรมจาริกทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต
2. เพื่อเป็นการชักจูงเด็ก และเยาวชนให้มีความสนใจในเรื่องของศาสนา รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ไม่ไปมั่วสุมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรืออบายต่าง ๆ
3. เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจของเด็กและเยาวชน ให้เป็นคนดีของพ่อแม่ ของหมู่บ้าน สังคมและประเทศชาติ

4. เพื่อเป็นการสืบทอดทายาทของพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารที่ราบสูงให้มั่นคงต่อไป

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เบญญา จิรภัทรพิมลและคณะ(บทคัดย่อ) ได้รายงานวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการพัฒนาสังคมชาวเขา” พบว่า 1. ชาวเขาส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น อาจเป็นผลให้ชาวเขามีการตั้งถิ่นฐานถาวรในอนาคต 2. ขอมรับการรักษาพยาบาลและด้านอนามัยและระบบสุขภาพแบบใหม่มากขึ้น 3. ชาวเขาบางส่วนเริ่มพูดภาษาไทยเหนือโคและเด็กรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาในระบบส่วนใหญ่ เพราะมองเห็นความสำคัญของการศึกษาในการประกอบอาชีพ 4. ชาวเขาเคารพกฎเกณฑ์ของทางราชการและการจัดหมู่บ้าน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเหตุมาจากการพัฒนาจากหน่วยงานที่เต็มเวลาและกิจกรรมหลักที่เน้นในการดำเนินงานของโครงการที่เข้ามาพัฒนา

อังสนา ช่างแก้ว (2528, หน้า 3) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลของการเผยแพร่มหายานที่มีผลต่อพฤติกรรมและแนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ (ศึกษาเฉพาะกรณีวัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่) ผลการศึกษาพบว่า ชาวเขาส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ เช่น การบูชาวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษ หรือเชื่อว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง เป็นเพราะมีสิ่งหรืออำนาจลึกลับที่เรียกว่าผีบันดาลให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ชาวเขายังนับถือพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาด้วย

ศูนย์วิจัยชาวเขา ได้สรุปผลการชุมนุมอภิปรายปัญหาของชาวเขาที่จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของพุทธศาสนาที่แผ่ขยายเข้าไปในหมู่บ้านชาวเขาว่า ถึงแม้ว่าชาวเขาจะไม่เข้าใจในหลักพระพุทธศาสนามากนัก แต่ชาวเขาก็ตระหนักดีว่า คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน อิทธิพลของพุทธศาสนาซึ่งมองจากความคิดของชาวเขามีอยู่มากมาย จะเห็นได้จากการที่ชาวเขาจะเคารพยำเกรงพระพุทธรูป และรูปภาพของพระสงฆ์ ซึ่งติดอยู่ตามบ้านเรือนของเขา และพวกเขายังได้เข้าร่วมและสนับสนุนโครงการพระธรรมจาริกด้วย และในบางครั้งชาวเขายังปรึกษาพระภิกษุเกี่ยวกับเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม เช่น หาฤกษ์สำหรับปลูกบ้าน เป็นต้น (ศูนย์วิจัยชาวเขา อ้างถึงใน อังสนา ช่างแก้ว, 2528, น.3)

พระมหาประยงค์ อุปเสน (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารและการจัดการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ในเขตจังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า การที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทสูง เป็นเพราะมีปัจจัยหลายประการเกื้อหนุน โดยเฉพาะปัจจัยด้านพี่เลี้ยงเด็ก เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่มีลักษณะส่วนบุคคลคือ ความมั่นใจในการ

ทำงาน ประสบการณ์การฝึกอบรม และความสามารถในการระดมทุนและทรัพยากรจากภายนอก ไม่พบว่ามีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์มากนัก

พระชนวิษณุ เกื้อกูลและคณะ(2543,บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่อง “การให้การศึกษาแก่ชาวไทยภูเขาของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การจัดการศึกษาแก่ชาวไทยภูเขาของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นการจัดการศึกษาแบบตามอัธยาศัยและการจัดการศึกษานอกระบบ มีการส่งเสริมการจัดการศึกษาด้วยประเพณีท้องถิ่น พบปัญหาในการจัดการศึกษา คือ ปัญหาด้านการสื่อสาร การขาดแคลนสื่อ อุปกรณ์ และงบประมาณ ผู้เรียนมักมีภาระในการหาเลี้ยงชีพ การจัดการเรียนการสอนไม่มีระบบที่ชัดเจน ไม่มีหลักสูตรเฉพาะสำหรับชาวไทยภูเขาซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาเป็นของตนเอง

9. สรุปความคิดเห็นของนักวิจัยและทีมงาน

ความไม่เท่าเทียมกันในคุณลักษณะต่างๆ ในสังคม หลายเรื่อง หลายเหตุการณ์ได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับสังคมที่มีการพัฒนาแล้วโดยขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาคุณลักษณะด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้มีกรอบความคิด มีวิสัยทัศน์ มีหลักการคิด อยู่ร่วมกันในชุมชน สังคมอย่างสงบสุข ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าสังคมมวลรวม เพื่อจะได้ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนอันมาจากผลของการพัฒนา แต่ให้เกิดผลอันมีความสุขจากการพัฒนาเป็นแนวนานกันทั้งทางการพัฒนาทางวัตถุและด้านจิตใจ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การแก้ไข และการป้องกันปัญหา การให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือการวิจัย ต่าง ๆ ทุกขั้นตอน โดยใช้หลักธรรมะหรือหลักทฤษฎีเป็นแกนกลางในการประสานเชื่อมโยง ถักทอความรู้ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนขององค์ความรู้และของชุมชนที่จะมีความสุขในอนาคตต่อไป

ความสำคัญของการวิจัยและการพัฒนาครั้งนี้ สามารถก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ พัฒนาตนเองและชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ด้านศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาความรู้ ระหว่างชุมชน พระสงฆ์ และเยาวชน เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งในการที่จะวางวิถีชีวิตของชุมชนในอนาคตด้านการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ท่ามกลางกระแสไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างแดนที่เข้าสู่ภาคประชาชน ซึ่งมีการกลั่นกรองจากฝ่ายที่เกี่ยวข้องน้อยมากหรือในบางกรณีก็ไม่มีเลย ทั้งในด้านกระบวนการพิจารณา วิธีคิด กระบวนการตัดสินใจที่มีข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นอย่างรอบคอบและส่งผลที่ดียาวนานแก่ชุมชน ในฐานะเป็นผู้บริโภคและเป็นหน่วยประชากรของชุมชน

การฝึกอบรมแก่เด็กและเยาวชนให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม โดยการศึกษา เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติกิจกรรม กระบวนการคิด การตัดสินใจ การฝึกปฏิบัติ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ย่อมจะนำมาถึงความสงบสุขของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่จะทำให้ เด็กและเยาวชนได้มีหลักที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจและชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในชุมชนโดยจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มที่เยาวชนได้ศึกษาหลักธรรม ไก่ลัทธิวัดและพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 9 เดือนใน 1 ปี ซึ่งจะทำให้เยาวชนที่เข้าศึกษาได้เข้าใจในหลักธรรม ชีวชาบและเกิดความรักศรัทธา เชื่อมั่นในการปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักธรรมเป็นอย่างมาก สามารถประพฤติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคมได้ ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของพี่น้องชาวเขาอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว

ในส่วน of ชุมชน เมื่อมีประชากรเป็นคนดี ไม่ก่อเรื่องปัญหาหรือเรื่องเดือดร้อน ทำให้การปกครอง การจัดระเบียบของสังคมแก่ประชากรในทุกระดับ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน จึงมีแต่ความสงบสุขเกิดขึ้น เพราะคนในชุมชนสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ สามารถเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนและผู้อื่นเป็นอย่างดี

หากขาดการวิจัยหรือการพัฒนาขั้นเรียนหรือการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สภาพวัฒนธรรม ประเพณี of ชุมชน อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมามากมายดังที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น เยาวชนใช้เวลาว่างไม่เกิดประโยชน์ ไม่มีวิธีการแก้ปัญหาในทางที่ถูกที่ควรรวมถึงการไม่รู้จักรวธีการการวิเคราะห์สื่อ บางชุมชนจับกลุ่ม มั่วสุมอบายมุข ผู้ใหญ่ ผู้นำในชุมชนไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนจะส่งผลกระทบทำให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งในระดับครอบครัว สังคม ทั้งระยะสั้นและระยะยาวและส่งผลกระทบถึงสังคมองคร่วมในระดับประเทศอีกด้วย

บทที่ 3

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยตามโครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความเห็น ประสานการณกับกลุ่มเป้าหมาย ในการค้นคว้าข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การบันทึกข้อมูล การประเมินผล การรวบรวมข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนกับทีมงานผู้วิจัย เพื่อให้สามารถที่จะนำข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการพัฒนาจากการศึกษาวิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปสู่การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป โดยมีขอบเขตการศึกษา สถานที่ดำเนินการวิจัย กลุ่มคนเป้าหมาย ทีมวิจัย แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสภาพปัญหาของสังคมชุมชนชาวเขาด้านศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม

1.2 สรุปปัญหา ความสำเร็จรูปแบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่ผ่านมา (การประเมินโครงการแบบมีส่วนร่วม)

1.3 การพัฒนา รูปแบบหรือหลักสูตรการอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม แล้วนำไปปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน โดยมีการสรุปทบทวนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์จนสามารถได้รูปแบบหรือหลักสูตรศีลธรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม สถานการณ์ของชุมชนแก่เยาวชนชาวเขา ในเรื่อง

1.3.1 การพัฒนาหลักสูตร ,วิทยากร, สื่อการอบรม,การจัดการ,การดำเนินการ

1.3.2 กลุ่มเป้าหมาย,จุดมุ่งหมาย,ระยะเวลา,เนื้อหา,วิธีการ, อื่นๆ

1.3.3 ศักยภาพและข้อจำกัดของของชุมชนในการเรียนการสอน

1.3.4 การสร้างทัศนคติ การฝึกอบรมทักษะและเทคนิคการสอน

1.3.5 การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสรุปทบทวนร่วมกัน

1.3.6 สรุปรูปแบบเนื้อหาหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม ที่เหมาะสม

2. สถานที่ดำเนินการวิจัย

เป้าหมายการวิจัยตามโครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดยพระธรรมจาริก” ใช้พื้นที่ของชุมชนชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 แห่ง มีศูนย์กลางในการปฏิบัติงานวิจัยอยู่ที่วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ใช้เกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้านชาวเขาเข้าร่วมในโครงการ ดังนี้

- 2.1 เป็นชุมชนที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริกมาแล้ว 1 ปี
- 2.2 มีชุมชนที่ใกล้เคียงกันเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สามารถทำกิจกรรมตามโครงการวิจัยร่วมกันได้
- 2.3 พิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยจัดเป็นกลุ่มชุมชนตัวแทนวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยน รับเอาวัฒนธรรมจากสังคมโลกภายนอกมาแล้ว (2 แห่ง) และยังคงวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมอยู่ (2 แห่ง) รวมทั้งหมู่บ้านต่างเผ่าเพื่อเปรียบเทียบอีก 1 แห่ง
- 2.4 แบ่งกลุ่มชาวเขาเป็น 2 กลุ่มคือ เผ่ากะเหรี่ยง และเผ่าม้ง ได้ดังนี้
 - 2.4.1 บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ (กะเหรี่ยง)
 - 2.4.2 บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
 - 2.4.3 บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
 - 2.4.4 บ้านแออะระ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่(กะเหรี่ยง)
 - 2.4.5 บ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (ม้ง)

นอกจากนี้ยังศึกษาชุมชนที่เปิดสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อใช้เป็นข้อกรณีศึกษาเปรียบเทียบอีก 25 หมู่บ้าน

3. ขอบเขตประชากร(กลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย)

- 3.1 ผู้วิจัยและทีมวิจัยเป็นพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติงานในโครงการพระธรรมจาริก ทำการเผยแผ่ศาสนาและพัฒนาชาวเขาในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูง
- 3.2 ผู้ร่วมดำเนินการ คือพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในหมู่บ้านชุมชนชาวเขา แห่งละ 2 รูป รวมจำนวน 10 รูป
- 3.3 วิทยากรผู้เชี่ยวชาญ และวิทยากรพระสงฆ์ ที่มีประสบการณ์ด้านการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนบนพื้นที่สูงในรูปแบบต่างๆ จำนวน 5 รูป
- 3.4 ผู้นำและชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการเปิดการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขา หมู่บ้านละ 20 คน รวมจำนวนประมาณ 100 คน

3.5 เยาวชน(ผู้เรียน)ที่เข้าศึกษาตามหลักสูตรการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาจาก 5 หมู่บ้าน จำนวนประมาณ 125 คน

4. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

4.1 ประเภทข้อมูล

1. เอกสารทางวิชาการ แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ข้อมูลจากบุคคล องค์กร ได้แก่
 - 2.1 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ และ เยาวชน
 - 2.2 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในและนอกชุมชน
 - 2.3 ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนพื้นที่การทำงานของกลุ่มเป้าหมาย
 - 2.4 ข้อมูลจากการจัดสัมมนา การฝึกอบรม การจัดประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการทำงาน

เปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการทำงาน

4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลตามโครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก” จากข้อมูลที่มีอยู่เดิมและข้อมูลที่จัดเก็บจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการตามกิจกรรมต่อไปนี้

1. การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ในการศึกษาเงื่อนไขปัจจัยของผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา

2. ฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PAR) ให้แก่พระธรรมจาริกผู้ช่วยนักวิจัย เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา

3. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ”ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา” เพื่อให้ผู้เข้าสัมมนามีความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา ร่วมกันและได้ข้อสรุปที่ตรงกัน นำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

4. ประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก เพื่อทบทวน สรุปบทเรียนในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาและทราบปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเพื่อจะพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวเขาให้เป็นมาตรฐาน

5. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ"รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา"เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนได้และได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา

6. จัดอบรมพระธรรมจาริกที่ทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สอนได้เข้าใจถึงรูปแบบวิธีการสอน หลักสูตร การถ่ายทอดได้ดี

7. ประชุมสรุปบทเรียนระหว่างการทดลองสอน (ทุก 2 เดือน) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสรุปบทเรียนร่วมกันและพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สอนได้พัฒนารูปแบบวิธีการสอน หลักสูตร การถ่ายทอด

8. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สรุปบทเรียนที่เหมาะสมในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริกในรูปแบบวิธีการใหม่

รายละเอียดวิธีดำเนินงานวิจัยและบทสรุป

1. ประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (เป็นจุดศูนย์กลางของพระธรรมจาริก)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา
2. เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอน

3. เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของชาวเขาต่อไป

วิธีการ

1. เชิญพระสงฆ์/วิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเคยเปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 10 แห่ง จำนวน 20 รูป/คน
2. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค

ตัวชี้วัด ผลการดำเนินการ

1. ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน

3. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อนิยมและข้อด้อย ของสภาพชุมชนและหลักสูตรรูปแบบวิธีการสอนที่ผ่านมาของโครงการพระธรรมจาริก

4. ได้พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยโดยสมาชิกผู้สอนได้พิจารณาตามความเหมาะสมของพื้นที่วิจัย

2. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR)

สถานที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาด่าน ต.ทากาศ อ.แม่ทา จ.ลำพูน (ประชากรเผ่ากระเหรี่ยง การเดินทางจากวัดศรีโสดา ไปโดยรถยนต์ และทางเดินเท้าอีก 5 กิโลเมตร มีที่พักเหมาะสมกับพระสงฆ์ จำนวนประมาณ 30 รูป)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พระธรรมจาริกผู้ช่วยนักวิจัยเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนสามารถนำไปใช้ได้จริง

2. เพื่อผู้เข้ารับการอบรมนำไปใช้อย่างถูกต้อง ตามขั้นตอน อย่างมีประสิทธิภาพ

1. อาราธนาบิมนต์พระสงฆ์ที่จะดำเนินการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปีต่อไปจำนวน 20 รูป

2. เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญมาฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน

3. ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่คณะผู้ช่วยนักวิจัย ในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม แนวคิด เทคนิคและวิธีการ ของ PRA เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ชุมชน การสนทนากลุ่ม

4. แนวทางการฝึกอบรม คือ วิทยากรที่เชี่ยวชาญอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่คณะนักวิจัยและพระสงฆ์ที่เปิดสอนในปีถัดไป

ตัวชี้วัด ผลการดำเนินการ

1. จัดอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 1 ครั้ง จำนวน 2 วัน

2. ผู้ช่วยนักวิจัยได้มีความเข้าใจระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

3. ผู้สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้แนวคิด เทคนิค และวิธีการของPAR การมี

ส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

4. ผู้ช่วยนักวิจัยฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนจริงและวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของการฝึกวิเคราะห์ชุมชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้จริง
5. ผู้ช่วยนักวิจัยสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริงได้

3. กิจกรรมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA)ในชุมชน (จำนวน 5 แห่ง)

สถานที่

1. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
2. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แอเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
4. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่
5. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวกจัน ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เนื้อหาการสัมมนา คือ ปัญหาของชุมชน วิธีการแก้ปัญหา ความต้องการในด้านหลักสูตรที่จะให้เปิดสอน
2. เพื่อผู้เข้าวิเคราะห์ชุมชนมีความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาชุมชนชาวเขา ร่วมกันระหว่างชุมชนและพระธรรมจาริกผู้สอน
3. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้

วิธีการ

1. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ที่ทำการวิจัยเข้าร่วมวิเคราะห์ชุมชน
2. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน ชาวชนที่เรียนในชั้นเรียนทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าร่วมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมจำนวน

ตัวชี้วัด ผลการดำเนินการ

1. ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมและร่วมกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2. ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ผู้รับผิดชอบ ในชุมชนแต่ละชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเผ่ากะเหรี่ยงในวัฒนธรรมดั้งเดิมและเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่ เผ่าม้ง

3. ได้ทราบจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน
4. ได้ทราบถึงบริบทชุมชนและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน
5. ความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้พระธรรมจาริกได้สอนเพิ่มเติมเป็นวิชาเนื้อหาพิเศษ
6. ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

4. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

สถานที่ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดคอยสะเกิด อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เนื้อหา สรุปหลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา
2. ได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา

วิธีการ

1. อาราณานิมนต์พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เข้าร่วมสัมมนา
2. เชิญผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลและเปิดการสัมมนา
3. ดำเนินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
4. ได้ข้อสรุปที่ออกมาในรูปแบบเอกสารและหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการสอนได้

ตัวชี้วัดผลการดำเนินการ

1. ได้สรุปบทเรียน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละพื้นที่
2. ได้ประเมินหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนและปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องกับ ที่-นื่อง ชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไขที่แตกต่างและหลากหลายให้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่องต่อไป
3. ได้แลกเปลี่ยนแก้กันและกัน จากที่เคยผ่านงานในชุมชนเพื่อที่จะได้แข่งขันประสบการณ์และนำไปปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านได้ต่อไป มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

4. ได้บริบทชุมชนและการได้ประเมินศักยภาพชุมชน เยาวชน ผู้สอน

5. ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่เยาวชนชาวเขา

5. กิจกรรม อบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สถานที่ ห้องสมุนไพโร อาคาร ส.ว. วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมาย : พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการฯ จำนวน 32 รูป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนการสอน จนสามารถนำไปใช้ได้จริง
2. เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความสามารถนำกระบวนการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนไปใช้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน
3. เพื่อนำไปประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนาให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา ในการจัดรูปแบบการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชน โดยใช้กลไกของชุมชน

วิธีการดำเนินงาน

1. อาราธนานิมนต์พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เข้าร่วมสัมมนา
2. เชิญผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องให้การฝึกอบรมเทคนิคและกระบวนการจัดการเรียนการสอน
3. ดำเนินการประเมินผล

เป็นกิจกรรมเสริมศักยภาพพระสงฆ์ในด้านเทคนิคการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น มีทักษะในการสื่อต่าง ๆ เช่น การ เล่านิทาน การใช้มือประกอบการบรรยาย การใช้รูปภาพ การใช้วีดิทัศน์ เทคนิคการใช้เครื่องฉายสไลด์ ให้เป็นเรื่องที่น่าสนใจในการเรียนการสอนและไม่น่าเบื่อ เพราะเทคนิคต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญในการจัดการเรียนการสอนของผู้เรียน ทำให้นักเรียนสนใจที่จะเรียนเพิ่มขึ้น ถ้าขาดเทคนิคและประสบการณ์จะทำให้นักเรียนเกิดการเบื่อต่อการเรียนการสอน โดยเชิญวิทยากรที่มี

ความสามารถในด้านการจัดการเรียนการสอนสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสอนมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ ความเข้าใจ

ตัวชี้วัดและผลการดำเนินการ

1. พระผู้สอนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎี เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างมากในช่วงระยะเวลาที่จัด ทำให้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสอนได้รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของผู้สอนด้วย

2. พระผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบวิธีการสอนแก่เยาวชนสามารถจัดทำเป็นแผนการสอนในรูปแบบเอกสารและหลักสูตรได้

3. ได้แลกเปลี่ยนถึงข้อเด่น ข้อด้อย ปัญหาอุปสรรคของรูปแบบการจัดการเรียน การสอนในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละแผนกที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน

4. การประเมินและปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ในแต่ละแผนกที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน และสอดคล้องในวิถีชีวิตของความเป็นจริงในสภาพแวดล้อมที่อยู่ สามารถนำผลการสรุปบทเรียนมาวางแผนจัดการเรียนการสอนได้และแบบทดสอบได้

6. ประชุมผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อประเมินผล

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินผลในการจัดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของโครงการพระธรรมจาริก
2. เพื่อจัดกิจกรรมวัดผล-ประเมินผลการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของโครงการพระธรรมจาริก
3. เพื่อประเมินผลการนำหลักสูตรที่รูปแบบ –เนื้อหา ไปใช้
4. เพื่อนำผลที่ได้ประเมินและปรับปรุง กระบวนการประเมินผล

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1. นักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 900 คน
2. ผู้สอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 30 รูป
3. ผู้ปกครองนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประมาณ 100 คน

วิธีการ

1. จัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง , แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน , ประชุมมอบหมายงานและดำเนินการ
2. ประสานงานผู้สอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในชุมชนที่มีการเรียน และเครือข่ายทั้งหมด จำนวน 30 แห่ง ในการนำผู้เรียนเข้ามาสอบประเมินผลการเรียน ทั้งภาคข้อเขียนใน 3 วิชา คือ พุทธศาสนพิธี ธรรม ศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน (รูปแบบการนำเสนอโดยเวทีการแสดง) การแข่งขันสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ
3. การจัดประเมินผล ทั้งแบบข้อเขียน โดยการสุ่มตัวอย่างและสังเกตการสัมภาษณ์
4. เตรียม ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีการประชุม แต่งตั้งคณะกรรมการ และจัดประชุม คณะกรรมการเตรียมงาน

ตัวชี้วัดและผลการดำเนินการ

ได้มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของวัดศรีโสดาซึ่งเป็นสถานที่สอบวัดประเมินผล ในส่วนของการจัดคณะกรรมการเตรียมงานด้านต่าง ๆ ในด้านการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้าเป็นระยะเวลานานหลายเดือน มีตัวแทนแกนนำชุมชน พระผู้สอน เยาวชนที่ได้เข้าร่วมในโครงการเข้าร่วมกิจกรรมเช่นการสอบวัดประเมินผลข้อเขียน การแสดงศิลปวัฒนธรรม การทัศนศึกษา

เป็นการประเมินในด้านการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องความร่วมมือ เช่น ความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมทั้งประเมินด้านความรู้ ความเข้าใจ ผลของการจัดการเรียนการสอนด้วย ทำให้ทราบถึงผลรวมของการดำเนินการในช่วงเวลาที่ผ่านมา

7. ประชุมสรุปบทเรียนในการทดลองสอน

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดประชุมสรุปบทเรียนการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอน
3. เพื่อประเมิน ปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสามารถนำไปใช้จริง

วิธีการ

1. นิมนต์พระสงฆ์เปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 30 รูป
2. ดำเนินกิจกรรม โดยการแบ่งกลุ่ม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน , ประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขา ทักษะ รูปแบบหลักสูตร ความสำเร็จ อุปสรรค แล้วนำเสนอตามหัวข้อที่กำหนดไว้

ตัวชี้วัดและผลการดำเนินการ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบ หลักการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน
3. สรุปปัญหาและอุปสรรค จุดเด่นและข้อจำกัด หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอน

8. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนในชุมชน (จำนวน 5 แห่ง)

สถานที่

1. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่
2. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านบวกจั่น ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
4. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
5. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านแอเอะ ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุป ประเมินผล ความเห็นของชุมชนในแนวทางพัฒนาด้านจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ต่อไป

วิธีการ

1. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ทำการวิจัย
2. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน เยาวชนที่เรียนในชั้นเรียนทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
3. ระยะเวลา 2 วัน

ตัวชี้วัด/ผลการดำเนินการ

1. ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ร่วมวิเคราะห์ผลจากการเปิดการเรียนการสอน
2. ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ในแต่ละชุมชน
3. ได้ทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอนจากมุมมองของชุมชน
4. ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในด้านการประเมินผลเพิ่มขึ้นครบกระบวนการ

9. กิจกรรมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ

สถานที่ วัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุป ประเมินผล ความเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ต่อไป

วิธีการรายละเอียด

1. เชิญพระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. เชิญผู้เชี่ยวชาญ ที่ปรึกษาและทีมวิจัย
3. ระยะเวลา 2 วัน

ตัวชี้วัด/ผลการดำเนินการ

1. ร่วมวิเคราะห์ผลจากการเปิดการเรียนการสอน
ได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข การประเมินผล
2. ได้ทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอนจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ พระผู้สอน ทีมวิจัย ที่ปรึกษา

บทที่ 4

บริบทชุมชน

ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ในขอบเขตการวิจัย

โครงการ “รูปแบบการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา โดย พระธรรมจาริก” ได้ศึกษา ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของหมู่บ้านในขอบเขตการวิจัย 5 หมู่บ้านหลักในการวิจัย คือ

1. บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
3. บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
4. บ้านทุ่งหลวง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
5. บ้านบวักจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ได้ศึกษาสรุปผลเกี่ยวกับบริบทของลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มหมู่บ้านที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก

1. บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านขุนแม่รวม ตั้งมาแล้วประมาณ 500 ปี โดยครั้งแรกมีชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงอพยพอยู่ที่หมู่บ้านแม่หยอดประมาณ 300 ปี ต่อมาได้ประสบกับการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ เมื่อปีพ.ศ. 2525 ชาวบ้านจำนวน 5 หลังคาเรือน จึงอพยพจากบ้านแม่หยอดมาอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่บ้านขุนแม่รวมในปัจจุบัน คำว่า “ขุนแม่รวม” หมายถึง ที่รวมของต้นน้ำหลายสายมารวมกัน ได้แก่ ขุนน้ำแอเอะ แม่โละโละ นมื่อโละ เกอะพีโละ มาโอโละ และโค่หม่อโละ

สภาพด้านภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านบ้านขุนแม่รวม ฯ ตั้งอยู่ในหุบเขาเขตป่าสงวน มีภูเขา ป่าไม้ล้อมรอบ ด้านทิศเหนือติดกับป่าไม้เขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านทิศใต้ติดกับบ้านแม่ชา ด้านทิศตะวันออกติดกับบ้านโป่งสะแยง ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้านขอมืออี ทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดลงและลูกรัง ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร หมู่บ้านขุนแม่รวมตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งตำบลแจ่มหลวง 27 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่แจ่ม ประมาณ 80 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 177 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการเดินทาง 3 ชั่วโมง ไม่มีรถโดยสาร

วิ่งประจำทาง หากมีธุระสำคัญเช่นจะไปอำเภอ หรือโรงพยาบาลต้องจ้างเหมารถในหมู่บ้านไปกลับ ในอัตราค่าบริการประมาณครั้งละ 1,500 บาท

ปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมเหมือนคนไทยชาวพื้นราบมากขึ้น จะเห็นได้จากการปลูกบ้านที่มีความมั่นคงและถาวร การใช้กระเบื้องมุงหลังคา มีบ้านที่ใช้กระเบื้องมุงหลังคา จำนวน 98 หลังคาเรือน มีรูปแบบลักษณะคล้ายบ้านของคนไทยพื้นราบ และมีบ้านที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมที่ใช้หญ้าคามุง จำนวน 15 หลังคาเรือน มีโรงสีข้าว 4 แห่ง มีร้านค้าของในหมู่บ้าน 4 ร้าน

บ้านขุนแม่รวม มีประชากรทั้งหมด 738 คน จำนวนหลังคาเรือน 103 หลังคาเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ปลูกพืชเศรษฐกิจ และเลี้ยงสัตว์ทุกหลังเรือน เช่น หมู ไก่ วัว ควาย เพื่อเป็นอาหาร และใช้งาน บางส่วนประกอบอาชีพโดยการรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้านของคน มีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยที่ออกไปรับจ้างในเมือง

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินแต่ไม่สามารถที่จะซื้อขายได้เพราะที่ดินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะดินเป็นดินร่วน เหมาะแก่การเพาะปลูก ลักษณะป่าไม้เป็นป่าไม้หนานาพันธ์ เช่น ไม้สน และชาวบ้านมีการดูแลรักษาเขตป่าอนุรักษ์ไว้ด้วย

การคมนาคมของหมู่บ้านขุนแม่รวมมีความยากลำบากมากโดยเฉพาะฤดูฝน ถนนยังเป็นถนนทางดินเท้า และเรียบไประหว่างลำห้วยและเชิงเขา ซึ่งมีความลาดชัน ในช่วงฤดูฝนรถธรรมดาอาจจะไม่สามารถจะผ่านไปมาได้เพราะถนนเป็นโคลนตม บ้านขุนแม่รวมและบ้านแอเอะ เริ่มใช้ไฟฟ้าพลังน้ำเมื่อปี พ.ศ. 2540 ส่วนระบบประปาภูเขา ชาวบ้าน หน่วยงานทหารและพระสงฆ์ร่วมกันสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 บ้านขุนแม่รวมมีโรงเรียนขยายโอกาสถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะใช้ยาสมุนไพรและยาสามัญประจำบ้านที่มีอยู่ใช้รักษาบรรเทาอาการ หากอาการไม่ดีขึ้นจะทำการรักษาด้วยพิธีกรรมคือการเลี้ยงผีตามความเชื่อ ปัญหาที่สำคัญของการให้บริการด้านสาธารณสุขคือต้องใช้ระยะเวลาเดินทางนาน เนื่องจากสถานีอนามัยอยู่ไกลและต้องเดินทางไปใช้บริการที่สถานีอนามัยบ้านปางอู้ง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการเดินเท้าหรือเหมารถรับจ้าง ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร

ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสุทิน คำเลิศ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีอาศรมพระธรรมจาริกเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ มีพระสงฆ์จำนวน 2 รูป โดยนับถือผีบรรพบุรุษ 9 หลังคาเรือน นับถือศาสนาคริสต์ 1 หลังคาเรือน และมีศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีเด็กจำนวน 40 คน

วัฒนธรรมและประเพณีที่ชุมชนยังคงรักษาไว้ของหมู่บ้าน ได้แก่ ประเพณีกึ่งจ้อ(มักมีก็เรียก เป็นพิธีเรียกขวัญ หรือวันขึ้นปีใหม่) ประเพณีกินข้าวใหม่ (เดือนมีนาคม) ประเพณีขึ้นปี

ใหม่ (เดือนเมษายน) ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเลี้ยงผี(เมื่อเจ็บ ป่วย) ประเพณีงานศพ (โหลเอะอะ ทา หรือการร้องเพลงสวดถึงคนตาย) ลักษณะการแต่งกาย ผู้ชายจะใส่เสื้อทอสีแดง นุ่งกางเกงสีดำ หญิงสาวจะใส่เสื้อทอสีขาว หากแต่งงานแล้วจะใส่เสื้อสีดำ ใส่ผ้าถุงทอสีแดง

2. บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนบ้านแอเอะเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง(สะกอ) อาศัยอยู่บริเวณที่ลุ่มเชิงเขา ลักษณะพื้นที่ราบสูงมีภูเขาล้อมรอบ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ตั้งอยู่ห่างจากตำบลแจ่มหลวง ประมาณ 25 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 180 กิโลเมตร ทิศเหนือ ติดกับบ้านห้วยเขียดแห้ง ทิศใต้ ติดกับบ้านห้วยผา ทิศตะวันออก ติดกับบ้านโป่งสะแยง ทิศตะวันตก ติดกับบ้านขุนแม่รวม

หมู่บ้านแอเอะ มีประชากรรวม 51 ครอบครัว 41 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมดรวม 247 คน เป็นชาย 64 คน หญิง 73 คน เด็กชาย 57 คน เด็กหญิง 51 คน ผู้สูงอายุ 19 คน เยาวชน 26 คน ผู้พิการ 2 คน ชาวบ้านตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านแอเอะ เพราะที่บริเวณแหล่งน้ำที่ชาวบ้านนำมาใช้อุปโภค บริโภค มีสัตว์จำพวกหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกิ้งก่าเรียกว่า ตัวแอเอะ (salamander) อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำเป็นจำนวนมาก

ในอดีตชาวบ้านแอเอะมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานไปมาบ่อยครั้ง คืออาศัยอยู่แห่งละ 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง สาเหตุคือย้ายตามแหล่งน้ำและย้ายตามผู้นำ(ฮีโร่-หมอดีประจำหมู่บ้าน) ต่อมาเมื่อประมาณ 120 ปี ที่ผ่านมามีชาวบ้านได้แยกออกมาจาก บ้านขุนแม่รวมและหมู่บ้านใกล้เคียง (บ้านแม่หอด บ้านห้วยเขียดแห้ง และบ้านโป่งสะแยง) มาอาศัยอยู่ลุ่มน้ำขุนแม่รวมถึงลำน้ำโป่งสะแยง ซึ่งมีน้ำไหลตลอดฤดูกาล เพราะสะดวกในการใช้น้ำสาขานี้ เพื่อการอุปโภคและบริโภค จึงได้ลงหลักปักฐานขึ้นที่นี่ โดยเริ่มจาก 5 หลังคาเรือน และเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

หมู่บ้านแอเอะมีป่าอนุรักษ์ 2 แห่ง คือป่าอนุรักษ์ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ในอดีตเคยเป็นแหล่งล่าสัตว์ เก็บของป่า และเคยเป็นที่ตั้งวัดเก่าอายุประมาณ 80 ปี มีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ และป่าอนุรักษ์ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ 105 ไร่ ซึ่งเดิมเคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน หมู่บ้านแอเอะมีสายน้ำไหลที่ตลอดทั้งปีผ่าน 2 สายคือ 1. ลำน้ำบ้านขุนแม่รวม 2. ลำน้ำบ้านโป่งสะแยง ดินมีลักษณะเป็นดินร่วน เหมาะแก่การเพาะปลูกไม้ยืนต้น ส่วนป่าไม้ส่วนมากจะเป็นไม้หนานาพันธ์ เช่น ไม้สน ชาวบ้านร้อยละ 76 ประกอบอาชีพเกษตรกร โดยปลูกข้าวร้อยละ 26 มีการประกอบอาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผักเพื่อขาย และบริโภคเอง การปลูกผัก จะปลูกตามฤดูกาล ได้แก่ ถั่วแดง ข้าวโพด พริก ผักกอก ส่วนสัตว์เลี้ยง ได้แก่ วัว ควาย หมู ไก่ และ การรับจ้างจะรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้านของคน มีบางส่วนที่ออกไปรับจ้างในเมือง รายได้แต่ละครอบครัว ไม่เกิน 5,000 – 10,000 บาทต่อปี

สภาพลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้

1. ฤดูหนาว เดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคม อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 10 องศาเซลเซียส
2. ฤดูร้อน เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิประมาณ 25 องศาเซลเซียส
3. ฤดูฝน ช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ระดับน้ำฝนเฉลี่ย 900 มม ต่อปี

ปัจจุบันมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชื่อ นายพะเจกา บ้านจันทร์แจ่ม มีหมอผีพิธีกรรม คือ นายดี
กา สุขตามยอดดอย บ้านแอะเอะไม่มีสถานีนามัย เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยจะใช้ยาสมุนไพรและยา
สามัญประจำบ้านที่มีอยู่ใช้รักษาอาการ ถ้าอาการไม่ดีขึ้นจะทำพิธีกรรมคือการเลี้ยงผีใช้ในการรักษา
เช่นเดียวกับบ้านขุนแม่รวม

ด้านการศึกษาของชุมชน แบ่งออก 3 กลุ่ม คือ

1. ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 35
2. การศึกษาของเยาวชนและเด็กคิดเป็นร้อยละ 25
3. เด็กและเยาวชนรวมทั้งคนพิการขาดโอกาสเรียนหนังสือคิดเป็นร้อยละ 40

ด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน เด็กๆ จะเดินไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านขุนแม่
รวมระยะทางห่างออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร ส่วนการจัดการศึกษานอกระบบนั้นพระธรรม
จาริกจะเปิดทำการสอนให้แก่กลุ่มผู้ใหญ่ เยาวชน และเด็ก

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านแอะเอะนับถือศาสนาพุทธมีอาศรมพระธรรมจาริกเป็นจุด
ศูนย์รวมจิตใจ มีพระสงฆ์จำนวน 2 รูป โดยนับถือศาสนาพุทธและผีบรรพบุรุษ 35 หลังคาเรือน
นับถือศาสนาคริสต์ 6 หลังคาเรือน และมีการให้บริการศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในอาศรมฯด้วย

ในช่วงฤดูฝนถนนหนทางและการคมนาคมไปมานั้นลำบาก ถนนลื่นและเป็นโคลนตม
บางวันรถไม่สามารถจะผ่านไปมาได้ เมื่อปีพ.ศ. 2540 มีการใช้ระบบไฟฟ้าพลังน้ำ ส่วนระบบ
ประปาภูเขา ชาวบ้าน, ทหารและพระสงฆ์ร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532

ด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ เหมือนกับหมู่บ้านขุนแม่รวม เช่น ประเพณีมัดมือ
ประเพณีขึ้นปีใหม่ (เดือนเมษายน) ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเลี้ยงผี ประเพณีงานศพ การแต่งกาย
 ฯลฯ เพราะเป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่บ้านขุนแม่รวมเมื่อในอดีต

3. บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านแม่แฮเหนือ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอแม่แจ่ม ประมาณ 75 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 85 กิโลเมตร การคมนาคมสามารถเดินทางโดยรถยนต์ แต่เนื่องจากสภาพถนนเข้าหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตรเป็นถนนดินลูกรังจึงไม่สะดวกมากนักในการเดินทางช่วงฤดูฝน

อาณาเขตด้านทิศเหนือติดกับบ้านม่อนยะเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลแม่วิน ด้านทิศใต้ติดกับบ้านป่าเกี๊ยะน้อย หมู่ที่ 17 ตำบลแม่นาจร ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้านแม่แฮน้อย หมู่ที่ 3 ตำบลแม่นาจร ด้านทิศตะวันตกติดกับบ้านห้วยหอย หมู่ที่ 17 ตำบลแม่นาจร มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 12 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 75,000 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่การเกษตร ประมาณ 1,200 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 225 ไร่ พื้นที่สาธารณะ ประมาณ 38 ไร่ พื้นที่ป่าไม้และภูเขา ประมาณ 5,737 ไร่

ชุมชนนี้ตั้งขึ้นประมาณ 100 ปีมาแล้ว เป็นหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ มีผู้นับถือศาสนาคริสต์บ้างเล็กน้อย ลักษณะชุมชนและวิถีชีวิตเป็นแบบชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทั่วไป ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมต่างๆ ได้แก่การมัดมือทำพิธีสู่ขวัญ และพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อและศรัทธา ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือน ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบเชิงเขา ลาดชัน หรือพื้นที่ราบไถ่ถอน และลำห้วย มีลักษณะดินเป็นดินร่วนเหนียว และดินร่วนปนทราย มีลำน้ำแม่แฮเหนือไหลผ่าน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ จำนวน 3 แห่ง คือ ห้วยแม่แฮ, ห้วยบน และห้วยแม่แฮน้อย มีอ่างเก็บน้ำชลประทานขนาดเล็กใช้เพื่อการเกษตร จำนวน 2 แห่ง มีประปาภูเขา จำนวน 2 แห่ง และในหมู่บ้านแยกออกเป็น 2 หย่อมบ้าน โดยปีคอาชีพทำการเกษตร 47 ครัวเรือน (ร้อยละ 60) ทำการค้าขาย 9 ครัวเรือน (ร้อยละ 12) รับจ้าง 22 ครัวเรือน (ร้อยละ 28) ผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เรียกว่าตามลำดับคือ ผู้นำอาวุโส, ผู้นำทางประเพณี, ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน, ผู้มีความรู้ต่างๆ ปัจจุบันมี ประชากรทั้งหมด 365 คน จำแนกเป็นชาย 160 คน และหญิง 179 คน รวม 78 หลังคาเรือน ประชากรร้อยละ 30 จบระดับประถมศึกษา ร้อยละ 15 จบระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป

มีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนดังนี้ กลุ่มสหกรณ์, กลุ่มเยาวชน, กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มกองทุนปุย-ยา, กลุ่มออมทรัพย์ สถานบริการสาธารณสุขชุมชน 1 แห่ง และมีพนักงานสาธารณสุขชุมชน 1 คนและมีอาสาสมัครพระธรรมจาริก 1 แห่ง โดยมีพระสงฆ์จากโครงการพระธรรมจาริกประจำอยู่

มีโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนขยายโอกาสระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง เป็นโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดใน อำเภอแม่แจ่ม โดยมีครูจำนวน 21 คน จำนวนนักเรียนทั้งหมด 675 คน (เป็นนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง 365 คน เผ่ากะเหรี่ยง 292 คน และคนพื้นราบ

ไทยใหญ่ 18 คน) โดยให้บริการครอบคลุม พื้นที่โครงการหลวงบ้านแม่แฮ จำนวน 14 หมู่บ้าน ปัญหาที่สำคัญของการจัดการศึกษาแก่ชุมชน คือขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนและข้อเสนอแนะ หรือข้อคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การขาดแคลนอัตรากำลังครูสอน และ วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน

ปัญหาที่สำคัญของการบริการสาธารณสุขต่อชุมชน คือ การขาดแคลนเวชภัณฑ์ยา และห่างไกลจากสถานอนามัย และโรงพยาบาล ชาวบ้านมีปัญหาด้านสุขภาพส่วนใหญ่เกี่ยวกับ โรคระบบทางเดินหายใจ (ไข้หวัด) และระบบทางเดินปัสสาวะ (นิ่ว) เนื่องจากขาดแคลนแหล่ง น้ำที่สะอาด และมีสภาพอากาศหนาวเย็นตลอดปี นอกจากนี้ยังพบปัญหาชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลป้องกันสุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะไม่ถูกวิธี การจับบ้านเรือนไม่ถูกหลักสุขาภิบาล และมีน้ำสะอาดไม่เพียงพอในการบริโภค

4. บ้านทุ่งหลวง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้อาวุโสในหมู่บ้านเล่าว่าเดิมบ้านทุ่งหลวง บ้านห้วยอีค่างและบ้านห้วยทราย อยู่ที่ บ้าน “อุบ่อโกส” ต่อมาได้เกิดโรคระบาดขึ้น ชาวบ้านจึงอพยพออกมาหาที่อยู่ใหม่ โดยครั้งแรกที่ อพยพมาด้วยกันมีประมาณ 10 หลังคาเรือน ต่อมาเมื่ออพยพตามมาเพิ่มมากขึ้น จึงมีการแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือบ้านห้วยอีค่างและบ้านทุ่งหลวง โดยที่ชาวบ้านใน 2 หมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็น เครือญาติกัน

หมู่บ้านทุ่งหลวงตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมี จำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 61 หลังคาเรือน เป็นชาย 201 คน หญิง 152 คน รวม 353 คนห่าง จากจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 75 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือติดกับหมู่บ้านห้วยอีค่าง และหมู่บ้านห้วยข้าวลีบ
- ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านห้วยทราย
- ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านมอวาคี
- ทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านห้วยตอง พื้นที่บางส่วนของบ้านทุ่งหลวงถูกกำหนด เป็นเขตอุทยานอาบขาน

แต่เดิมหมู่บ้านนี้เรียกว่าบ้านผืนหลวง มีแม่น้ำแม่เตียนไหลผ่าน ตามตำนานเล่าว่าครั้ง หนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมา ชาวบ้านจึงนำเสื่อไปปูเพื่อให้พระพุทธเจ้าได้เดิน เมื่อพระพุทธเจ้า เหยียบลงบนพื้นเสื่อจึงเรียกว่าเสื่อผืนหลวง ประกอบกับพื้นที่บริเวณนั้นเป็นพื้นที่กว้างขนาดใหญ่ และเป็นผืนเดียวกัน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “ทุ่งหลวง” นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันหมู่บ้านทุ่งหลวง ก่อตั้งหมู่บ้านมายาวนานกว่า 324 ปี

ด้านการปกครอง เดิมปกครองโดย ฮีโซ ซึ่งเป็นการนับถือและข้อปฏิบัติเฉพาะของชนเผ่ากะเหรี่ยง ฮีโซเป็นผู้นำในการก่อตั้งหมู่บ้านใหม่และเป็นผู้นำทางการประกอบพิธี ประเพณีวัฒนธรรม เมื่อชาวบ้านในหมู่บ้านทำผิดประเพณี ฮีโซ จะเป็นผู้ลงโทษหรือตัดสินตามกฎหมายของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่การทำผิดนั้นจะถูกปรับเป็นหมูหรือเงินตามแต่โทษที่กระทำผิด มีความแตกต่างออกไปจากคนพื้นราบ ค่อมารัฐบาลได้จัดตั้งให้มีผู้ใหญ่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการ ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันเป็นคนที่ 11 ชื่อ นายแก้ว จิแก

เนื่องจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่มจึงเหมาะแก่การทำนา มีระบบชลประทานได้จึงมีการบุกเบิกทำนาข้าวมาก ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกข้าวเพื่อบริโภค ผลผลิตที่ได้จะเพียงพอกินตลอดทั้งปี มีบางครอบครัวที่เหลือจากบริโภคก็จะขายให้กับครอบครัวที่ไม่พอบริโภคในราคาต่ำและไม่หวังกำไร ส่วนอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ ที่ทำรายได้ให้กับชุมชนได้แก่ การปลูกผัก เช่น หอมญี่ปุ่น ผักสลัด การปลูกไม้ดอก เช่น ดอกยิปโซ แก้วควิโอรส เยอเมอร์รา การปลูกไม้ผลเมืองหนาวเช่น พลับ ท้อ บ๊วย สาลี่ และอาโวคาโด โดยการสนับสนุนจากโครงการหลวง

เมื่อปี พ.ศ. 2518 พระธรรมจาริกจากวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ได้ตั้งอาศรมพระธรรมจาริกบ้านทุ่งหลวงขึ้น โดยส่งพระสงฆ์เข้ามาและมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้าน เปิดสอนหนังสือในวันอาทิตย์เพิ่มเติมจากโรงเรียนให้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านยังได้ใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีต่างๆ นอกจากนั้นกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านใช้วัดเป็นสถานที่ศูนย์รวมสำหรับจัดกิจกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้านและกลุ่มเยาวชน มีความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี

ในอดีตเด็กๆจะไปเรียนหนังสือที่วัดโดยมีพระธรรมจาริกทำหน้าที่เป็นผู้สอนหนังสือแก่เด็ก ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 สำนักงานการประถมศึกษาได้จัดตั้งโรงเรียนบ้านทุ่งหลวงขึ้นและส่งครูมาประจำ ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีครู 6 คน รวมนักเรียนทั้งสิ้น 96 คน มีอาจารย์พัชรินทร์ ปัญญาดี เป็นอาจารย์ใหญ่

พ.ศ. 2521 โครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่ในหมู่บ้านทุ่งหลวงอย่างจริงจัง ชุมชนจึงได้เรียนรู้ระบบการผลิตจนสามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่ทำรายได้หลักให้กับชาวบ้าน ชาวบ้านจึงเปลี่ยนจากไร่หมุนเวียนหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวกันมากขึ้น หลังจากสิ้นสุดฤดูทำนาชาวบ้านก็จะปลูกพืชที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ทำให้ระบบการผลิตแบบพื้นบ้านเดิม เช่นการทำไร่หมุนเวียนหายไป

เจ้าหน้าที่โครงการหลวงได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกาแฟ พลับ ท้อ บ๊วย สาลี่ ประเภทผักได้ส่งเสริมให้ปลูกต้นหอมญี่ปุ่น ผักสลัด กะหล่ำปลีแดง หัวแครอท ทุเรียน ส่วนไม้ดอกมีประเภท ดอกเบญจมาศ สแต็คิส เยอร์เมอร์รา แก้วควิโอรส และดอกคานะชัน โดยมีบริษัท

เอกชนเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกถั่วแขก ดอกดาวเรือง และรับซื้อในราคาที่สูงกว่าโครงการหลวง ทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้นกว่าเดิม

ปี พ.ศ. 2530 กลุ่มหนุ่มสาวได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในกลุ่ม การเข้าร่วมเป็นสมาชิก ผู้สมัครต้องมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป และยังไม่ได้แต่งงาน กลุ่มหนุ่มสาวบ้านทุ่งหลวงมีทั้งสิ้น 70 คน แต่จำนวนเกือบครึ่งหนึ่งไปเรียนหนังสือและทำงาน กิจกรรมของกลุ่มหนุ่มสาวได้แก่ การทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาวหมู่บ้านอื่น เช่น การแข่งกีฬา การร่วมกันพัฒนาชุมชน การเก็บขยะ การทำความสะอาดถนนหนทาง ร่วมกับกลุ่มพ่อบ้านทำแนวกันไฟฟ้า มีการประชุมกันทุกวันที่ 15 ของทุกเดือน ปัจจุบันมีนายประกิจ จะโค เป็นประธานกลุ่มหนุ่มสาว

5. บ้านบวกจั่น ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านบวกจั่นเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง บริเวณหมู่บ้านล้อมรอบไปด้วย ป่าไม้ภูเขา และลำธาร ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตป่าสงวนแห่งชาติ ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอแมริมประมาณ 30 กิโลเมตร ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ บรรพบุรุษ(ผี) มีการเคารพนับถือผู้อาวุโส มีวัด(อาศรมพระธรรมจาริก)จำนวน 1 แห่ง โบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 1 แห่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร

การปลูกบ้านเรือนมี 2 แบบคือ แบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ มีจำนวนหลังคาเรือน 90 หลังคาเรือน 103 ครอบครัว มีประชากรจำนวน 750 คน แบ่งเป็น วัยแรงงาน 211 คน วัยชรา 415 คน เป็นชาย 234 คน หญิง 306 คน เด็กชาย 190 คน เด็กหญิง 145 คน มีนายประจักษ์ อนันต์วิไล เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายสุรัชย์ อนันต์วิไล เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

เดิมหมู่บ้านแห่งนี้รวมกับบ้านดองเหาะ และแยกหมู่บ้านเมื่อปี 2500 บ้านบวกจั่นจึงก่อตั้งมาได้ประมาณ 40-50 ปี เดิมหมู่บ้านแห่งนี้มีชาวบ้านมาสร้างห้างหรือที่พักสำหรับทำไร่ บริเวณที่พักมีหนองน้ำ (ห้วย) ซึ่งมีตัวจ๊กจั่นอาศัยอยู่บริเวณหมู่บ้านจำนวนมากจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านบวกจั่น

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำอาวุโส มีการใช้ระบบเครือญาติ ระบบกลุ่มทางเศรษฐกิจและมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการช่วยเหลือผู้สูงอายุและเด็ก การตั้งระเบียบข้อบังคับภายในชุมชน หากเกิดความขัดแย้ง โดยมีบทลงโทษตามความผิด หากกระทำความผิดร้ายแรงต่อกฎหมายบ้านเมืองจะนำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ

บ้านบวจันอยู่ห่างจากถนนสายสะเมิงไปอำเภอแม่ออน รวม 6 กิโลเมตร โดยมีถนนลูกรังและทางลัดออกจากหมู่บ้านสู่ถนนใหญ่ มีรถสองแถวโดยสารรับจ้างวิ่งผ่านระหว่างอำเภอสะเมิงผ่านอำเภอแม่ออนไปจังหวัดเชียงใหม่วันละ 4 เที่ยว วิ่งจากหมู่บ้านไปตัวอำเภอวันละ 1 เที่ยว

ด้านการศึกษา มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติจำนวน 1 แห่ง ครูจำนวน 7 คน ปัจจุบันมีนายสามารถ สุริยโกทอง เป็นครูใหญ่ และสังกัดโรงเรียน ส.ป.ช. จำนวน 1 แห่ง ศูนย์เด็กเล็กจำนวน 1 แห่ง มีการจัดการศึกษานอกระบบ โดยชาวบ้านไปเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงทุกวันอาทิตย์ และมีศูนย์สาธารณะสุขชุมชนอยู่ในชุมชนบ้านบวจันด้วย

ชาวบ้านถือครองที่ดินทำกินโดยไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ส่วนใหญ่ทำไร่เลื่อนลอยเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สภาพดินเสื่อมลง ป่าไม้มีจำนวนลดลง ปัจจุบันเหลือป่าชุมชนเพียง 50 ไร่ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในรูปของอาหารและยาสมุนไพรรักษาโรค แม้ว่าหมู่บ้านบวจันจะมีระบบประปาหมู่บ้าน แต่น้ำมีไม่เพียงพอตลอดปี และมีการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้น โครงการหลวงและสำนักงานเกษตรอำเภอให้การสนับสนุนแต่ไม่ต่อเนื่องนัก ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อการค้า โดยใช้แรงงานครอบครัว และแรงงานภายนอก มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวเพียงปีละ 10,000 บาท ต่อปี

สรุปบริบทโดยรวม

หมู่บ้านที่เคยเปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก

เพื่อให้การศึกษาสภาพบริบทชุมชนมีความชัดเจนมากขึ้น จึงได้ขอให้พระสงฆ์ผู้ที่เคยเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก เป็นผู้วิเคราะห์หมู่บ้านเหล่านั้น โดยแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น 4 เขต ดังต่อไปนี้

1. เขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เขตพื้นที่กิ่ง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ / อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
3. เขตพื้นที่อำเภอจอมทอง / อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่
4. เขตพื้นที่อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย / อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

โดยมีรายละเอียดข้อมูลที่แตกต่างกันออกไปทำให้ได้สาระประโยชน์ในการวิเคราะห์งานวิจัยได้เป็นอย่างมาก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. พื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

(บ้านแม่แฮเหนือ, บ้านขุนแม่รวม, บ้านแอเอะ, บ้านแม่แดดน้อย)

ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าม้ง อยู่ในพื้นที่ราบสูง ถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญ มีสภาพวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม สมบูรณ์อยู่ในระดับมาก ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมดั้งเดิม อาทิเช่น การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การทอดผ้าใช้เอง การแต่งกาย การพูดภาษาของชนเผ่า การอ้อทา การทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้และแหล่งน้ำโดยวิธีของชนเผ่า การนับถือ ผีป่า ผีไร่ โดยเขาวชนบางส่วนได้ปรับตนตามสังคมสมัยใหม่ ไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของเผ่าตัวเองมากนัก

ส่วนชาวบ้านเผ่าม้งจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานตลอดปี ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านไม่สัมพันธ์เหนียวแน่นเหมือนในอดีต การแบ่งปันในระบบเครือญาติลดลง คนในหมู่บ้านขาดความสามัคคี มีการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น โดยเกิดจากการทำไร่ในระบบเชิงเดี่ยว (ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวเพื่อจำหน่ายโดยใช้พื้นที่มากๆ) ทำให้เกิดการตัดโค่น เผาป่า ในการขยายพื้นที่ทำกิน ซึ่งชาวเขาเผ่าม้งจะมีสภาพเศรษฐกิจดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง แต่โดยภาพรวมแล้วก็ยังไม่ได้มากนัก

ด้านเศรษฐกิจ มีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนขึ้นมาหลายกลุ่มเพื่อรองรับแก้ไขปัญหาการเกษตรและราคาพืช เช่น ธนากรข้าว กลุ่มสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะเขตอำเภอแม่แจ่มตอนล่างมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชที่จะมารับซื้อจากแฟสด ดอกไม้เมืองหนาว ดอกดาวเรือง (ที่บ้านแม่แดด มีนายทุนให้เมล็ดพันธุ์ บัญ มีการประกันราคารับซื้อโดยนำไปทำอาหารสัตว์ส่งที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และจังหวัดลำพูน) และยังมีผลผลิตทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้แก่การปลูกพืชผักเมืองหนาว เช่น ผักสลัดแก้ว ผักกะหล่ำ (บ้านแม่แฮเหนือ) มีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมู วัว ควาย เป็นอาชีพเสริม

ลักษณะความเป็นผู้นำของเขาวชนจะแตกต่างกันไปในแต่ละหมู่บ้านเช่น เขาวชนที่บ้านหนองเต่าจะมีผู้นำที่กล้าพูดกล้าทำ มีความเข้มแข็ง แต่ที่บ้านแอเอะ ความเป็นผู้นำของเขาวชนจะมีน้อย ลงเขาวชนส่วนใหญ่กำลังเผชิญกับปัญหาสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ แต่กลุ่มเขาวชนก็พยายามแก้ไขปัญหามาโดยการจัดกิจกรรมเสริมต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน

เขาวชนสตรีเผ่าม้ง ไม่ค่อยมีบทบาทมากนักเพราะชาวเขาเผ่าม้งจะมีประเพณีที่ปิดกั้นสิทธิสตรีบางส่วนเช่น ประเพณีการซื้อผู้หญิง (เป็นค่าน้ำนม) ซึ่งฝ่ายชายจะมีกรรมสิทธิ์ ในตัวฝ่ายหญิงโดยให้หญิงไปใช้แรงงานในบ้านฝ่ายชาย และผู้ปกครองส่วนใหญ่จะให้ความรักลูกชายมากกว่าลูกสาว เช่น ลูกชายมีโอกาสได้เรียนหนังสือแต่ลูกสาวต้องทำงานหรือใช้แรงงานอย่างหนักใน

ครอบครัว และในปัจจุบันเด็กผู้หญิงมั่งในชุมชนอื่นๆ ก็มีความคิดในเรื่องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไปเหมือนที่บ้านแม่แฮเหนือ

เมื่อมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงโดยระบบการศึกษา ทำให้ค่านิยมเรื่องการกดขี่ทางเพศลดลง รวมทั้งประเพณีการซื้อตัว (ค่าน้ำนม) ต้องใช้เงินแถบซึ่งแลกเปลี่ยนเงินบาทไทย เป็นเงินถึง 20,000 – 30,000 บาท ซึ่งค่อนข้างจะหาได้ยากในปัจจุบัน

ข้อสังเกต คือ พฤติกรรมการเลือกคู่ครองของผู้หญิงมั่ง (ในปัจจุบัน) ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะพยายามหลีกเลี่ยงคู่ครองที่เป็นชายเผ่าเดียวกัน เพราะไม่อยากถูกกดขี่ทางเพศ

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ คั้งเดิมได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมที่จะเสี่ยงต่อปัญหาทางสังคมของเยาวชน คือเยาวชนชายมีความเสี่ยงมากกว่าเยาวชนหญิง เพราะตามวิถีความเชื่อเด็กหญิงจะอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ มากกว่าชาย

2. เขตพื้นที่กิ่ง อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่/อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

ชุมชนบ้านป่าเลาเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง (โปว์) มีอาชีพรับจ้าง หาของป่าขาย บางส่วนปลูกสวนลำไย และหลายครอบครัวมีอาชีพแกะสลักตุ๊กตาไม้ โดยมีการสั่งซื้อจากนายทุนภายนอกหมู่บ้าน และให้ค่าจ้างตามขนาดของตุ๊กตา คือ ขนาดปานกลาง 30 บาท ขนาดเล็ก 5-10 บาท ในแต่ละครอบครัวมีการสืบทอดการแกะสลักให้กับเยาวชนด้วย ขณะเดียวกันสภาพป่าไม้ถูกทำลายไปมากเนื่องจากการตัดไม้เพื่อเป็นวัตถุดิบในการแกะสลัก เช่น ต้นสัก ต้นจามจุรี และไม้เนื้ออ่อน ผู้หญิงส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไปรับจ้างใช้แรงงานในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน

ชุมชนบ้านป่าเลาจังหวัดลำพูนมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมคั้งเดิมเพียงเล็กน้อยในด้านการประกอบอาชีพ การแต่งกาย ภาษาชนเผ่าใช้สื่อสารกันเฉพาะในหมู่บ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น กลุ่มผู้สูงอายุป่าเลายังคงให้ความสำคัญกับพิธีกรรม ระบบความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมที่ค่อนข้างสูงในการใช้ กฎเกณฑ์ ประเพณีควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมแต่มีแนวโน้มจะลดน้อยลง

บ้านห้วยวังหลวง อำเภอแม่ฮอน เชียงใหม่ เป็นเผ่ากะเหรี่ยง(สะกอ) ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน โดยปลูกข้าวโพดอ่อนเป็นอาชีพเสริม เยาวชนในชุมชนมีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ปลูกไม้ทดแทน และร่วมกับพระสงฆ์จัดพิธีบวชป่า

เยาวชนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. เยาวชนที่อยู่กับผู้ปกครองเรียนหนังสือในชุมชน ในวันเสาร์ วันอาทิตย์เยาวชนบ้านห้วยวังหลวงก็จะไปรับจ้างรับจ้างทำไร่ ทำนา ส่วนเยาวชนที่บ้านป่าเลา จะหารายได้พิเศษจากการเข้าไปขงไม้ในป่ามาขายให้ผู้แกะสลักไม้ในหมู่บ้าน

2. เยาวชนที่เรียนหรือทำงานในเมือง ซึ่งรับอิทธิพลของสังคมเมืองอย่างมากจึงเสี่ยงต่อปัญหาใหญ่ๆ อาทิ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาด้านทุนการศึกษา ปัญหาเรื่องค่านิยม

3. เขตพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านขุนแตะ อ.จอมทอง เป็นชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) อยู่ในถิ่นทุรกันดาร การเดินทางเข้าไปสู่หมู่บ้านค่อนข้างลำบาก ชุมชนจึงรักษาระบบความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ค่อนข้างสูง ชาวชนมีความรัก ความสามัคคีกันมาก ตั้งเกิดจากเมื่อมีงานพิธีต่างๆ ในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำเยาวชน และกลุ่มเยาวชนจะมาร่วมแรงกันช่วยงานทั้งหมด ชาวชนมีปัญหาความขัดแย้งทะเลาะเล็ก ๆ น้อย ๆ ในกลุ่มเพื่อน และปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา

ชุมชน บ้านโป่งจ๊อก อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ เป็นชุมชนเผ่าลาหู่ (มูเซอแดง) มีระบบรักษา ประเพณีระบบความเชื่อเดิม ภาษาของตนเองอย่างเคร่งครัด มีปัญหาเรื่องยาเสพติดในชุมชน และปัญหาเรื่องการดูแลเด็กกำพร้าในหมู่บ้านจำนวนมากที่เกิดจากพ่อแม่ติดยา ติดคุก หรือเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ

4. เขตพื้นที่บ้านห้วยน้ำเย็น, บ้านห้วยชมภู อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านม่อนเงาะ อ.แม่แตง เป็นชุมชนเผ่าม้ง เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงเรื่อง “มังผยวาที่สุดในประเทศไทย” มีหลังคาเรือนทั้งหมด 46 หลังคาเรือน สภาพเป็นคอกสูง ปลูกพืชไม้ผลคือ ส้ม ลิ้นจี่ บัวย พลับ สาลี่ กาแฟ และพืชไร่อื่น ๆ อาทิ ขิง ข่า ถั่ว ข้าวโพด ขยดตลอดปี ฐานะทางเศรษฐกิจจึงค่อนข้างดี เมื่อเทียบกับอีกหลายพื้นที่ที่กล่าวมาแล้ว คือ ราว 4-6 หนึ่งบาทต่อครอบครัวต่อปี บางครอบครัวสามารถมีรายได้ปีละ 6-7 แสนบาท จากการค้าขายพืชไร่ พืชสวน

ชุมชนบ้านม่อนเงาะเป็นสังคมที่ใช้ชีวิตสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น ทุกบ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้าอำนวยความสะดวกครบครัน ปัญหาสำคัญคือ มีความล่อแหลมต่อปัญหายาเสพติดอย่างมาก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ แต่อยู่ห่างไกลจากเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยราชการ ในชุมชนมีหน่วยงานประจำอยู่คือ โครงการหลวง, NGO (องค์กรพัฒนาเอกชน) และป่าไม้ ชุมชนรอบข้างเป็นชาวเขาเผ่าลาหู่(มูเซอ) และกะเหรี่ยง ซึ่งจะรับจ้างเป็นแรงงานในไร่ของชาวเขาเผ่าม้ง

บ้านนาวิ บ้านห้วยชมภู อ.แม่สรวย เป็นชุมชนที่มีหลายเผ่ารวมกัน ตั้งหมู่บ้านอยู่อย่างแออัด อยู่ในพื้นที่สูงมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี ชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี เพราะเป็นแหล่งปลูกชาที่มีชื่อเสียง การปลูกพืชสวน ผลไม้ ระบบสังคมเป็นครอบครัวเดี่ยว รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมั่นคงทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายโดยการทำการเกษตรแผนใหม่ มีชาวจีนเป็นผู้นำหลัก

บ้านห้วยน้ำเย็น อ.แม่สรวย เป็นชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและอีเก้อ(อาข่า) อยู่ในพื้นที่เป็นภูเขาไม่สูงนัก ตั้งหมู่บ้านอยู่ติดถนนที่ผ่านหมู่บ้านมีลำน้ำแม่สรวยไหลผ่าน มีรายได้จาก

อาชีพทำไร่ ทำนา เฉลี่ย 7-8 พันบาทต่อปีต่อครัวเรือน ในชุมชนมีระบบการนับถือผู้อาวุโสอยู่สูง กติชนชาวบ้านยังหลงเหลืออยู่ มีความผูกพันทางเครือญาติ มีปัญหาเรื่องยาเสพติด และการหลั่งไหลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ ปัญหาสภาพแวดล้อม (ป่าไม้คั่นน้ำถูกทำลาย) ปัญหาขาดแคลนน้ำ อุปโภค-บริโภค

บ้านแม่เลียงพัฒนา อ.เสริมงาม จ.ลำปาง ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มีพื้นที่ทำกินจำกัด ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีรายได้มาจากการรับจ้างนายทุนตัดไม้ หรือทำไม้ ส่วนระบบสังคมวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนปัจจุบันขาดเอกลักษณ์ ไม่มีการแสดงออกทางวัฒนธรรมของตนเอง มีปัญหายาเสพติดจากกลุ่มวัยรุ่นนำมาจากภายนอกหมู่บ้าน ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหาแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค

บ้านวังใหม่ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง เป็นชุมชนของคนพื้นเมือง และชุมชนชาวเขาเผ่าเย้าเผ่าละวะ เผ่าลื้อซอ ที่อพยพเข้ามาอยู่ได้ไม่นาน ชุมชนตั้งอยู่พื้นที่ราบติดถนนใหญ่ใกล้ทางลาดยางไปมาสะดวก สภาพเศรษฐกิจชาวบ้านทำไร่ ทำสวน แต่มีปัญหาคือการเสื่อมคุณภาพของสภาพดิน รวมทั้งปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัญหายาเสพติด

เยาวชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในในการศึกษาเล่าเรียน บางกลุ่มมีปัญหาเรื่องการมั่วสุมเสพยาเสพติด จับกลุ่มกันเล่นการพนัน เล่นไพ่ ตีไก่ ซึ่งชุมชนพยายามใช้บทบาทของกลุ่มสตรีแม่บ้านเข้าช่วยแก้ปัญหา ในรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเช่น การส่งเสริมด้านการกีฬา การสร้างงานหารายได้เสริม การจัดกิจกรรมเสริมความสามัคคีแก่เยาวชน การเผยแพร่ให้ความรู้เรื่องอันตรายของยาเสพติด การให้ความรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยแก่เยาวชน

สรุปสภาพบริบทชุมชน

ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีภูเขาล้อมรอบ สภาพแตกต่างกันไป โดยใช้พื้นที่ราบเชิงเขาทำการเกษตร โดยโครงการหลวง หน่วยราชการและภาคเอกชนได้ส่งเสริมการปลูกพืชหรือไม้ผลเมืองหนาว เช่น ไม้ผล ไม้ดอก ทำให้ภาคเกษตรของชุมชนชาวเขาปัจจุบันเป็นการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมากขึ้น

การเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นส่งผลถึงการบุกรุกพื้นที่ทำกิน การขยายที่ดินทำกินใหม่หรือการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ป่าไม้ค่อยๆ หดไป ระบบธรรมชาติที่สมดุลกับประชากรหายไป สัตว์ป่ามีน้อยลง ในช่วงฤดูร้อนก็ร้อนมาก ขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค และทำภาคการเกษตร ส่วนในฤดูฝนหลายหมู่บ้านระบบการสัญจร เดินทางเพื่อติดต่อหรือขายสินค้าการเกษตรเป็นไปอย่างยากลำบาก การคมนาคมไม่สะดวกเป็นหลุมบ่อและโคลน ถนนคดเคี้ยวอยู่ติดกับลำห้วยหรือภูเขาชัน

ส่วนในด้านวัฒนธรรม ประเพณียังคงรักษาไว้โดยผู้อาวุโส เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย เยาวชนต้องเข้าสู่ระบบการศึกษา จึงมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป รับแบบอย่างของสังคมเมืองเข้ามา ไม่สืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ขาดการสังเคราะห์หรือวิเคราะห์สื่อ จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด และผลกระทบจากโรคร้ายที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในหมู่บ้าน เยาวชนไม่ให้ความสำคัญในการช่วยทำงานของครอบครัวที่มีมาแต่เดิม

ผู้วิจัยและคณะเห็นว่าประเพณีหลายอย่างที่เยาวชนไม่ยอมรับและเปลี่ยนค่านิยมไม่นำมาใช้ โดยที่เยาวชนยังไม่ได้ศึกษาถึงแก่นสาระ ประเพณีหลายอย่างจึงต้องปรับเปลี่ยนไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับรากฐานของชีวิตของแต่ละชุมชน เฉพาะแต่ละท้องถิ่นที่สั่งสมมายาวนาน ขอมมีความหมายแฝงเร้นหรือมีนัยที่ผูกพันกับกรรมมา แล้วซ่อนอยู่ ภูมิปัญญาชุมชนหลายเรื่องเป็นเรื่องที่ต้องมีการรักษา จดบันทึกโดยคนในชุมชนแล้วนำเสนอจนเป็นชิ้นงานที่ศึกษาและนำมาปฏิบัติได้ สามารถชี้แจงให้เข้าใจทั้งในท้องถิ่นและระบบสากล แล้วสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติในชุมชนให้สืบทอดสู่ลูกหลานแม้ว่าระบบสังคม ระบบการจัดการศึกษา ระบบของสังคมจะปรับเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม ควรที่จะนำมาปรับประยุกต์ปรับใช้ให้เหมาะสม

บทที่ 5

ผลการดำเนินการ

การ วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for development) หรือการวิจัยพัฒนา Research and development (R&D) รูปแบบของการวิจัยจึงเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรในสังคมในการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายในการที่จะรับใช้สังคม จึงต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสังคมที่ได้รับจากการวิจัย

ดังนั้นทุกคนในสังคมจึงต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนตามระบบประชาธิปไตย ให้ความสำคัญและการพหุภูมิปัญญา องค์ความรู้ของชาวบ้าน เพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา ช่วยปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ในด้านการส่งเสริม ยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของชุมชน ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพมาใช้ให้เกิดประโยชน์แทนที่จะเป็นเฉย ละเอียด หรือเหยียดหยามว่าเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่า ให้ความรู้ที่เหมาะสมให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้น สามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนถึงการนำไปใช้อย่างเหมาะสมสนใจในปริทัศน์ของชาวบ้าน จะช่วยเปิดเผยให้เห็น คำถามหรือปัญหาของชาวบ้าน เป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้และให้ชาวบ้านใช้ความคิด ความเห็นของตนอย่างเสรี ในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริง

โดยมีกระบวนการของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดังนี้

1. เตรียมชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยในระดับที่มีความเสมอภาคในทุกขั้นตอนจึงต้องมีการเตรียมชุมชน
2. อบรมนักวิจัยร่วมจากทุกชุมชน ในฐานะเป็นนักวิจัยท้องถิ่น ให้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ชุมชน บทบาทหน้าที่ การสนับสนุน นโยบาย
3. กำหนดรูปแบบการวิจัย ทีมวิจัยท้องถิ่นร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น การแตกวัตถุประสงค์ที่นักวิจัยเลือกแล้ว ลงเป็นคำถามย่อย ๆ ที่จะสามารถทำวิจัยหรือแก้ปัญหาได้เป็นส่วน ๆ ต่อไป เป็นการกำหนดวิธีการที่จะรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่จะใช้ ผู้ที่จะให้ข้อมูล รวมทั้งการสร้างเครื่องมือ การกำหนดรูปแบบ วิธีการ กิจกรรม วิธีถาม ฯลฯ
4. ลงมือเก็บข้อมูล ตามกระบวนการที่ได้กำหนดรูปแบบแล้ว

5. ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ทีมวิจัยจะร่วมกันทำการประมวลผลและสรุปข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์ วิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลนั้น สรุปสิ่งที่พบอย่างกว้าง ๆ พร้อมข้อเสนอแนะ

6. หาหรือผลที่ค้นพบกับชุมชน โคนเป็นการนำข้อมูลที่ได้เสนอกลับไปที่ชุมชน ให้มีโอกาสดูตรวจสอบแก้ไขความถูกต้อง ตลอดจนวิเคราะห์สรุปประเด็น กระตุ้นให้มีการแสดงความคิดเห็น ประเมินท่าที ความรู้สึกของชาวบ้าน

7. วางแผนชุมชน ตรวจสอบแก้ไข

8. นำแผนไปปฏิบัติ โดยการระดมทรัพยากร ทั้งบุคคลและชุมพลัง ตลอดจนองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ อันเกิดจากการศึกษาร่วมกันนั้น

9. ติดตามกำกับและประเมินผล โดยทีมวิจัย ผู้เชี่ยวชาญและชุมชนร่วมกัน

คณะผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้กำหนดรูปแบบในการเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติ โดยมีการปรับเปลี่ยนตามความเป็นจริงอยู่ตลอดเวลาในรายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรม เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้วสามารถแบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ขั้นตอน จำนวน 9 กิจกรรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ

1. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์
2. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) โดยพระสงฆ์และชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกฯ เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเบื้องต้นและเพื่อให้พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาร่วมกันสัมมนาและพัฒนางานได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ

1. การประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก
2. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลหลักสูตร เพื่อทดลองใช้หลักสูตร หาคัดศักยภาพและข้อจำกัดของหลักสูตร วิธีการจนได้รูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินการ มีกิจกรรมหลัก 6 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธ

ศาสนาวันอาทิตย์

3. การประชุมพระผู้สอน คณะผู้วิจัยเพื่อสรุปทเรียนในการทดลองสอน
4. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปทเรียนในชุมชน
5. กิจกรรมประชุมประเมินผลผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประจำปี
6. กิจกรรมสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้

เชี่ยวชาญ

โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์

การฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัย พระสงฆ์ผู้สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก มีความเข้าใจ เรียนรู้หลัก ทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนสามารถนำไปใช้ได้จริง อย่างถูกต้อง ตามขั้นตอน อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงจัดการฝึกอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่คณะพระสงฆ์ที่จัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 25 รูป ในสถานที่และสถานการณ์จริง และหมู่บ้านที่ทีมวิจัยคัดเลือกเพื่อเข้าไปจัดการฝึกอบรมและฝึก ปฏิบัติวิเคราะห์ชุมชนนั้นเป็นอาศรมพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติศาสนากิจของพระธรรมจาริกในเขต อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ที่ อาศรมพระธรรมจาริกบ้านผาด่าน ตำบลทากาศ โดยมีคณะวิทยากร ให้การอบรมจากสถาบันวิจัยหิรพูนไชยถ่ายทอดความรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

โดยคณะวิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปีการศึกษาต่อไป จำนวน 25 แห่ง เข้ารับการ อบรมเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2. เชิญวิทยากรที่เชี่ยวชาญและชำนาญการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ให้เป็น วิทยากรฝึกอบรมแก่พระสงฆ์ที่จะเปิดการเรียนการสอน
3. จัดอบรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 2 วัน จำนวน 1 ครั้ง
4. อบรมผู้ช่วยนักวิจัยได้มีความเข้าใจระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชน แบบมีส่วนร่วม ๆ ได้ศึกษาทฤษฎี แนวคิด เทคนิค และวิธีการอบรมกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน โดยฝึกอบรมเชิงปฏิบัติเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมี ส่วนร่วมแก่พระสงฆ์ คณะผู้ช่วยนักวิจัย เพื่อให้เข้าใจกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม แนวคิด เทคนิคและวิธีการ ของ การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)

5. ฝึกภาคปฏิบัติแก่ผู้ช่วยนักวิจัยฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนจริงและวิเคราะห์จุด แ่นจุดค้อยของการฝึกวิเคราะห์ชุมชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

ผลของการอบรม การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR) แก่พระสงฆ์

การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ทั้งทางด้านแนวคิด ทฤษฎี หลักการ เทคนิค และวิธีการ เป็นการฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขา ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคณะวิทยากร คณะพระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และชาวบ้านผาค่าน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

พระสงฆ์ผู้เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโครงการพระธรรมจาริก ได้เข้ารับการอบรมและฝึกปฏิบัติการจริง ในการศึกษาทฤษฎี ฝึกปฏิบัติค้นหาข้อมูล บริบทชุมชนเบื้องต้น นอกจากนั้นคณะวิทยากรผู้เชี่ยวชาญยังเสนอแนวทางวิเคราะห์โดยการนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าประยุกต์ใช้อีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการนำกระบวนการ PAR มาใช้ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมหลังการอบรมในภาคครั้งแรก คือการศึกษาเรื่องทฤษฎี ในช่วงบ่ายได้แบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็น 4 กลุ่มออกไปค้นหาข้อมูลที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ตามหัวข้อเรื่องในการเก็บข้อมูลที่ได้รับมอบหมาย แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ออกเป็นส่วนที่ต้องการ แล้วนำผลการวิเคราะห์มานำเสนอในวันถัดไป และยังเชิญชาวบ้านร่วมฝึกการวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่มแล้วให้พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรมทดลองฝึกเป็นวิทยากรกระบวนการ

ผลการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)

ผลการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) แก่พระสงฆ์ คือทำให้พระสงฆ์มีความรู้ ความเข้าใจ มีวิสัยทัศน์และได้ปฏิบัติตามกระบวนการ เทคนิค และวิธีการในการสืบค้นหาจุดเด่น จุดด้อยของแต่ละกลุ่ม ได้ทราบปัญหาความต้องการของหมู่บ้านที่แท้จริง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยมีวิทยากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการจัดการกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ซึ่งกิจกรรมนี้ ผู้เข้ารับการอบรมได้ศึกษาอบรมและปฏิบัติการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการฝึกในสถานที่ ที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่พระธรรมจาริกปฏิบัติงานอยู่ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ชุมชนในชุมชนที่ตนเองเข้าไปอยู่ต่อไป นอกจากนั้นยังเป็นการถ่ายทอดความรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นการแนะแนวทางให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จนสามารถนำไปใช้ต่อไปในชุมชนอีกด้วย โดยสรุปจากข้อความเห็นของผู้เข้ารับการอบรมถึงผลที่ได้จากการอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ได้พอสังเขป ดังนี้

1. การอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) เป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์ผู้สอนเป็นอย่างมาก ในด้านการเรียนรู้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้มีการกล้าแสดงออก ทำให้มีความภาคภูมิใจในความรู้ความสามารถของตน ภาคภูมิใจในขนบธรรม

นิยมประเพณีของชุมชน พระสงฆ์ผู้สอนมีความเข้าใจในชุมชนที่ออกไปปฏิบัติงานมากขึ้นในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านกายภาพของชุมชน ความต้องการของชุมชน ด้านศักยภาพของชุมชน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

2. นำไปวิเคราะห์และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาในชุมชนที่ปฏิบัติงานอยู่ และเขียนเป็นหลักสูตรชุมชนสำหรับการเรียนการสอนชาวพุทธธรรมจาริกหรือการวางแผนดำเนินงานอื่น ๆ

3. ได้ประโยชน์จากการเรียนรู้วิธีการ กระบวนการ กิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เช่น พระธรรมจาริกได้รับเทคนิคการสอน เทคนิควิธีการในการถ่ายทอด วิธีการสอนมากขึ้น ได้เรียนรู้เรื่องกระบวนการวิเคราะห์หลักการถ่ายทอดวิธีการ ถ่ายทอดประสบการณ์ แก่ชุมชน และเมื่อชาวบ้านได้เข้าใจปัญหาของชุมชน เข้าใจเจตนาการทำงานของพระสงฆ์ ทำให้ชุมชนเพิ่มวิสัยทัศน์ที่กว้างและยาวไกล สามารถนำเอาความรู้มาร่วมจัดกระบวนการพัฒนาชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ ทำให้ผู้ร่วมงานทุกฝ่ายมีความสุข ในโอกาสต่อไปชุมชนจะสามารถเรียนรู้ในกระบวนการทำงานที่เปี่ยมด้วยประสิทธิภาพเมื่อได้พบกัน ปัญหา ความต้องการที่แท้จริง รวมถึงวิธีการแก้ปัญหาโดยชุมชนเองจนสำเร็จผล

5. พระสงฆ์และชุมชนสามารถเรียนรู้ จนเกิดความเข้าใจและยอมรับในศักยภาพของตนเอง ต่อสมาชิกซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุมีผล ตามหลักการใช้ปัญญาในแก้ปัญหา เมื่อสามารถจัดการกับทรัพยากรให้เหมาะสม สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชุมชนทุกฝ่ายมีความรักและมีความสุขกับการทำงาน

6. พระสงฆ์ผู้สอนได้นำความรู้ ประสบการณ์และรูปแบบวิธีการจัดการอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก เช่น นำชาวบ้านมาประชุมปรึกษาหารือถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน พร้อมทั้งหาวิธีการแก้ไขโดยชาวบ้านเอง

7. พระสงฆ์ผู้สอนได้รู้ปัญหาจากปากของชาวบ้านเอง พระสงฆ์ผู้สอนเป็นตัวละครต้นให้เขาคิดหาสาเหตุของปัญหา ผลกระทบ และการแก้ปัญหาของตัวเอง ชาวบ้านจะพูดคุยเรื่องของปัญหาที่เขาพบและต้องการแก้ปัญหายังจริงจัง แทนที่พระสงฆ์ผู้สอนจะไปกำหนดปัญหาเองและหาวิธีการแก้ไขเองเหมือนเดิม

8. พระสงฆ์จะได้ความรู้ประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจสังคม ความสามัคคี และยังช่วยให้การทำงานของพระสงฆ์มีความสามารถ มีพลังมากยิ่งขึ้นและเข้าใจในการทำงานของชาวบ้านและชาวบ้านจะเห็นความสำคัญ ให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์ยิ่งขึ้น แล้วยังทำให้พระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมกล้าแสดงออก



ภาพที่ 1.1 แสดงการลงทะเบียนของพระสงฆ์ผู้
เข้าร่วมการอบรม



ภาพที่ 1.2 แสดงการอธิบายกระบวนการอบรมแก่
พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม



ภาพที่ 1.3 แสดงภาพคณะวิทยากรให้ความรู้
ความเข้าใจในเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วม



ภาพที่ 1.4 แสดงการวางแผนก่อนที่จะวิเคราะห์
ชุมชน



ภาพที่ 1.5 แสดงการเข้าไปหาข้อมูลในชุมชนของ
พระสงฆ์



ภาพที่ 1.6 แสดงภาพการฝึกวิเคราะห์ชุมชนของ
พระสงฆ์และชาวบ้าน

ชุดภาพที่ 1 แสดงกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่อาศรมฯพระธรรม
จาริกบ้านผาค่าน ต.ตากาศ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

แต่อย่างไรก็ตาม การอบรมใช้ระยะเวลาสั้น เพียง 2 วัน อาจมีเนื้อหาที่มากและทำความเข้าใจได้ยาก ทำให้ไม่สามารถสร้างทักษะฝึกการเก็บข้อมูลได้ทุกอย่าง มีเพียงการฝึกให้กลุ่มได้พบประสบการณ์จริงในกิจกรรมบางอย่างเท่าที่โอกาสอำนวย และ ยังไม่สามารถประเมินความรู้ ความเข้าใจเป็นรายบุคคลภายในระยะเวลาที่กำหนดได้ แต่การนำทฤษฎีและกระบวนการไปปฏิบัติจริงนั้น บางแห่งต้องปฏิบัติเพียงรูปเดียว ดังนั้นความเข้าใจต้องเป็นเรื่องใหญ่และจำเป็น แม้จะมีคู่มือแจกประกอบการอบรมแล้ว ผู้เข้ารับการอบรมต้องมีวิสัยทัศน์ในการทำงานวิเคราะห์ชุมชนอีกส่วนหนึ่งด้วยจึงจะประสบความสำเร็จในการทำงาน และผู้เข้ารับการอบรมมีข้อเสนอแนะหลังการอบรมว่า ควรที่จะมีการอบรมชุดการวิเคราะห์ให้มากกว่านี้เพราะเวลาในการจัดอบรมโดยมีน้อยเกินไปอีกด้วย

2. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) โดยพระสงฆ์และชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์และชุมชน ได้แก่ การให้ข้อมูลและวิธีการดำเนินงาน เพื่อให้ชุมชนเข้าใจถึงหลักการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชี้แจงให้คนในชุมชนวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันความเข้าใจ เรื่องของปัญหาชุมชน สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา ความต้องการของชุมชน ความต้องการในด้านเนื้อหาหลักสูตรที่จะให้เปิดสอน การวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมจะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและพระสงฆ์ได้มีความเข้าใจในสภาพสังคม สภาพวัฒนธรรม สภาพปัญหาชุมชนร่วมกัน ได้ข้อสรุปที่ตรงกัน เพื่อนำไปเป็นแนวทางเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนและการจัดการเรียนการสอนเรื่องจริยธรรมและศีลธรรมในชุมชนได้ต่อไป

กระบวนการการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์และชุมชน

1. ผู้วิจัยและคณะ ได้ประสานงานและจัดประชุมกับพระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เรื่องการจัดการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยหาข้อสรุปเรื่องเนื้อหาในการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น ด้านสถานที่ที่จะจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนนั้นต้องกว้างขวางสามารถทำกิจกรรมได้เหมาะสม ไม่ร้อน มีแสงสว่างเพียงพอ การเตรียมผู้เข้าร่วมกิจกรรม เตรียมวัน-เวลา
2. นิมนต์พระสงฆ์ที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตใกล้เคียงพื้นที่ที่ทำการวิจัยเข้าร่วมกิจกรรม
3. เชิญผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน ผู้ปกครองและเยาวชนที่สมัครเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั้งหมดในแต่ละแห่งที่จะเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เข้าร่วมกิจกรรม
4. จัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน แล้วใช้เกมส์หรือกิจกรรมแบ่งเยาวชน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน ออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละเท่าๆกัน โดยแบ่งเป็นกลุ่มเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน แล้วจึงร่วมกันวิเคราะห์ในเรื่องที่ได้

หัวข้อซึ่งกำหนดไว้ และมีการปรับคำถาม-คำตอบและกิจกรรมเพื่อให้เหมาะกับแต่ละชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ได้เสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ อย่างเต็มที่

5. เมื่อแต่ละกลุ่มร่วมกับการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแล้วเขียนบทสรุปในแต่ละเรื่องลงบนกระดาษที่เตรียมไว้ แล้วให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มนำเสนอ ระหว่างการนำเสนอ ก็ให้มีการซักถามประเด็นที่น่าสนใจ โดยมีวิทยากรกระบวนการและพระสงฆ์เลี้ยงคอกยแนะแนวทางการกระตุ้นให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล โดยทีมวิจัยและวิทยากรกระบวนการ สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเองตลอดเวลา

6. จัดบันทึกในประเด็นที่สำคัญ สรุปลงบนกระดาษที่สามารถอ่านหรือเห็นได้โดยชัดเจน แล้วนำเสนอแก่ชุมชนเพื่อร่วมรับรู้และหาแนวทางให้ชุมชนนำข้อสรุปไปปฏิบัติต่อไป

แนวทางการดำเนินการ

ผู้นำหมู่บ้าน พ่อบ้าน แม่บ้าน เยาวชนผู้เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเข้าใจกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนได้ข้อสรุปของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข ผู้รับผิดชอบ ในชุมชนแต่ละชุมชน นอกจากนั้นยังได้ทราบถึงบริบทชุมชนและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน ความต้องการที่อยากให้พระธรรมจาริกได้สอนธรรมของชุมชน และเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยเป็นชาวเขาที่มีสภาพการดำรงชีวิตยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักยังมีวิถีชีวิตในวัฒนธรรมดั้งเดิมและชาวเขาที่มีสภาพการดำรงชีวิตเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่

กิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม(PRA) แก่พระสงฆ์และชุมชน รวมทั้ง
 หมด 3 กลุ่ม 5 ชุมชน ได้แก่

1. กลุ่มชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ยังมีวิถีชีวิตในวัฒนธรรมดั้งเดิม
 - 1.1 บ้านแอเออะ ด.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 - 1.2 บ้านขุนแม่รวม ด.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
2. กลุ่มชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่มีสภาพการดำรงชีวิตเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่
 - 2.1 บ้านแม่แฮเหนือ ด.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
 - 2.2 บ้านทุ่งหลวง ด.แม่วิน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
3. ชุมชนที่ศึกษาเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบในการทำวิจัย (เผ่าม้ง)
 1. บ้านบวกจั่น ด.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ผลที่ได้จากการดำเนินการ

1. สถานการณ์ปัญหาในชุมชน

1.1 บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

จากการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมในชุมชน พบปัญหาหลัก ได้แก่ ปัญหาด้านยาเสพติด ปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัญหาด้านสังคม และปัญหาล้างแควล้อม

ด้านยาเสพติด ในชุมชนมีการเสพยาเสพติด 2 ชนิดคือ เหล้าและ ผิ่น ซึ่งมีผู้ผลิต (เหล้า)และจำหน่ายอยู่ในหมู่บ้าน โดยมีสาเหตุของการเสพยาเสพติดของเยาวชนมาจากการอยากรู้อยากลองหรือจากเพื่อนที่เสพยาชักชวน ขาดความอบอุ่นในครอบครัว มีปัญหาในการดำเนินชีวิต (ผิดหวังจากความรัก) หลงผิดคิดว่าเป็นสิ่งทันสมัย เมื่อเสพยาเสพติดแล้วทำให้มีการทะเลาะกัน มีปัญหาลักเล็กขโมยน้อย เมฆาขาดสติก่อให้เกิดอุบัติเหตุ เป็นปัญหาต่อเนื่องในการรักษาพยาบาล

ด้านวัฒนธรรม เยาวชนรุ่นใหม่ไม่สนใจประเพณีวัฒนธรรม(ชาวเขา)ของตนโดยมีคิดว่าเป็นเรื่องล้าสมัย เช่น การสวมใส่เสื้อผ้าที่ทอเอง ไม่น่าดู มีสีสรรไม่สวยงามเหมือนเสื้อผ้าจากในเมือง โดยรับค่านิยมมาจากในเมืองหรือจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือ หรือนิตยสาร ฯ ประเด็นที่น่าสนใจคือขาดผู้สืบทอดด้านวัฒนธรรมชนเผ่าและไม่รู้จะไปเรียนวิชาเหล่านี้ที่ใดเพราะไม่มีคนสอน ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นค่อย ๆ ลดบทบาทลง เช่น การทอเสื้อผ้าใส่เอง การจักสาน การร้องเพลงที่เรียกว่า อือทา การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า

ด้านสังคม- การปกครอง ได้แก่ การขาดระเบียบวินัยในตนเองและสังคมส่วนรวม เช่น การปล่อยสัตว์ไปทำความเสียหายให้กับผู้อื่น การลักขโมยพืชหรือผักในสวน การขาดความสามัคคีในชุมชน การแย่งที่ดินทำกิน

เด็กและเยาวชนไม่ตั้งใจเรียน ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ สนใจดูแต่โทรทัศน์ ปัญหาการทะเลาะกันในครอบครัว ปัญหาผู้นำครอบครัวติดยาเสพติด(เหล้า) เยาวชนเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี ขาดความอดทน ใจร้อนเอาแต่ใจตนเอง และอยากเป็นตัวของตนเอง(เป็นอิสระจากการปกครองของพ่อ-แม่) ส่งผลทำให้เกิดผลกระทบเกิดความเดือดร้อนทั้งระดับครอบครัวและสังคม

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าปัญหาที่ชุมชนมีความตระหนักมากคือปัญหาขยะ คนในชุมชนมีความเห็นแก่ตัวมักง่าย มักทิ้งขยะไม่เป็นที่หรือไม่มีถังขยะทำให้หมู่บ้านสกปรก ปัญหาการไม่อนุรักษ์สัตว์ป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า มีแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ซึ่งส่งผลถึงการปลูกข้าวได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี ปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน การทำไร่เลื่อนลอย สภาพของดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตร สภาพอากาศร้อน

ขึ้น พืชผักถูกสัตว์เลื้อย สัตว์ป่าทำลายพืชผลทางการเกษตรเสียหาย โดยมีสาเหตุจากชาวบ้านมีความเห็นแก่ตัว ปัญหาขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คิดเอาเองว่าไม่รบกวนผู้อื่น เช่นการไม่ทำคอก รัว หรือผูกสัตว์เลื้อย(หมู)โดยอ้างว่าไม่มีตะปูหรือขาดอุปกรณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้น จึงต้องตัดไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัยและใช้พื้นที่ทำกิน และชาวบ้านได้เสนอความคิดว่าผู้ใหญ่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็ก ๆ ในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากร และควรจัดเวทีประชาพิจารณ์ ในหมู่บ้านบ่อย ๆ

นอกจากปัญหาทั้ง 4 ด้านแล้ว ปัญหาเรื่องสาธารณูปโภค เช่นสภาพถนนยังเป็นถนนลูกรัง ไม่สะดวก มีความลำบากในการเดินทาง รวมทั้งในหมู่บ้านไม่มีสถานีนอนมัย และโรงพยาบาลอีกด้วย

1.2 บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ปัญหาด้านสังคม ได้แก่การขาดความสามัคคี การไม่เคารพกฎกติกาของหมู่บ้าน การขาดประชุม ปัญหาการปล่อยสัตว์เลื้อยเข้าไปสร้างความเดือดร้อนให้ครอบครัวอื่น

ปัญหาด้านยาเสพติดเป็นปัญหาที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก ทำให้เสียเงิน ไม่ทำงาน ช่วยครอบครัว ร่างกายผอมอ่อนแอทรุดโทรม เกิดความยากจนไม่มีเงินส่งลูกเรียน ทำให้เกิดโรคต่างๆ เช่นอาจทำให้เสี่ยงติดโรค เอชส์

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการอนุรักษ์สัตว์ป่า ปัญหาขยะในหมู่บ้าน

ปัญหาด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การไม่สนใจในภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมชนเผ่า เช่น การทอผ้า การชอเพลง การเป่าเซาควาย การแต่งกายชุดกะเหรี่ยง การใช้ภาษาพูด ภาษาเขียน การดำข้าว การใช้ควายไถนา ประเพณีเลี้ยงผี

1.3 บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านแม่แฮเหนือก็เหมือนที่อื่น ๆ คือมีปัญหาด้านวัฒนธรรม ชาวชนไม่สนใจวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น การแต่งชุดประจำเผ่า การละเล่นพื้นบ้าน การพูดภาษาเผ่า(ท้องถิ่น) การใช้ภาษาเขียน อ่านของเผ่าตนเอง การทอผ้า การร้องเพลงประจำเผ่าในประเพณีต่างๆ (การเลี้ยงผี ,การมดมือฯ)

ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่การใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง อย่างไม่ถูกวิธี เช่น ทิ้งอุปกรณ์ลงน้ำหรือการล้างภาชนะลงในแหล่งน้ำ การใช้สารกันบูด สีสผสมอาหารในอาหารที่นำมาขายในหมู่บ้าน การทิ้งขยะเช่น ถูพลาสติก ไม่เป็นที่

ด้านการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ปัญหากรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินทำกิน

ด้านยาเสพติด ชวนบ้านเชื่อว่าในหมู่บ้านใกล้เคียงมีการค้าขายยาเสพติดอยู่ ยาเสพติดจึงระบาดเข้าสู่ชุมชน ทำให้มีขโมยในหมู่บ้านชุกชุม และคนที่ติดยาเสพติดไม่สนใจครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว

ด้านสังคม ผู้ใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ไม่มีความสามัคคีในชุมชน ไม่เคารพกฎ กติกาของหมู่บ้าน ไม่มีความรับผิดชอบ เอาแต่ใจตนเอง มั่งง่าย ชุมชนไม่ตระหนักถึงผลในอนาคต มีชาวบ้านว่างงานอยู่มาก ชาวผู้นำที่ตีมีประสบการณ์ พ่อแม่ ปกครองไม่เอาใจใส่ดูแลลูกหลานเท่าที่ควรจะเป็น ชาวชนไม่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่หรือผู้อาวุโส

ปัญหาด้านสาธารณูปโภคได้แก่ ระบบการติดต่อสื่อสาร (โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ไฟฟ้า) ระบบไฟฟ้า ระบบคมนาคม เมื่อถนนไม่ดี การขนส่งสินค้าไม่สะดวกมีทั้งฝุ่น หลุมบ่อ ปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ ไม่เพียงพอทั้งการอุปโภค บริโภค เพราะประชากรเพิ่มขึ้น ไม่มีสถานศึกษาและการสนับสนุนด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านการให้บริการสาธารณสุข ขาดแคลนทั้งเจ้าหน้าที่และเวชภัณฑ์ ยา ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การจัดจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ และการตลาด เพราะราคาผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม คือปัญหาด้านขยะ

1.4 บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ปัญหาด้านยาเสพติด

พบว่าปัญหายาเสพติด คือสุรา ยาบ้า ผงขาว กัญชา และมีเยาวชนที่เริ่มสูบบุหรี่ ทำให้เกิดการลักขโมย มีของหาย โดยเฉพาะผลผลิตทางการเกษตร มีความประมาท ละเมิดสิทธิเด็กและสตรี เช่น การขู่ ทำร้ายร่างกายภรรยา บางคนเมื่อเสพยาจนหนักแล้วขายทรัพย์สิน ที่ดิน หรือเป็นโรคภัยที่รักษายาก เช่น มะเร็ง เด็กที่เสพยาไม่เคารพเชื่อฟังพ่อ-แม่

ปัญหาด้านวัฒนธรรม

พบว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมลง เช่น การทอเสื้อผ้าใส่เอง การจักสาน การร้องเพลงที่เรียกว่า อีทา ไม่มีคนสืบทอด อ่าน ภาษาของคนไม่ได้ หาผู้สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่าได้ยาก ความกตัญญูต่อบุพการีน้อยลง ทำให้พ่อแม่ถูก ไม่เข้าใจกันและกัน การไม่เคารพผู้ใหญ่ ส่วนเด็กบางกลุ่มคิดว่าวัฒนธรรมของคนล้าหลัง ไม่ทันสมัย และผู้ใหญ่บางครั้งไม่มีเหตุผล

ปัญหาด้านระเบียบ-วินัย

พบว่า ชุมชนขาดความรับผิดชอบ เอาแต่ใจตนเอง ใจร้อน ขาดความสามัคคี สะสมความฟุ้งเฟ้อ ขาดความขยันทำงาน มีขโมย ทำให้เกิดการแย่งสามีกัน ทั้งขยะไม่เป็นที่ เด็กเชื่อฟังผู้อื่นมากกว่าพ่อแม่ มีความขี้เกียจ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านฟัง

ปัญหาสิ่งแวดล้อม

พบว่า ขยะ เป็นปัญหาหลักที่ชุมชนเห็นเป็นประเด็นสำคัญ ทำให้เกิดมลภาวะอากาศเป็นพิษ รองลงไปที่การตัดไม้ ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล น้ำแห้ง ไม่พอใช้ทั้งทางด้านการเกษตรและใช้ในครัวเรือนในช่วงฤดูร้อน ทำให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ข้าว พืชผักสวนครัวทางการเกษตรมีแมลงรบกวน การใช้สารพิษ สารเคมี สารเคมีไหลลงน้ำทำให้ปลาตาย

1.5 บ้านบวักจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านยาเสพติด พบว่ามีการระบาดของยาบ้าในชุมชน ทำให้มีการลักขโมย เกิดการทะเลาะวิวาท เด็กๆ ขาดความอบอุ่นในครอบครัว

ด้านวัฒนธรรม การขาดคุณธรรม ผู้ชายมีเมียหลายคนหรือการลักลอบเป็นขู้ของหญิงในหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคเอดส์ ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทในชุมชน

ด้านระเบียบ-วินัย ได้แก่ ชาวบ้านปล่อยสัตว์เลี้ยงไปทำลายข้าวของหรือรบกวนผู้อื่น ไม่เชื่อฟังผู้นำ เห็นแก่ตัว การลักขโมย การขาดความสามัคคี เด็กๆ สนใจดูแต่รายการโทรทัศน์ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่หรือช่วยพ่อ-แม่ทำงาน เอาแต่ใจตัวเอง ขาดผู้นำ ผู้สอน (ครู) และชาวบ้านยังเชื่อว่าผู้ตนดูร้ายเหยียดเหยียดขึ้น

ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดจากความมั่งง่าย เช่นการทิ้งขยะไม่เป็นที่ทำให้หมู่บ้านสกปรก ปัญหาการปลูกข้าวไม่พอกินตลอดปี เพราะข้าวตายมากหรือสัตว์ป่ามาทำลายข้าว ดินไม่ดีขาดความสมบูรณ์ อากาศร้อน ในฤดูร้อนแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค ปัญหาการตัดไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัยและทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการแย่งที่ทำกิน-ทำไร่ ปัญหากรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน ปัญหาการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร

2. ทศนคติ ด้านความตระหนักในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมและแนวทางแก้ไข

2.1 บ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักในด้านยาเสพติด คือ ในชุมชนมีการเสพยาเสพติด คือ สุรา และ ฝิ่น ทำให้มีของหาย เกิดการทะเลาะวิวาท ทำให้บาดเจ็บ เสียทรัพย์สินหายขาด เมื่อมาแล้วเกิดอุบัติเหตุ โดยเชื่อว่าสาเหตุการเสพยาเสพติดมาจากการอยากลอง การขาดความอบอุ่นในครอบครัว

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการเลือกคบเพื่อนที่ดี ไม่คบผู้ติดยาเสพติด ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่วนพ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความใกล้ชิดลูกหลานให้มากขึ้น ให้ความรู้เรื่องยาเสพติดและทักษะการป้องกันตนเอง ไม่ลองเสพยาเสพติด ชุมชนควรตั้งกฎ ระเบียบของชุมชน เช่น การห้ามดื่มเหล้า ห้ามขายสิ่งเสพติด ในหมู่บ้าน และต้องมีการประชุมชุมชน ดักเตือน ลงโทษ ผู้เสพ ผู้ค้ายาเสพติดอย่างจริงจัง

ด้านวัฒนธรรม

ความตระหนักด้านวัฒนธรรม คือ ชาวชนรุ่นใหม่คิดว่าประเพณีของตนล้ำสมัย ผ้าที่ทอใส่เองมีรูปแบบและสีสันไม่สวยงาม ไม่น่าดู ชาวชนไม่เอาสนใจคิดว่าวัฒนธรรมของตนล้าหลัง ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่น ค่อย ๆ หดหายไป โดยมีสาเหตุจากการขาดผู้สืบทอด

แนวทางแก้ไขปัญหา ให้ทุกฝ่ายหันมาเอาใจใส่ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมของตน โดยจัดให้ผู้ใหญ่ที่มีความสามารถมาสอนวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การทอผ้า การจักสาน การเป่าเขาควาย ภาษาท้องถิ่น ให้แก่เยาวชนและเด็กในหมู่บ้าน รวมทั้งให้คนในหมู่บ้านหันมาใส่เสื้อผ้าหรือชุดประจำเผ่า และให้จัดเวที“**ประชาพิพิธ**”ในหมู่บ้านด้วย

ด้านสังคม ระเบียบ-วินัย

ความตระหนักด้านสังคม การปล่อยสัตว์เลี้ยงโดยไม่ดูแลทำให้ผู้อื่นเสียหาย มีคนในชุมชนเสพยาเสพติดจึงมีการลักขโมยผลิตผลทางการ ทำให้เกิดความเดือดร้อน เด็กๆไม่ตั้งใจเรียน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ หรือครู ชาวชนเอาแต่ใจตนเอง ใจร้อน ไม่ช่วยทำงาน สนใจแต่ดูโทรทัศน์ การทะเลาะกันในครอบครัว พ่อบ้านกินเหล้า ขาดความสามัคคีในชุมชน การแย่งที่ทำกิน ซึ่งมีผลมาจากชาวบ้านไม่เชื่อฟังผู้นำ เมื่อเด็กดูโทรทัศน์แล้วต้องติดตาม

แนวทางแก้ไขปัญหา ผู้ใหญ่ควรจำกัดเวลาดูโทรทัศน์ และให้กำลังใจหากเด็ก ๆ ตั้งใจเรียน หรือมีมาตรการลงโทษ ส่วนขโมยต้องจับลงโทษอย่างจริงจัง ตามกฎหมาย

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักในปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้แก่ มีการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกิน การทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการอนุรักษ์สัตว์ป่า ปัญหาแหล่งน้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ปัญหาแย่งที่ทำกิน/ทำไร่ ปัญหาการขายผลิตผลทางการเกษตร ปัญหาการปลูกข้าวได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี พืชผักถูกสัตว์เลื้อยทำลาย มีสัตว์ทำลายข้าว คินโมคี่ โดยมีสาเหตุมาจากความไม่มีความรับผิดชอบ คิดว่าสิ่งที่ตนทำนั้นไม่รบกวนผู้อื่น เห็นแก่ตัว ไม่รู้จักพอ อ้างว่าเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงต้องการที่ทำกิน และมีเยาวชนได้เสนอความคิดว่า “ผู้ใหญ่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็กๆ”

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็น 2 ส่วน คือ 1. ขอความช่วยเหลือจากรัฐ ในเรื่องสาธารณูปโภค 2. ในส่วนของหมู่บ้านต้องจัดหาหุ้บขะหรือทำที่รองรับหุ้บขะประจำบ้านทุกบ้าน ควรมีการออกกฎระเบียบ ชาวบ้านต้องปรับปรุงตนเอง สร้างจิตสำนึกที่ดี ไม่มั่งก่ายและต้องเห็นแก่ส่วนรวม ส่วนการใช้ป่าไม้ต้องมีการแบ่งเป็นเขตอนุรักษ์ป่าไม้

2.2 บ้านแอเอะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านสังคม ระเบียบวินัย

ความตระหนักด้านระเบียบ-วินัย ได้แก่ ปัญหาการทิ้งขยะในหมู่บ้าน ปัญหาการไม่ดูแลรักษาสัตว์เลี้ยงของตน ไม่เคารพกฎในหมู่บ้าน ขาดการประชุม แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดย ทำที่ทิ้งขยะ ประกาศแจ้งให้ชุมชนทิ้งขยะให้ถูกที่ และช่วยกันดูแลความสะอาดในหมู่บ้าน ตั้งกฎระเบียบในหมู่บ้าน ในการขาดการประชุม-แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยประกาศให้ชาวบ้านมาประชุม ตั้งกฎให้มาประชุมเดือนละครั้ง

แนวทางแก้ไขปัญหา การไม่ดูแลสัตว์เลี้ยงให้ทำคอกให้สัตว์เลี้ยง หรือนำสัตว์ไปเลี้ยงให้ไกลจากหมู่บ้าน ช่วยกันดูแลสัตว์เลี้ยงของตนให้ดี อย่าให้เข้าไปในสวนหรือพื้นที่ของคนอื่น และมีบทลงโทษโดยตั้งกฎหมู่บ้าน เช่นการปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าสวนผู้อื่นให้ปรับเป็นเงิน

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักด้านยาเสพติด คือ การเสพยาเสพติดทำให้ร่างกายอ่อนแอทรุดโทรม ทำให้เกิดโรคต่างๆ ทำให้เสียเงิน เกิดความยากจน ไม่มีเงินส่งลูกเรียน ไม่ทำงานช่วยครอบครัว ครอบครัวแตกแยก

แนวทางแก้ไขปัญหา โดยให้ผู้ใหญ่บ้านตั้งกฎระเบียบในหมู่บ้าน จัดเจ้าหน้าที่ให้การฝึกอบรม ให้ความรู้ ความเข้าใจ จัดกิจกรรมกีฬาต่อต้านยาเสพติดให้เยาวชนหันมาสนใจเล่นกีฬา

เพื่อสุขภาพ การรู้จักป้องกันตัวเอง หัวหน้าครอบครัวหากเสพยาเสพติดต้องพยายามเลิก เพื่อสุขภาพที่ดีและเก็บเงินไว้ส่งลูกเรียน และยังแก้ปัญหาความยากจนอีกด้วย

ความตระหนักด้านวัฒนธรรม คือ การค่อยๆ สูญหายไปของวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า การชอเพลงหรือร้องเพลงอีต่า การเป่าเขาควบ การแต่งกายชุดเผ่ากะเหรี่ยง ภาษาพูด ภาษาเขียน การดำข้าว การใช้ควายไถนา ประเพณีเลี้ยงผี ฯ

แนวทางแก้ไขปัญหา ได้แก่การช่วยกันอนุรักษ์ อบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เยาวชน ให้จัดผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีในหมู่บ้าน จัดให้มีปัญญาของหมู่บ้าน มาสอนลูกหลาน ในด้านภาษาอ่าน-เขียน การแต่งกายให้ใส่ชุดประจำเผ่า (กะเหรี่ยง) จัดเวทีชุมชน

ด้านอื่น ๆ

ความตระหนักในปัญหาด้านการศึกษา โรงเรียนขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น เก้าอี้ ไม่มีสถานื่อนามัย ถนนไม่ดี ไม่มีระบบการสื่อสาร เช่น โทรศัพท์

แนวทางแก้ไขปัญหา ให้ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้ที่เกี่ยวข้องเสนอโครงการ และให้ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซมปรับปรุง โดยชุมชนทุกกลุ่มต้องช่วยเหลือตัวเอง

2.3 บ้านแม่แะเหนือ ต.แม่เงา อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ด้านวัฒนธรรม

ความตระหนักด้านวัฒนธรรม การละทิ้งศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น การทอผ้า การละเล่น ภาษาพูด ภาษาเขียน การร้องเพลงอีต่า การแต่งชุดประจำท้องถิ่น การเลี้ยงผี การมัดมือ การละเล่นพื้นบ้าน แนวทางแก้ไขปัญหา ทุกฝ่ายในชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม โดยผู้ใหญ่ต้องทำเป็นตัวอย่าง จัดได้เวทีภาษาท้องถิ่น, ร้องเพลง จัดแข่งขันกิจกรรม พื้นบ้านที่สนับสนุนการใช้ภาษาถิ่น เช่นการเล่านิทาน หาคูหรือผู้รู้สอนภาษา การร้องเพลงอีต่า การฝึกทอผ้าตั้งแต่เด็ก รมรงค์ให้ใส่ชุดประจำเผ่า ให้มีการเผยแพร่สืบต่อกันไป

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในด้านการใช้สารเคมี, ยาฆ่าแมลง ไม่ถูกวิธี (ทิ้งลงน้ำหรือล้างภาชนะ) การใช้สารกันบูดในอาหาร

แนวทางแก้ไขปัญหา แนะนำให้ชุมชนหันมาใช้สมุนไพรในชุมชน เช่น พักทอง ขมิ้นหรือใช้พืชธรรมชาติมาขย้อมสี แทนการใช้สีผสมอาหาร หาวิทยากรมาอบรมเพิ่มเติมความรู้ในการใช้สารเคมีที่ถูกวิธี แนวทางแก้ไขปัญหาร่องขยะ และการทิ้งไม่เป็นที่ ที่เกิดขึ้น คือ ใช้ใบตอง

มาห่ออาหารแทนถุงพลาสติก ให้ทุกบ้านเตรียมถังขยะ และชุดหลุมขยะประจำหมู่บ้าน จัดให้มีการเก็บขยะสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

แนวทางแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า โดยตัดไม้เฉพาะเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยเท่านั้น
ด้านยาเสพติด

ความตระหนักปัญหาด้านยาเสพติด ยาเสพติดเริ่มแพร่ระบาดเข้าสู่วัยรุ่น มีผู้เสพและขายยาเสพติดในชุมชนมากขึ้นและทำให้มีขโมยในหมู่บ้าน ผู้เสพยาเสพติดไม่สนใจและทะเลาะกับครอบครัว

แนวทางแก้ไขปัญหายา ชุมชนจัดให้มีสนามกีฬาและส่งเสริมกิจกรรมและการเล่นกีฬา ผู้ใหญ่บ้านขอคำสั่งตำรวจเข้าดูแลในหมู่บ้าน รวมทั้งการให้ชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแล ประชุมตั้งกฎหมู่บ้าน

ด้านระเบียบวินัย

ความตระหนักปัญหาด้านระเบียบวินัย ชาวชนแออัดใจตนเอง ไม่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ หรือผู้อาวุโส แนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ให้ผู้นำชุมชนเรียกประชุมเพื่อหามาตรการที่เข้มแข็งอบรมชุมชนให้มีความรักความสามัคคี พ่อแม่ ครูอาจารย์สอนปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรักษาระเบียบวินัย

แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดความสามัคคีในชุมชน ให้ผู้นำมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากขึ้น ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม

แนวทางแก้ไขปัญหา การไม่เคารพกฎ กติกาของหมู่บ้าน โดยใช้มาตรการที่เด็ดขาดกับผู้ละเมิดกฎของหมู่บ้านหรือชุมชน

แนวทางแก้ไขปัญหาการไม่เห็นแก่ส่วนรวม ความมั่งง่าย ไม่มีความรับผิดชอบ โดยเริ่มฝึกวินัย ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองและคนในครอบครัว

ด้านสาธารณูปโภค

มีบ้านบริวารที่ไม่มีระบบไฟฟ้า ระบบคมนาคม ถนนไม่ดี (ฝุ่น, เคนรถไม่สะดวก) แหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค ไม่เพียงพอเนื่องจากมีประชากรเพิ่มขึ้น

แนวทางแก้ไขปัญหายา โดยพึ่งพาตนเองโดยใช้ตะเกียงหรือไม้เกียะ คนในหมู่บ้านช่วยกันปรับปรุงหรือขุดถนน หาแหล่งน้ำของหมู่บ้านเพิ่มเติมจากที่มีอยู่

แนวทางแก้ไขปัญหายาโดยภาพรวมของชุมชนบ้านแม่แฮเหนือ

- จัดฝึกอบรมให้ความรู้ที่จำเป็นสอดคล้องต่อปัญหาปัจจุบันในชุมชน
- ชุมชนต้องสนับสนุนกิจกรรมป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด

- จัดสถานที่สนับสนุนด้านการกีฬา
- รัฐช่วยสนับสนุนจัดการดูแลเรื่องสิทธิทำกินในที่อยู่ที่ทำกิน
- จัดสร้างสถานบริการสาธารณสุข สถานือนามัยเพิ่มเติม
- จัดสร้างที่กักเก็บน้ำ แหล่งน้ำเพิ่มเติมในชุมชน
- ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดการจำหน่ายผลผลิตให้ได้ราคา
- สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมและอาชีพอื่นๆ ที่นอกเหนือจากระบบการเกษตร

2.4 บ้านทุ่งหลวง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักด้านยาเสพติด หากมีผู้เสพยาเสพติดในหมู่บ้านจะเกิดการลักขโมยในชุมชน เช่น ขโมยผลิตผลทางการเกษตร และทรัพย์สินอื่นๆ มีการข่มขู่ ทำร้ายร่างกายภรรยา หรือคู่ครอง การละเมิดสิทธิเด็กและสตรี การไม่เคารพ เชื้อพืงพ่อ-แม่ หรือผู้ปกครอง เมื่อเสพยาจนหนักแล้วอาจขายทรัพย์สิน ที่ดิน และอาจเป็นโรคภัยที่รักษายาก

สาเหตุ ผู้เสพยาเสพติดมีความคิดว่าเมื่อเสพยาแล้วสามารถทำงานได้ทนนานกว่าเดิม และเกิดจากการอยากลอง คิวบูเท่าไม่ถึงการณ์เช่น เพื่อนชักชวน หลงผิดคิดว่ายาเสพติดแก้ปัญหาคี้ ปัญหาการขาดความอบอุ่น ทำให้เกิดปัญหาลึ้นในครอบครัว เช่น พ่อ-แม่ทะเลาะกัน ครอบครัวแตกแยก ขาดทักษะในการป้องกันปัญหา ไม่รู้จักทักษะในการคิด แก้ไขตนเอง

การแก้ไขปัญหาลือกคบเพื่อน อย่าลอง อย่าเสพยา พ่อแม่ให้ความใกล้ชิดลูกหลาน ให้ความรู้เรื่องยาเสพติด ทักษะการป้องกันตัวแก่คนในชุมชน เมื่อเยาวชนมีปัญหาค้องปรึกษาพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครู ควรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หรือหากิจกรรมอื่นๆ ทำ เช่น เล่นกีฬา พัฒนาหมู่บ้าน ศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมเพื่อควบคุมใจของตนเอง

ด้านวัฒนธรรม

ความตระหนักเรื่องวัฒนธรรม เยาวชนไม่เอาสนใจวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การทอเสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ การจักสาน การร้องเอือทา การเขียน-พูด ภาษาชนเผ่าพื้นบ้าน ขาดผู้สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า การไม่เคารพผู้ใหญ่ โดยสาเหตุคือเยาวชนคิดว่าวัฒนธรรมของตนล้าหลังไม่ทันสมัย และคิดว่าการทำตามแฟชั่นเหมือนในโทรทัศน์-หนังสือมีความทันสมัยมากกว่า

แนวทางแก้ไขปัญหาลือทุกฝ่ายหันมาเอาใจใส่ในวัฒนธรรม โดยให้ผู้ใหญ่ที่มีความสามารถเข้ามาฟื้นฟูและสอนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ภาษา การทอผ้า การจักสาน แก่เยาวชนตั้งแต่

เด็ก ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่ปลูกเร้าให้คนในหมู่บ้านหันมาร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบวัฒนธรรมประเพณี เช่นการสวมใส่เสื้อผ้าประจำเผ่าและให้จัดเวที “ประชาพิจารณ์” ในชุมชน

ความตระหนักในด้านสังคม คนในชุมชนขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ขาดความสามัคคี ฟุ้งเฟ้อ เกียจคร้าน ทั้งขยะไม่เป็นที่ มีขโมยขูดขุม คนเริ่มผิดศีลธรรม ซึ่งทำให้มีปัญหาด้านสุขภาพ ชาวชนเชื้อฟิงผู้อื่นมากกว่าพ่อแม่ มีพฤติกรรมเลียนแบบ ชาวชนขาดการยับยั้งชั่งใจ ใจร้อน หรืออยากเป็นตัวของตัวเอง

แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ชุมชนร่วมกันปลูกจิตสำนึกการให้ความร่วมมือ ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบของชุมชน ครอบครัวต้องปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ลูกหลานฝึกตนเองให้มีวินัย - ความเชื่อมั่นในตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่นและมีบทลงโทษในชุมชนโดยการใช้กฎจารีตของชุมชนในการตัดสินและลงโทษ

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ขยะ เป็นปัญหาสำคัญของคนในชุมชน ซึ่งเกิดจากความมั่งง่ายทั้งขยะไม่เป็นที่ รองลงไปที่คือการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาลอากาศเป็นพิษ สัตว์ป่าสูญพันธุ์ ผลผลิตทางการเกษตรมีแมลงรบกวน ในช่วงฤดูร้อนแหล่งน้ำไม่พอใช้ในครัวเรือนและทางด้านการเกษตร การใช้สารพิษ เคมี ไม่ถูกวิธี เช่น การล้างภาชนะที่ใส่สารเคมีลงในแหล่งน้ำ ทำให้ปลาตาย และเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคอุปโภคแหล่งน้ำนั้นๆ

สรุปได้ว่าสาเหตุเกิดจากความเห็นแก่ตัว ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีความสมณะ และประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงต้องการที่ทำกิน โดยชาวชนได้เสนอว่าผู้ใหญ่ไม่นึกถึงอนาคตของเด็ก ๆ

แนวทางแก้ไขปัญหา ต้องให้คนในชุมชนร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า ทรัพยากรและสัตว์ป่า โดยไม่เผาป่า จัดกลุ่มทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเพิ่มเติม ส่วนภายในหมู่บ้านต้องทำหลุมทิ้งขยะ และทุกครอบครัวต้องมีถังขยะ

2.5 บ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่

ด้านยาเสพติด

ความตระหนักในด้านยาเสพติด คือ มีการเสพยาเสพติด (ยาบ้า) และสุราในชุมชน โดยเชื่อว่าสาเหตุการเสพยาเสพติดมาจากการอยากลอง มีผู้นำเดิมเสพยาหรือชักชวนให้เสพยา หรือการขาดความอบอุ่นในครอบครัว ทำให้เกิดการทะเลาะกัน การลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาโรคเอดส์



ภาพที่ 2.1 ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ร่วมถ่ายรูปร่วมกัน



ภาพที่ 2.2 เยาวชนหญิงร่วมกันศึกษาและ
วิเคราะห์โดยมีพระสงฆ์คอยกระตุ้นกิจกรรม



ภาพที่ 2.3 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ร่วมของชาวบ้าน



ภาพที่ 2.4 แสดงการฟังคำอธิบายก่อนลงมือ
วิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 2.5 แสดงการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของ
กลุ่มเยาวชนชาย-หญิง



ภาพที่ 2.6 แสดงภาพการทอผ้าของเยาวชนในชุม
ชนบ้านทุ่งหลวง

ชุดภาพที่ 2 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก
บ้านทุ่งหลวง ต.แม่ว่าง อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่



ภาพที่ 3.1 แสดงกิจกรรมละลายพฤติกรรมก่อน
วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม



ภาพที่ 3.2 ชาวชนร่วมกันศึกษาวิธีการและ
วิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 3.3 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของชาวชน



ภาพที่ 3.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของชาวชน



ภาพที่ 3.5 แสดงการนำเสนอผลการวิเคราะห์



ภาพที่ 3.6 แสดงภาพการนำเสนอผลการวิเคราะห์
ของชาวชน

ชุดภาพที่ 3 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก
บ้านแม่แฮเหนือ ต.แม่นาจร อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่



ภาพที่ 4.1 แสดงภาพการทำนาข้าวบนภูเขาสูง
ของชุมชนบ้านขุนแม่รวม



ภาพที่ 4.2 แสดงภาพเยาวชนและชาวบ้านที่เข้า
ร่วมวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 4.3 แสดงภาพการอธิบายกิจกรรมวิเคราะห์
ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน



ภาพที่ 4.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของเยาวชน



รูปที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของกลุ่มพ่อบ้าน



รูปที่ 4.6 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วน
ร่วมของกลุ่มแม่บ้าน

ชุดภาพที่ 4 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมพระธรรมจาริก
บ้านขุนแม่รวม ต.แจ่มหลวง อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่



ภาพที่ 5.1 แสดงภาพต้นไม้ปัญหาที่เกิดจากการวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 5.2 แสดงภาพชาวบ้านกำลังทำความเข้าใจเรื่องกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 5.3 แสดงภาพการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน



ภาพที่ 5.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน



ภาพที่ 5.5 แสดงภาพการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม



ภาพที่ 5.6 แสดงการร่วมรับประทานอาหารของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ชุดภาพที่ 5 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก บ้านแอเอะ ด.แจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่



ภาพที่ 6.1 แสดงภาพผลิตผลจากการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านบวักจัน



ภาพที่ 6.2 แสดงภาพชาวบ้านที่เข้าร่วมกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 6.3 แสดงภาพการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน



ภาพที่ 6.4 แสดงการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพ่อบ้าน



ภาพที่ 6.5 แสดงภาพการนำเสนอผลการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนชาย



ภาพที่ 6.6 แสดงภาพพระสงฆ์กำลังเล่นนิทานและทำกิจกรรมกับเด็ก ๆ

ชุดภาพที่ 6 แสดงเวทีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ของพระสงฆ์ที่อาศรมฯพระธรรมจาริก บ้านบวักจัน ต.โป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่



ภาพที่ 7.1 แสดงภาพการสัมมนา “รูปแบบการ
อบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา”



ภาพที่ 7.2 แสดงภาพการการแบ่งกลุ่มสรุปของ
พระสงฆ์ในการวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 7.3 แสดงภาพการแบ่งกลุ่มสรุปของ
พระสงฆ์ในการวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 7.4 แสดงภาพการแบ่งกลุ่มสรุปของ
พระสงฆ์ในการวิเคราะห์ชุมชน



ภาพที่ 7.5 แสดงภาพการรายงานผลการสัมมนา
รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา



ภาพที่ 7.6 แสดงภาพการรายงานผลการสัมมนา
รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา

ชุดภาพที่ 7 แสดงภาพการสัมมนา “รูปแบบการสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา ในโครงการพระธรรมจาริก”

แนวทางแก้ไขปัญหาคือให้เยาวชนรู้จักการคบเพื่อน รู้จักการปฏิเสธเพื่อน ไม่รับของจากคนแปลกหน้า เมื่อมีปัญหาควรปรึกษาพ่อแม่ ผู้ปกครอง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการเล่นกีฬา ตั้งประชาคมหมู่บ้านออกกฏ ดักเตือนและลงโทษผู้ติดยาเสพติด

ด้านสังคม ระเบียบ-วินัย

ความตระหนักในด้านสังคม ได้แก่ การประพฤติผิดในกาม ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ปัญหาโรคเอดส์ เด็กดูแลโทรทัศน์ ไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน โดยมีสาเหตุมาจากการขาดคุณธรรม ขาดแบบอย่างที่ดีและขาดครู แนวทางแก้ไขปัญหา คือ ชาวบ้านต้องเปลี่ยนทัศนคติเป็นรักเดียวใจเดียว มีศรัทธาเมตตา และเด็กๆ ต้องตั้งใจเรียน

ความตระหนักในด้านระเบียบ-วินัย คือ มีปัญหาหลักเล็กละโมยน้อย เด็กมั่วแต่ดูโทรทัศน์ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ไม่ตั้งใจเรียน การขาดความสามัคคี เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม โดยมีสาเหตุมาจากการไม่เชื่อฟังผู้นำ หรือ พ่อแม่ ครู แนวทางแก้ไขปัญหา คือ อธิบายถึงผลเสียของความมักง่าย จำกัดเวลาดูโทรทัศน์ ต้องให้กำลังใจและมีการลงโทษจากในชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักในด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การทิ้งขยะในหมู่บ้าน การตัดไม้ทำลายป่า ขาดแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค น้ำไม่พอในหน้าแล้ง การแย่งที่ทำกิน/ทำไร่ การขายพืชผลทางการเกษตรของไม่ได้ราคา มีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน พื้นที่ดินไม่เพียงพอในการทำภาคเกษตร รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ ปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย หมู่บ้านสกปรก เพราะไม่มีถังขยะ ประชากรในชุมชนมักง่ายทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง

แนวทางแก้ไขปัญหา ให้ชุดหลุมรับขยะในชุมชนหรือทำที่รองรับขยะประจำบ้าน ออกกฎระเบียบ แบ่งเขตป่าอนุรักษ์ จัดสัดส่วนของป่าใช้สอยให้ชัดเจน ขอความร่วมมือจากภาครัฐ ในการออกเอกสารสำคัญ เช่น โฉนดที่ทำกิน

สรุปผลการดำเนินการ

การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มพื้นที่เป้าหมายการวิจัย โดยมีพระธรรมจาริกผู้สอนและได้รับการอบรมการจัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนมาแล้ว เข้าไปร่วมจัดกระบวนการ โดยการฝึกฝนพระสงฆ์สลับสับเปลี่ยนการเป็นวิทยากรกระบวนการ เป็นการเสริมเพิ่มความรู้และประสบการณ์เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้ต่อไป ก่อให้ชุมชนเกิดการถ้อยแถลงการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) และได้สรุปปัญหาของแต่ละชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน รวมทั้งแนวทางในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เหมาะสมต่อไป

เวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ ศักยภาพและปัญหาที่แตกต่างกันออกไป เด็ก เยาวชน กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน มีความกล้าคิด กล้าแสดงออกร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีความสุข ให้เกียรติซึ่งกันและกัน พบว่าปัญหาที่ชาวบ้านตระหนักคือปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรองลงมาคือเรื่องวัฒนธรรม สาธารณูปโภค(การสุขอนามัย) และ ยาเสพติด

พบว่าด้านวัฒนธรรมของทุกชุมชนเริ่มลดน้อยลง หาผู้รับผิดชอบในการสอนหรือกิจกรรมเหล่านี้ได้ยากโดยเฉพาะการดำรงเอกลักษณ์ของชนเผ่า เช่นการทอผ้า การจักสาน การร้องเพลงประจำถิ่น การเย็บปักถักร้อย การละเล่นตามประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียน

การจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดใจวิเคราะห์ตนเองและเปิดเผยต่อผู้อื่น โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ได้เกิดผลจากกิจกรรมตามมาเป็นอย่างมาก ประเมินได้จากตัวชี้วัดได้หลายกรณี เช่น กรณีของบ้านขุนแม่รวม มีการพูดถึงการปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่นหมู ให้หากินโดยไม่มีการจับมัดขังไว้ในคอก ก่อความเดือดร้อนเสียหายกับพืชผักสวนครัวของผู้อื่นที่ปลูกไว้ โดยมีการอ้างว่าไม่มีตะปู ซึ่งต่อมาได้เข้าไปทำการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมครั้งที่ 2 พบว่าเกือบทุกหลังคาบ้านในชุมชนมีการสร้างคอกให้หมูอยู่ ทั้งนี้เกิดจากหมู่บ้านได้ตั้งกฎของเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นมาหลังจากการวิเคราะห์ชุมชนในครั้งที่ผ่านมา

บางชุมชนเด็กเป็นผู้ชี้ประเด็นให้เกิดความตระหนัก เช่น ผู้ใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับอนาคตของลูก หลาน เพราะตัดไม้ทำลายป่าจนเหลือน้อยลง รวมทั้งการขาดความสามัคคี ไม่เห็นแก่ส่วนรวม ไม่เสียสละเวลาให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาพัฒนา

ส่วนในด้านแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ชุมชนมีความต้องการนั้นพอสรุปจากเวทีวิเคราะห์ได้ดังนี้ ต้องการเรียนแบบให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แบ่งกลุ่มทำกิจกรรม มีสื่อประกอบการเรียนให้มากขึ้น ให้เพิ่มการบ้านหรือการค้นคว้าด้วยตนเอง มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีเกมส์ประกอบ

การประยุกต์หลักธรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ชีวิตประจำวัน การดำรงชีพในสังคม ความรู้ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาในชุมชน รวมถึงการสอนวิชาชีพ เช่น เย็บปักถักร้อย การทำอาหาร ทำไม้กวาด ส่วนในด้านสถานที่ให้ปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาที่สอน

อุปสรรคและปัญหา คือ การวิเคราะห์ชุมชนเป็นเรื่องใหม่ของชุมชน ดังนั้นการที่จะได้ข้อมูลแต่ละเรื่องที่ลึกซึ้งไปนั้นจึงยืดยาว ใช้เวลานาน และการสื่อสารด้วยภาษาพูด ความเข้าใจ

อาจไม่ตรงกัน แม้จะแก้ไขด้วยการใช้ล่ามหรือผู้ที่สามารถแปลและกระตุ้นกลุ่มได้ ก็ไม่สามารถได้จัดการวิเคราะห์ได้ครบถ้วนทุกประเด็นตามที่ได้วางแผนไว้

3. ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน

ศักยภาพชุมชน

หลายชุมชนมีปัจจัยและทรัพยากรที่ตอบสนองเป็นอย่างดี เช่น ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนมีพื้นฐานนับถือพุทธศาสนาซึ่งเอื้อในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี หลายชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว หลายชุมชนสนับสนุนอาหารกลางวันเพิ่มเติม ให้คนในชุมชนมีการเอื้อเฟื้อ เพื่อแบ่งปัน การให้ทานแก่ผู้อื่น ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันแน่นแฟ้นยิ่ง ก่อให้เกิดจริยธรรมคุณธรรมในจิตใจคนในชุมชน ทำให้ในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคีขึ้น ทำให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณมากนัก จึงทำให้กิจกรรมการพัฒนาของพุทธศาสนาสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน

ผู้นำชุมชนให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ ให้ความนับถือพระสงฆ์ มีความคุ้นเคย ในหลายหมู่บ้านมีหน่วยงานหลักของทางราชการและเอกชนประจำอยู่ อาทิ กรมป่าไม้ โครงการหลวง, และ NGO (องค์กรพัฒนาเอกชน) และมีชมรมต่างๆ เช่น กลุ่มผู้นุรักษ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่ตั้งโดยชุมชนให้การสนับสนุน

แต่ละชุมชนยังยึดถือและใช้ กฎเกณฑ์ ตามความเชื่อท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรม ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น การแต่งกายของชนเผ่า การอนุรักษ์ป่าไม้โดยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบเครือญาติ พิธีกรรมในหมู่บ้าน แต่ก็มีแนวโน้มจะลดน้อยลง แต่เยาวชนชาวเขาก็อพยพปรับตัวไม่พูดภาษาชนเผ่าในที่ราชการ และเรียนรู้ ขอมรับวัฒนธรรมเมือง และไปศึกษาเล่าเรียน ทำงานในเมืองมากขึ้น

สรุปศักยภาพของชุมชน

ชุมชนมีสภาพความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนค่อนข้างสูง ในขณะที่วัยเด็กเยาวชนก็ค่อยๆ คลายความเชื่อถือนลง โดยมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบของความเป็นอยู่ ระบบสังคม ระบบการศึกษา การขาดแคลนแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้าน ซึ่งตัวเยาวชนเองก็ไม่ใส่ใจหรือไม่มีความตระหนักที่จะสืบทอด

แม้ว่าในหลายชุมชนจะมีการพูดถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมแต่ก็ไม่มียุทธศาสตร์ใดในชุมชนที่แก้ไขปัญหาอย่างจริงจังจนเห็นเป็นรูปธรรม

หลายชุมชนมีความความขัดแย้งเรื่องความเชื่อทางศาสนา มีความซับซ้อนของปัญหาสังคม ส่งผลต่อเยาวชนในด้านต่างๆ เช่น ความสามัคคี ปัญหายาเสพติด รวมทั้งปัญหาการจัดระบบการศึกษาของชุมชนให้เป็นแนวทางเดียวกัน

ข้อจำกัด

สภาพหมู่บ้านทุรกันดาร อยู่ห่างไกลความเจริญ ระบบคมนาคม การเดินทางค่อนข้างลำบาก บางแห่งเป็นชุมชนที่มีหลายเผ่ารวมกัน ตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างแออัด สภาพแวดล้อมธรรมชาติถูกทำลายด้วยการทำการเกษตร โดยเฉพาะปัญหาดินน้ำถูกทำลาย ขาดแคลนน้ำดื่ม

ชุมชนบางชุมชนได้ละทิ้งวัฒนธรรมที่ดีงาม เช่น การถือสันโดษ การมัคน้อยของชาวเขาได้ลดหายไปจากชุมชน มีวัฒนธรรมสมัยใหม่หลังไหลเข้าไปในหมู่บ้านโดยไม่มีการพิจารณาไตร่ตรองถึงผลที่จะได้รับในอนาคตอย่างถ่องแท้

การแบ่งพรรคพวกเป็นกลุ่มๆ ของแต่ละหมู่บ้าน บางชุมชนมีความเชื่อทางศาสนาหลายศาสนา มีการแบ่งแยกการนับถือศาสนาของผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้าน เช่น เด็กที่ครอบครัวนับถือศาสนาอื่นแต่เมื่อเด็กมาเรียนที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ก็ถูกตำหนิจากครูสอนศาสนาของศาสนาอื่น หรือ หมู่บ้านที่นับถือพุทธก็มีอคติกับหมู่บ้าน(เด็ก) ที่นับถือศาสนาอื่น

บางหมู่บ้านมีปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าจนเป็นอันดับต้น ๆ ของอำเภอ ส่งผลต่อเนื่องคือ ปัญหายาเสพติด(ยาบ้า)ที่เข้ามาโดยกลุ่มนายทุนทำไม้ โดยในวันเสาร์ – อาทิตย์ เยาวชนที่เรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 - 4 ก็ไปรับจ้างโดยการทำงานเป็นลูกมือในการทำไม้ของกลุ่มนายทุน ซึ่งเสี่ยงต่อปัญหาเสพติด

บางชุมชนมีการกระจายของปัญหาเสพติดอย่างรุนแรง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ สภาพสังคมจึงมีความอ่อนแอต่อปัญหาเสพติดมาก การเข้าออกหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจึงเป็นไปอย่างยากลำบาก อยู่ไกลเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่ชุมชนก็พยายามหาทางแก้ไขและป้องกันโดยดำเนินการร่วมกับสภาตำบล อบต. ผู้ใหญ่บ้าน นำเจ้าหน้าที่จากหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ ตำรวจ อำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากำหนด กฎหมาย กติกาในหมู่บ้านขึ้นมาควบคุม สำหรับคนที่ติดหรือเสพยาก็จับกุมและพาไปบำบัด เท่าที่จะทำได้

ผู้นำในชุมชนบางแห่งไม่ให้ความสำคัญหรือความร่วมมือในกิจกรรมกับทางอาศรมเท่าที่ควรและยากที่จะโน้มน้าวแนวคิดของผู้นำชุมชนที่ไม่ให้ความร่วมมือ บางแห่งผู้นำชุมชนไม่เข้มแข็ง ขาดภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน บางพื้นที่หากผู้นำไม่มาร่วมกิจกรรมลูกบ้านก็จะไม่มาร่วมกิจกรรม จึงควรที่จะเสริมหลักสูตรการอบรมจริยธรรมแก่ผู้นำในชุมชนเสริมไปด้วย รวมถึงการสนับสนุนให้ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำทางประเพณี ให้สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้



ภาพที่ 8.1 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน
โดย ผ.ศ. บรรจบ วงศ์ชัย



ภาพที่ 8.2 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน
โดย อาจารย์นิยม ไชยวงศ์ ครูต้นแบบแห่งชาติ



ภาพที่ 8.3 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน



ภาพที่ 8.4 แสดงภาพการเข้ารับการอบรมเทคนิค
การสอนของพระสงฆ์



ภาพที่ 8.5 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการสอน



ภาพที่ 8.6 แสดงภาพการอบรมโดยใช้สื่อ

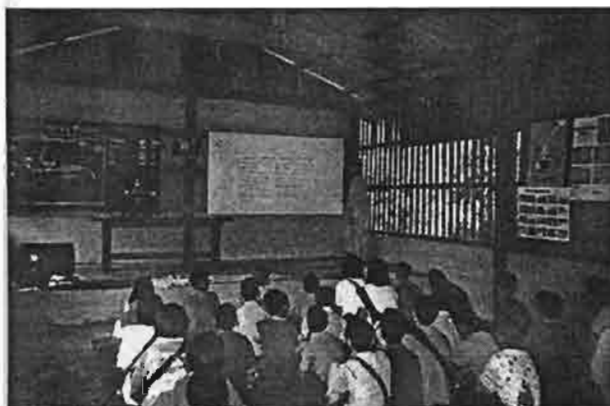
ชุดภาพที่ 8 แสดงภาพการอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้เปิดสอนจริยธรรมแก่เยาวชน
ชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์



ภาพที่ 9.1 แสดงภาพพระสงฆ์กำลังสอนจริยธรรม
ในอาศรมบ้านทุ่งหลวง



ภาพที่ 9.2 แสดงภาพการสอนจริยธรรมใน
อาศรมบ้านบวกจัน



ภาพที่ 9.3 แสดงภาพการสอนจริยธรรมใน
อาศรมบ้านบวกจัน



ภาพที่ 9.4 แสดงภาพกิจกรรมของเยาวชนที่มา
เรียนกำลังทำอาหารกลางวัดทานร่วมกัน



ภาพที่ 9.5 แสดงภาพการสอนจริยธรรมใน
อาศรมบ้านเอะเอะ



ภาพที่ 9.6 แสดงภาพกิจกรรมการสอนจริยธรรม

ชุดภาพที่ 9 แสดงภาพพระสงฆ์ผู้เปิดสอนจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน
อาทิตย์ในพื้นที่

ผู้นำในชุมชนบางพื้นที่ยังไม่ยอมรับความสามารถ ความคิด ของเยาวชนในชุมชนของตนเอง ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ ของการเรียนรู้พุทธศาสนาวันอาทิตย์ แต่เห็นความสำคัญ ของปัญหา ปาก – ท้อง มาก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งมีความจำเป็นต้องให้เด็กไปช่วยในไร่ข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว(พฤศจิกายน-ธันวาคม) จึงต้องหยุดสอนเพื่อให้เด็กไปช่วยพ่อ-แม่ทำงานในไร่

ชาวบ้านในหลายพื้นที่ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินจึงต้องอพยพ โยกย้ายที่ดินทำกินไปเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้เด็กต้องโยกย้ายตามผู้ปกครองทำให้เด็กไม่สามารถเข้าเรียนได้ต่อเนื่อง เด็กบางคนไปทำไร่ที่อยู่ไกลจากอาศรมฯ เป็นข้อจำกัดให้เด็กไม่สามารถเดินทางมาเรียนได้สะดวก ส่งผลต่อเนื่องกับเวลามาเรียนของเด็กได้ ซึ่งมีเป็นจำนวนน้อย

การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการขาดความภาคภูมิใจของคนในชุมชนนั้น ๆ ทำให้ชาวบ้านขาดความรู้สึกรับผิดชอบในฐานะพลเมืองของรัฐจึงขาดแรงบันดาลใจที่จะร่วมพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ส่งผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และขาดการร่วมกิจกรรมของโครงการฯไปด้วย

สรุปสภาพบริบทชุมชน

ชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีสภาพแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่อยู่ในถิ่นที่มีภูเขาล้อมรอบ และใช้พื้นที่ราบและเชิงเขาทำการเกษตร ปลูกพืชเมืองหนาว เช่นไม้ดอก ไม้ผล ที่ได้รับการส่งเสริมจาก โครงการหลวง หน่วยราชการและภาคเอกชน ทำให้ภาคเกษตรของชุมชนชาวเขาปัจจุบันเป็นการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมากขึ้น

การบุกรุกพื้นที่ การขยายที่ดินเพื่อทำกินหรือการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ป่าไม้หมดไป ระบบธรรมชาติหายไป สัตว์ป่ามีน้อยลง ในช่วงฤดูร้อนก็ร้อนจัดและขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค และทำภาคการเกษตร ส่วนในฤดูฝนหลายหมู่บ้านระบบการสัญจร เดินทางเพื่อติดต่อ หรือขายสินค้าการเกษตรเป็นไปอย่างยากลำบาก ทางที่สัญจรเต็มไปด้วยหลุมบ่อและโคลนตรมถนนคดเคี้ยวขนานไปกับลำห้วยหรือภูเขาชัน

ด้านวัฒนธรรม ประเพณีจะมีความเชื่อมากในกลุ่มผู้อาวุโสที่กระทำมาตลอด เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย แต่หลังจากที่ภาครัฐจัดระบบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ทำให้เยาวชนหลายครอบครัวที่ต้องเข้าไปเรียนหนังสือต่างหมู่บ้าน การดำเนินชีวิตจึงเปลี่ยนไป การออกไปเรียนนั้นได้กลับมาพร้อมกับค่านิยมแบบสังคมเมือง ซึ่งนำมาซึ่งปัญหาในหลายรูปแบบ เช่นปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคภัยที่ไม่เคยมีมาก่อนในหมู่บ้าน เยาวชนค่อย ๆ ละทิ้งหลักวัฒนธรรม ไม่เห็นความสำคัญ ระบบการศึกษายังทำให้การประกอบอาชีพในชุมชนเปลี่ยนไป เยาวชนแม้จะช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพในวันหยุดก็เห็นว่าเป็นเรื่องลำบากหากทำการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมเคยทำมา

4. ผลการนำกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ไปใช้ในชุมชน ของพระสงฆ์

4.1 ผลของการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมต่อพระสงฆ์ที่เปิดสอน

พระสงฆ์ที่เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจสงเคราะห์ชาวเขาบนพื้นที่สูงถิ่นทุรกันดาร และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนได้เข้าใจและตระหนักว่ายังมีความต้องการในการจัดกิจกรรมด้านจริยธรรม-คุณธรรม และมีหลายชุมชนที่ยังไม่เข้าใจตามหลักศาสนา หลักการดำเนินชีวิตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พระสงฆ์ผู้สอนได้เข้าใจถึงการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชน ได้เพิ่มศักยภาพในการจัดการเรียนการสอน ได้ศึกษาถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเข้าไปปฏิบัติงาน รวมถึงการได้ทำหน้าที่ร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพเต็มศักยภาพ พระสงฆ์ที่เปิดสอนยังเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการวิเคราะห์ชุมชนและยังเป็นการหาแนวทางการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชุมชนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรม สภาพชุมชน

นอกจากนั้นพระสงฆ์ผู้สอนยังได้รับการยอมรับ เกิดศรัทธา ความไว้วางใจจากชุมชนมากขึ้น เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ใช้ประสบการณ์สอนที่ได้เรียนมาทำประโยชน์แก่สังคม

4.2 ชุมชนได้รับประโยชน์จากการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA)

การอบรมตามกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อชุมชนที่พระสงฆ์ที่เบ็ดเสร็จศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามโครงการฯ ดังนี้

1. เมื่อนำเอากระบวนการฯ ไปใช้ในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถมองวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนเองเป็นอย่างมาก แนวทางในการแก้ไขปัญหของคนในชุมชนเองเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนรู้จักจุดดี จุดด้อย และแนวทางแก้ปัญหของชุมชน

2. ทำให้ชาวบ้าน เด็กและเยาวชนมีความกระตือรือร้นมากยิ่งขึ้น มีส่วนร่วมในการระดมความคิดที่หลากหลาย เพื่อทราบสภาพปัญหาของชุมชนว่ามีปัญหาและสาเหตุใดบ้างที่ต้องการแก้ไข และได้แนวทางในการแก้ไขปัญห โดยอาศัยภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชน

3. การทำงานภายใต้กระบวนการ PRA ทำให้ทุกฝ่ายมองเห็นปัญหาและสามารถใช้ทรัพยากรในชุมชนของตนมาช่วยกันแก้ไขปัญหได้อย่างสำเร็จ ชาวบ้านมีความสนใจปัญหามากขึ้นเป็นผลจากการวิเคราะห์ชุมชน ได้ส่งผลดีต่อชุมชนทำให้ชาวบ้านมองเห็นปัญหาและสิ่งที่ตัวเองต้องการ มีความเข้าใจอันดีต่อกันและกิจกรรมการทำงานร่วมกัน เกิดการยอมรับและบรรลุผลสำเร็จในงานมากกว่าที่เคยทำมา รู้ตนเอง รู้เขา รู้ปัญหา รู้วิธีแก้ปัญห รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาทำให้การทำงานในชุมชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. การวิเคราะห์หลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม

5.1 หลักการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระสงฆ์

โครงการพระธรรมจาริกดำเนินกิจกรรมมากมายในการพัฒนาชาวเขบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดารมากกว่า 35 ปี ซึ่งเป็นการช่วยรัฐบาลพัฒนาชาวเขาให้มีความสุขทั้งทางด้านจิตใจและด้านการสงเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ ส่งผลทำให้ชาวเขายอมรับและส่งลูกบุตรเข้าบรรพชาอุปสมบทปีละกว่า 200 คน ซึ่งในระยะต่อมาพบว่าการพัฒนาด้านจิตใจนั้นต้องทำทุกระดับอายุ เดิมโครงการพระธรรมจาริกจะให้การสงเคราะห์แก่ชาวเขาทั่วไปโดยเน้นที่ผู้บวช แต่ช่วงหลังจะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริกมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนมากขึ้น โดยเริ่มจากการส่งเสริมให้มีการเปิดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ตามหมู่บ้านชาวเขาที่มีอาศรมฯพระธรรมจาริกตั้งอยู่

ต่อมาในปี 2539-2540 จึงเริ่มเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้การอบรมเด็กและเยาวชน หลังการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา 3 ปี มีพระสงฆ์สนใจเปิดสอนมากขึ้น ชุมชนให้การสนับสนุน เกิดผลดีในด้านการส่งเสริมให้สังคมมีความสงบสุข แต่หลักสูตรยังไม่มี ความชัดเจน ตามแต่ว่าพระสงฆ์จะนำเอาของที่ไหนมาเปิดสอน ไม่มีความชัดเจนและไม่มีหลักสูตรที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีของชาวเขา จึงต้องมีการปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่ออบรมจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมประเพณีของชาวเขา

5.2 กระบวนการวิเคราะห์หลักสูตรการสอน

กระบวนการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกฯ มีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ การจัดประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก และ การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” โดยมีรายละเอียดและผลของการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกดังนี้

5.2.1 จัดประชุมสรุปบทเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาของพระธรรมจาริก

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปบทเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา และให้ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเบื้องต้นเพื่อจะได้พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนเรื่องศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรม

ธรรมของชาวเขาให้เป็นมาตรฐาน โดยนิมนต์พระสงฆ์และคณะวิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเคยเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่ชาวเขาจำนวน 20 รูป/คน เข้าร่วมประชุมสรุปบทเรียน

ส่วนในด้านกิจกรรม มีการจัดประชุมสัมมนา การสนทนาเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ในด้านการดำเนินงาน จัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชน ร่วมกันประเมินผล สรุปบทเรียน ด้านการเรียนการสอนแก่ชาวเขาในด้านต่าง ๆ เช่นรูปแบบหลักสูตร ตัวชี้วัดความสำเร็จ ขอบนิยามและข้อค้อย ของการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และทราบถึงปัญหาและอุปสรรค ของสภาพชุมชนและหลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนที่ผ่านมาของ โครงการพระธรรมจาริกและยังเป็นการกำหนดพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยฯ โดยสมาชิกผู้สอนได้ พิจารณาตามความเหมาะสมของพื้นที่ที่ควรวิจัย

5.2.2 จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา”

เมื่อได้จัดการอบรมเรื่องการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมแก่พระสงฆ์ที่ได้เปิดทำการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แล้วได้ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปจัดกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนในชุมชนที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติศาสนกิจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน คณะผู้วิจัยได้จัดการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” ขึ้นที่ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดคอยสะเกิด อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ โดยต้องการให้พระสงฆ์ผู้เข้าสัมมนาได้ศึกษาด้านการจัดอาคารสถานที่ การจัดการเรียนการสอนด้วย

การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระสงฆ์ที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาร่วมกันสัมมนาและพัฒนาจนได้หลักสูตร รูปแบบวิธีการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขาที่เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและสังคม วัฒนธรรมของชาวเขา โดยมีผู้เชี่ยวชาญในเรื่องวิทยากรกระบวนการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นการฝึกการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมไปด้วย

โดยต้องการผลจากข้อสรุปให้ออกมาในรูปแบบเอกสารและแนวทางหลักสูตรที่สามารถนำออกไปจัดทำเป็นหลักสูตรการสอนเบื้องต้นต่อไป

กระบวนการการดำเนินการ

1. สรุปบทเรียน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระธรรมจาริกในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละพื้นที่ โดยแบ่งเป็นเขตตามพื้นที่

2. ประเมินหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนและปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องเยาวชนชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีความแตกต่าง ความหลากหลาย
3. แลกเปลี่ยนประสบการณ์แก่กัน นำไปปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านได้ต่อไป มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง
4. ทราบบริบทชุมชนโดยกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
5. ค้นหาศักยภาพชุมชน เยาวชน ผู้สอน
6. ทราบแนวทางการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่เยาวชนชาวเขา

5.3 ผลการวิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของพระธรรมจาริกเดิม

5.3.1 ด้านศักยภาพ และข้อจำกัด

ศักยภาพผู้สอน

พระสงฆ์ผู้สอนมีอุดมการณ์ในการเผยแผ่ศาสนาซึ่งเป็นหลักของความดีงาม และการพัฒนา การสงเคราะห์ พระสงฆ์สามารถผลักดันให้เกิดการส่งเสริมศักยภาพแก่เยาวชน หรือชุมชน เช่น จัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาจากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระสงฆ์ผู้สอนสามารถประยุกต์สื่อหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาดึงดูดเด็กเช่นการทำศาสนา พิธีนอกสถานที่ การจัดทัศนศึกษา นอกสถานที่ การบริการการใช้งานคอมพิวเตอร์ การบริการด้านข้อมูลอื่น ๆ ข้อมูลความรู้ด้านพุทธศาสนา ให้เด็กได้ศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันไป

พระสงฆ์ผู้สอนใช้การเรียนการสอนแบบ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (CHILD CENTER) และยังสามารถใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรมากมาย เช่น พิธีการทำบุญวันสำคัญทางพุทธศาสนา การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยพิธีการบวชป่า การปลูกไม้ทดแทนในวันสำคัญ และพิธีกรรมกรอนุรักษ์ป่าของท้องถิ่น

หมู่บ้านที่ระบบไฟฟ้าเข้าถึงสามารถใช้สื่อ คือ โทรทัศน์ หรือเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ

ข้อจำกัดของผู้สอน

พระสงฆ์ผู้สอนต้องปฏิบัติเฉพาะในบทบาทที่พระสงฆ์พึงกระทำได้เท่านั้น ในบางกิจกรรมก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับสถานภาพและข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์

พระผู้สอน ส่วนใหญ่ขาดทักษะประสบการณ์ด้านการพัฒนากิจกรรมร่วมกับชุมชนทำให้ไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ เรื่องการวางแผนการทำงาน กระบวนการอย่างเป็นระบบ

พระผู้สอนขาดทักษะและเทคนิคในการจัดการเรียนสอนแก่เด็ก เช่น ทักษะในการบรรยายเนื้อหาหลักสูตรให้เกิดแรงจูงใจแก่เด็ก ทำให้เด็กได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความเข้าใจในการเรียนได้ไม่หลากหลาย ซึ่งเด็กแต่ละคนมีความสนใจแตกต่างกันออกไป จึงต้องอาศัยการสังเกต ไหวพริบ ปฏิภาณของพระผู้สอนในการทำเทคนิคมาเสริมกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสม

พระผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ประสานงานหรือขอความร่วมมือในการใช้สื่อร่วมกันโรงเรียนหรือชุมชน

พระผู้สอนหลายแห่งยึดต้นแบบของหลักสูตรมากเกินไปในด้านต่าง ๆ เช่น การจัด การสอบวัดประเมินผล ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการสอนด้วยตนเอง

ศักยภาพเยาวชน

เยาวชนในปัจจุบันส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถ อ่าน เขียนภาษาไทยได้ สนใจการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น เยาวชนมีศักยภาพและความสามารถที่จะร่วมแสดงบทบาท แสดงความคิดเห็น ในการกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ในสโมชมุข และสามารถใช้เป็นตัวแทนประสานความสัมพันธ์ของชุมชน ผู้นำเยาวชนมีความเป็นผู้นำ สามารถแสดงศักยภาพตามหน้าที่ได้เป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มเยาวชนร่วมแรงช่วยงานกันด้วยความสามัคคี เวลาว่าง หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

ข้อจำกัดของเยาวชน

เยาวชนบางหมู่บ้านไม่เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่น ไม่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมานานของชุมชน ขาดความใฝ่รู้ใฝ่เรียน แม้ผู้อาวุโสหรือภูมิปัญญาในชุมชนพร้อมที่จะถ่ายทอดให้ความรู้ แต่เยาวชนไม่สนใจจะยอมรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่คิดว่าดีละทันสมัยกว่าจากภายนอกมากกว่า

เด็กและเยาวชนจะแบ่งพรรคพวกและเด็กจะคิดพรรคพวก มักจะสนิทสนมเฉพาะกลุ่มของตนเองใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อน ๆ มากกว่าที่จะเชื่อ พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีความขัดแย้งทะเลาะเล็ก ๆ น้อย ๆ ในกลุ่มเพื่อนหรือจับกลุ่มกันทำพฤติกรรมในทางที่ไม่ดี เช่น ดิฉา เทียวเตร

เด็กและเยาวชนมักจะไม่นกล้าแสดงออก ผู้ที่กล้าแสดงออกก็จะเป็นคนเดิม ๆ

เด็กและเยาวชนไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านพุทธศาสนา เข้าใจว่ามาเรียนพุทธศาสนาเฉพาะในห้องเรียนรอรับการบรรยายจากผู้สอน ไม่ได้เข้าใจถึงการนำไปประยุกต์ใช้

เด็กมีความแตกต่างกันระหว่างวัย วุฒิภาวะ เด็กมีความสามารถต่างระดับและหลากหลาย กลุ่มอายุเด็กไม่เท่ากันมีทั้งเด็กเล็ก, เด็กโต การมารวมของเด็กในห้องจะเป็นลักษณะที่ว่าพอ

เด็กโต (มัธยม) มาเรียน เด็กเล็ก (ประถม) ก็มาเรียน การมาเข้าเรียนไม่สม่ำเสมอ ไม่สามารถมาได้อย่างพร้อมเพรียง เด็กจึงมาเรียนไม่ครบเวลาที่กำหนดไว้และไม่ตรงเวลา เด็กในระดับประถมศึกษาปีที่ 4-5 บางคนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ก็เป็นข้อจำกัด เด็กและเยาวชนมีความหลากหลายในพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา

เยาวชนที่เรียนการศึกษานอกโรงเรียนอยู่แล้วต้องพบปะกับกลุ่มในวันเสาร์ – อาทิตย์ หรือวันหยุด บางคนจะติดตามดูรายการโทรทัศน์หรือ วิดีทัศน์ ที่บ้านของตนเอง เยาวชนต้องช่วยผู้ปกครองทำไร่นา บางพื้นที่ก็ใช้แรงงานตลอดปี บางส่วนก็ไปรับจ้างทำงานหรือหารายได้พิเศษ เด็กที่เข้ามาเรียนในเมืองก็ไม่สามารถกลับบ้านได้ทุกอาทิตย์ จึงไม่สามารถจัดการเรียนการสอนในวันเดียวกันได้

เยาวชนส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้วิจารณญาณตัดสินใจด้านสื่อ สังคม วัฒนธรรมของสังคม ที่ชี้นำตัวในการดำเนินชีวิต เยาวชนชาย จึงมีพฤติกรรมเสี่ยงมากกว่าเยาวชนหญิง เพราะโดยวิถีความเชื่อ เด็กหญิงจะเชื่อฟังพ่อแม่มากกว่า

ศักยภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนสามารถประยุกต์ได้ตามความเหมาะสม เช่น การเรียนการสอนพุทธประวัติ อาจแบ่งให้เด็กไปค้นคว้าในห้องสมุด ศึกษาจากเทป แล้วสรุปนำกลับมาอภิปรายในห้องเรียนร่วมกัน

กิจกรรมกระบวนการเรียนการสอนสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม หรือเหตุการณ์ปัจจุบันของชุมชนนั้น ๆ เช่น สามารถปรับเวลาสอนให้เหมาะสมกับเด็ก เป็นสอนวันศุกร์ตอนบ่ายและวันเสาร์แทนวันอาทิตย์

เน้นให้เด็กเรียนรู้จักชุมชนของเขาด้วยให้คิดค้นปัญหาของตนเองของชุมชนด้วยตัวเอง

สามารถใช้สื่อที่มีอยู่ เป็นตัวชักจูงให้เด็กมาเรียนด้วย เช่น ตอนเช้าสอนด้วย แผ่นภาพ ตอนบ่ายเปิด วิดีทัศน์ ให้ดู

ข้อจำกัดเนื้อหาหลักสูตร

เนื้อหาหลักสูตรที่จัดให้นั้นยังไม่เหมาะสมกับท้องถิ่นแต่พระผู้สอนต้องสอนตามกรอบของเนื้อหาหลักสูตรที่ถูกกำหนดไว้จากโครงการฯ

หลักสูตร ไม่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนในชุมชนเท่าที่ควร เช่น เวลาไม่น้อยแต่กิจกรรมมีมาก ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับฐานะทางด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครองเด็กในชุมชนไม่ดี เด็กต้องใช้เวลาว่างไปกับการช่วย พ่อ – แม่ ทำงานหาเงิน เด็กจึงมีเวลาเรียนไม่ต่อเนื่อง

เครื่องมือการวัดประเมินผลการเรียนอาจยังไม่ดีพอ โดยเฉพาะการประเมินเด็กหากเราใช้เครื่องมือไม่เหมาะสมมาวัดด้านจริยธรรม คุณธรรมโดยใช้ข้อมูลที่เป็นตัวข้อสอบก็จะได้ผลการ

ประเมินไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร หรืออาจผิดพลาดได้ และตัวข้อสอบปรนัย ทำให้เด็ก ๆ เกิดความกลัวไม่กล้า เข้ามาเรียน

วัสดุ อุปกรณ์ ประกอบการเรียนการสอนไม่เพียงพอ การผลิตสื่อหรือตำราเรียนไม่ทัน
สรุปด้านศักยภาพ และข้อจำกัด การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ฯ

โครงการพระธรรมจาริก เป็นโครงการที่ส่งพระภิกษุสงฆ์ไปพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นทุรกันดาร ได้ทดลองเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน ในปี 2542 จำนวน 17 แห่ง ใน 5 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน สุโขทัย น่าน ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงการพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นพบศักยภาพและข้อจำกัด คือ

หลักสูตร ยังไม่มีเนื้อหาหลักสูตรที่ชัดเจน ขาดสื่อ อุปกรณ์การศึกษา มีเนื้อหาบทเรียนบางบทไม่เหมาะสมกับท้องถิ่น

พระสงฆ์ผู้สอน ขาดเทคนิคในการถ่ายทอด เทคนิคการใช้แรงจูงใจ ไม่มีการอบรมครูผู้สอน ขาดสื่อ และไม่เป็นไปตามแนวทางเดียวกัน

ผู้เรียน มีความแตกต่างด้าน อายุ เผ่าพันธุ์ ภาษาพูด ความต้องการ การออกกลางคัน บางแห่งมีผู้เรียนมาก ความจำเป็นในการประกอบอาชีพ งบประมาณไม่เพียงพอ

สถานที่ ในการจัดกิจกรรมวัดผล-ประเมินผลสิ้นสุดกิจกรรม ที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ มีห้องพักห้องอาบน้ำ ห้องสุขา และอาหาร ไม่เพียงพอต่อผู้เข้าร่วมและควรมีการแจ้งล่วงหน้าในการนำนักเรียนเข้าวัดประเมินผล กิจกรรม

ผู้ปกครอง ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมและไม่เข้าใจการดำเนินการกำหนดหลักสูตร หรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ศักยภาพและข้อจำกัดของการจัดการเรียนการสอนฯ

ศักยภาพ พระสงฆ์ที่เข้าไปสอนมีความเสียสละ ชุมชนมีความเชื่อในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสูง , เยาวชนมีศักยภาพความเชื่อมั่นในคนสูง ความเป็นผู้นำ, พื้นที่ส่วนใหญ่สื่อสามารถใช้เทคโนโลยี เช่นเครื่องฉายวีดิทัศน์ วีซีดี โทรทัศน์ได้ หลายชุมชน ผู้นำชุมชนยังมีการรักษาศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อดั้งเดิม มีระบบการแบ่งปันระหว่างเครือญาติ

ข้อจำกัด พระสงฆ์ขาดทักษะและเทคนิคในการจัดการเรียนการสอน เยาวชนในหลายหมู่บ้านขาดโอกาสทางการศึกษา เสพยาเสพติด หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลไม่สามารถใช้สื่อ เทคโนโลยี เช่น โทรทัศน์หรือวีดิทัศน์ ชุมชนบางแห่งขาดความสามัคคี บางทีมีความขัดแย้งเรื่องความเชื่อทางศาสนา และความซับซ้อนของปัญหาในปัจจุบัน

แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโดยสรุป ควรให้มีวิชาหลักในการจัดเรียนการสอน คือ พุทธประวัติ ธรรม ศาสนพิธี และหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.3.2 สรุปสาระหลักสูตรใหม่หลังการปรับปรุง

เมื่อได้จัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนชาวเขา” ทีมวิจัยได้สรุปกระบวนการ ได้ข้อสรุปเป็นแนวทางเดียวกัน ดังนี้

1. ให้มีการอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระสงฆ์ผู้เปิดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. ให้จัดหลักสูตรให้เหมาะสมและทดลองใช้ โดยให้พระผู้สอนส่งแบบการสอนตามเนื้อที่ตกลงร่วมกัน ตามแผนการสอนที่ดำเนินการสอนจริงรวมทั้งผลที่ดำเนินการ

ข้อเสนอแนะในการใช้และปรับปรุงหลักสูตร

1. ให้มีการประเมินผลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลตลอดโครงการ
2. ให้สรุปผลการสัมมนาและจัดพิมพ์เนื้อหาหลักสูตรออกเป็นรูปเล่ม

ผลสรุปการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร

ส่วนเนื้อหาหลักสูตรได้สรุปผลโดยแยกวิเคราะห์ ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร ตามรายวิชา จากคู่มือการสอนเดิม และจากผลการวิเคราะห์ชุมชนที่ผ่านมาประกอบ แบ่งเนื้อหาได้คือ

1. พุทธประวัติ
2. ธรรมะ
3. ศาสนพิธี
4. วิชาเลือก

ซึ่งแต่ละวิชาจะประกอบไปด้วยจำนวน 12 หน่วย และในทุกหน่วยการเรียนควรมีแบบทดสอบท้ายบทด้วยเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้มีแนวทางในการประเมินผลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

พุทธประวัติ

บทที่ 1 “พระพุทธศาสนา” ของเดิมไม่มีแผนที่ ทำให้นึกภาพไม่ออก ควรเพิ่มแผนที่ชมภูทวีปให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นและยังเป็นการยืนยันว่ามีสถานแห่งนี้อยู่ในโลกส่วนใด

บทที่ 2 ชมภูทวีป ไม่เพิ่มหรือลดส่วนใด

บทที่ 3 “กำเนิดเจ้าชายสิทธัตถะ” ให้เพิ่มแผนผังชาติภูมิกำเนิดของพระพุทธเจ้าและเพื่อเห็นภาพที่ชัดเจนเป็นฐานการเรียนรู้ในบทต่อไป ควรเพิ่มบทสรุปและสาระสำคัญท้ายบท

บทที่ 4 “ชีวิตในวัยเยาว์” ควรจะมีรูปภาพประกอบเพื่อเป็นจุดสนใจให้เด็กสนใจเรียนมากขึ้น

- บทที่ 5 “การอภิเษกสมรสและการบรรพชา” ไม่เพิ่มหรือลดส่วนใด
 บทที่ 6 “แสวงหาโมกขธรรม” ควรอธิบายความหมายของคำว่า “โมกขธรรม”
 “สมาบัติ 8” ให้ชัดเจน

- บทที่ 7-8 การตรัสรู้และปฐมเทศนา ไม่เพิ่มหรือลดส่วนใด
 บทที่ 9 “การประกาศพระพุทธศาสนา” ควรมีรูปภาพประกอบ
 บทที่ 10 “เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์” ควรมีรูปภาพประกอบ
 บทที่ 11 “เสด็จดับขันธปรินิพพาน” ควรมีรูปภาพประกอบ
 บทที่ 12 “อัครสาวก” เพิ่มประวัติของอัครสาวก
 หมายเหตุ คำศัพท์ในวิชานี้มีคำศัพท์ที่ยากสำหรับเด็กในระดับประถม ควรมีการอธิบายขยายความประกอบ ให้ชัดเจนหรือปรับภาษาให้เหมาะสมกับผู้เรียน เช่นคำว่า “สมาบัติ 8” “โมกขธรรม” เพื่อผู้เรียนจะได้เข้าใจและสามารถศึกษาในระดับสูงต่อไป

ธรรมะ

พิจารณาแต่ละบทเห็นว่าควรเรียงลำดับเนื้อหาหลักสูตรตามความยาก ความง่าย จากข้อธรรมที่น้อยไปหาข้อธรรมที่มาก ได้ร่วมกันพิจารณาจัดปรับเนื้อหาหลักสูตรคู่มือการสอนวิชานี้จากเดิมเล็กน้อยดังนี้

- บทที่ 1 เรื่อง พระรัตนตรัย 3
 บทที่ 2 เรื่อง ธรรมมีอุปการะมาก 2 (สติ-สัมปชัญญะ การมีสติรู้ตัวเสมอ)
 บทที่ 3 เรื่อง ธรรมคุ้มครองโลก 2 (hiri-โอตตปเป ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป)
 บทที่ 4 เรื่อง ธรรมอันทำให้งาม 2 (ขันติ-โสรจจะ ความอดทน-ความงาม)
 บทที่ 5 เรื่อง บุคคลหาได้ยาก 2 (ความกตัญญู ต่อบุพการี)
 บทที่ 6 เรื่อง โอวาทปาฏิโมกข์ 3 (การเว้นทำชั่ว ทำความดีและทำจิตใจให้สงบสุข)
 บทที่ 7 เรื่อง ฆราวาสธรรม 4 (หลักการครองเรือน)
 บทที่ 8 เรื่อง อิทธิบาท 4 (ทางแห่งความสำเร็จในชีวิต)
 บทที่ 9 เรื่อง สังคหวัตถุ 4 (เครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่น)
 บทที่ 10 เรื่อง เบญจศีล 5 (เจตนางค 5 อย่าง)
 บทที่ 11 เรื่อง เบญจธรรม 5 (ธรรมส่งเสริมเจตนางค 5 อย่าง)
 บทที่ 12 เรื่อง อباขมุข 6 (หนทางแห่งความเลื่อม)
 บทที่ 13 เรื่อง ทิศ 6 (หน้าที่ที่บุคคลควรจะปฏิบัติต่อกัน)
 บทที่ 14 เรื่อง สปัปฐัธรรม 7 (หลักธรรมของคนดี)

บทที่ 15 การพัฒนาจิต เจริญปัญญา (การฝึกจิตใจ ให้สงบ)

ศาสนพิธี

ขณะที่เข้าร่วมสัมนาเห็นว่าหลักสูตรต้นแบบที่ใช้มีความเหมาะสม สมบูรณ์คืออยู่แล้ว แต่ทั้งนี้ต้องเพิ่มเนื้อหาและสื่อในการสอนแล้วแต่สภาพเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ เช่น ควรมีการมัดมือให้เยาวชนลูกศิษย์ ประกอบเป็นพิธีกรรมขณะสอน

- บทที่ 1 เรื่อง ศาสนพิธี
- บทที่ 2 เรื่อง กุศลพิธี
- บทที่ 3 เรื่อง บุญพิธี
- บทที่ 4 เรื่อง ทานพิธี
- บทที่ 5 เรื่อง ปกิณกะ
- บทที่ 6 เรื่อง ประเพณีและวัฒนธรรมชาวพุทธ
- บทที่ 7 เรื่อง การทำบุญทางพระพุทธศาสนา
- บทที่ 8 เรื่อง มารยาทชาวพุทธ
- บทที่ 9 เรื่อง การดักบาตร
- บทที่ 10 เรื่อง การเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่
- บทที่ 11 เรื่อง การเป็นศิษย์ที่ดีของครู-อาจารย์
- บทที่ 12 เรื่อง การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน
- บทที่ 13 เรื่อง การเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย
- บทที่ 14 เรื่อง การเป็นสาวกที่ดีของศาสนา

วิชาเลือกเสรี

ควรเพิ่มกระบวนการสอนวิชาเลือกเสรี (วิชาทั่วไป) ให้เป็นไปตามตามความเหมาะสม และสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน และควรเป็นการนำเอาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเสริมเป็นกิจกรรมในการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาตามที่ชุมชนได้วิเคราะห์ไว้ใน เช่น

1. การทอดผ้าของแต่ละท้องถิ่น
2. การจัดสอนวัฒนธรรมประจำเผ่า ตัวอย่างเช่น ขับลำนำ อือทา รำดาบกะเหรี่ยง การเล่นเต๋น (ซึ่งของชาวปกาเกอญอ) แคนของม้ง ฟ้อนรำดาบ รำเซิง ฟ้อนรำ
3. สอนภาษาเขียน ภาษาพูดภาษาท้องถิ่น
4. การอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ
5. การอบรมวิชาชีพเชิงการเกษตรแบบยั่งยืน การจัดสวน การเลี้ยงปลา

6. ความรู้เรื่องสมุนไพรใกล้ตัวที่หาได้ในชุมชน

7. ส่งเสริมการเล่นกีฬาที่สนับสนุนเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติด ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

5.4 การผนวกเอาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและศักยภาพชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรทำให้หลักสูตรมีศักยภาพและยืดหยุ่นตามเงื่อนไขของแต่ละชุมชน

คณะผู้วิจัยและพระสงฆ์ผู้สอนได้จัดเนื้อหาหลักสูตรให้มีความเชื่อมโยงกัน โดยใช้หลักธรรมแก้ปัญหาในชุมชน ที่เกิดขึ้นในชุมชนตามที่ได้วิเคราะห์ชุมชนมา เช่น ในชุมชนมีปัญหาเรื่องยาเสพติด มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง เช่น ในวิชาพุทธประวัติ บทที่ 4 ชีวิตในวัยเยาว์ ถึงการเป็นคณิศต้องเรียนเก่งมีจิตใจโอบอ้อมอารีเหมือนเจ้าชายสิทธัตถะ วิชาธรรม บทที่ 2 บทที่ 5 บทที่ 12 ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว โดยเฉพาะได้เปิดกว้างให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีเป็นวิชาเลือกเสรี แต่หากในชุมชนไม่มีปัญหาเรื่องวัฒนธรรมก็ปรับเปลี่ยนเป็นเนื้อหาอื่นตามความต้องการของชุมชนต่อไป

5.5 การสอนหลักสูตรพุทธศาสนาวินัยที่ปรับปรุงแล้ว

5.5.1 หลักการ

เมื่อได้บทสรุปแล้วจึงนำมาร่างปรับปรุงเป็นเนื้อหาการเรียนการสอน โดยให้ทดลองสอน เพื่อเป็นการทดลองใช้เนื้อหา โดยยังไม่มีหลักสูตรที่เด่นชัดแต่ให้พระสงฆ์ผู้สอนประยุกต์ใช้แล้วสรุปกิจกรรมมาวิเคราะห์ร่วมกันอีกครั้ง ซึ่งก่อนที่จะเปิดการเรียนการสอนได้จัดอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวินัย ปรับข้อมูลหลักสูตรฉบับทดลองให้ตรงกันแล้วจึงเปิดสอนต่อไป โดยคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจดบัญชีของในเรื่องการวางแผนการสอน และผลการสอนพระสงฆ์ผู้สอนในแต่ละหน่วยมาปรับปรุง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกิจกรรมระหว่างการจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ให้เป็นระยะเวลา 9 เดือน

5.5.2 กระบวนการ

5.5.2.1 กิจกรรม อบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวินัย

การจัดอบรมเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแก่พระที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวินัยเป็นโครงการเสริมศักยภาพพระสงฆ์ในด้านเทคนิคการจัดการเรียน การสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น มีทักษะในการสื่อสารต่าง ๆ เช่น การ เล่านิทาน การใช้มือประกอบการบรรยาย การใช้รูปภาพ การใช้วีดิทัศน์ เทคนิคการ

ใช้เครื่องฉายสไลด์ ให้เป็นที่น่าสนใจในการเรียนการสอนและไม่น่าเบื่อ เพราะเทคนิคการสอนเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งทำให้นักเรียนสนใจเรียน ถ้าขาดเทคนิคและประสบการณ์จะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเบื่อต่อการเรียนการสอน โดยการเชิญวิทยากรที่มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสอนแก่พระสงฆ์ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการฯ

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนการสอน จนสามารถนำไปใช้ได้จริงและเพื่อให้พระธรรมจาริกที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความสามารถนำกระบวนการและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนไปใช้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน รวมทั้งยังเป็นการนำไปประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนาให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ปัญหาชุมชนชาวเขา ในการจัดรูปแบบการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่เยาวชนชาวเขาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม , สถานการณ์ของชุมชน โดยใช้กลไกของชุมชน

ผลการดำเนินการ

พระผู้สอนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎี เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างมากในช่วงระยะเวลาที่จัด ทำให้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสอนได้ดีรวมถึงการปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของผู้สอนด้วย

พระผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบวิธีการสอนแก่เยาวชนสามารถจัดทำเป็นแผนการสอนในรูปแบบเอกสารและหลักสูตรได้

ได้แลกเปลี่ยนถึงข้อเด่น ข้อด้อย ปัญหาอุปสรรคของรูปแบบการจัดการเรียน การสอนในแต่ละพื้นที่ ในแต่ละแผนที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน

การประเมินและปรับปรุงกระบวนการ รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ในแต่ละแผนที่ทดลองสอน โดยปรับเปลี่ยนตามสภาพที่เป็นอยู่จริงแล้วเขียนเป็นแผน และสอดคล้องในวิถีชีวิตของความเป็นจริงในสภาพแวดล้อมที่อยู่ สามารถนำผลการสรุปบทเรียนมาวางแผนจัดการเรียนการสอนได้และแบบทดสอบได้

5.5.2.4 ประชุมพระผู้สอน คณะผู้วิจัยเพื่อสรุปบทเรียนในการทดลองสอน

สถานที่ วัดศรีโสดา ค.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดประชุมสรุปบทเรียนการจัดการเรียนการสอน
2. เพื่อแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตร